

ŠTEV. 7, 8, 9.

LETNIK XXI.

NARODNI GOSPODAR

**GLASILO „ZADRUŽNE ZVEZE“
V LJUBLJANI.**

**REVIJA ZA NARODNO GOSPODARSTVO,
SOCIALNO POLITIKO IN SORODNE STROKE.**

V LJUBLJANI, DNE 10. SEPTEMBRA 1920.

TISK ZADRUŽNE TISKARNE V LJUBLJANI.

VSEBINA.

Dr. A. Gosar: Programatične misli	73
Zgodovina „Prve žebljarske in železoobrtne zadruga“ v Kropi	94
Glavna skupščina Zadruga Zveze v Ljubljani	116
Dr. A. K.: Zadruga in obrtni red	122
Drugi jugoslovanski zadruga kongres	128
Pokret zadruganištva	129
Razno	131

NARODNI GOSPODAR

GLASILO „ZADRUŽNE ZVEZE“ V LJUBLJANI.

Člani „Zadružne zveze“ dobivajo list brezplačno. Cena listu za nečlane po 10 K na leto, za pol leta 5 K, za četrt leta K 2.50; za člane zvezinih zadrug po 8 K na leto. Posamezna številka 50 vin. — Izhaja enkrat na mesec. Rokopisi se ne vračajo. Cene inseratom po 1 K od enostolpne petit-vrste, za večkratno insercijo po dogovoru.

Dr. A. Gosar.

Programatične misli.

V.

Gospodarstvo.

a) Splošna načela.

Gospodarstvo je podlaga kulturnega in političnega življenja. Brez njega ni obstanka niti poedincu niti družbi. Ker je človek družabno bitje, mora biti tudi njegovo gospodarstvo družabno. Poleg družine najvažnejša družabna enota je narod in narodno gospodarstvo je glavna oblika družabnega gospodarstva.

Pomen gospodarstva sploh.

Človeku je treba najprej, da živi, potem šele lahko posveti svojo pozornost tudi drugim nematerijalnim ciljem svojega življenja. S strogo etičnih vidikov, zlasti če imamo pred očmi samo poedinega človeka, to pravilo sicer ne velja, kajti posameznik lahko ceni etične vrednote višje kot fizično življenje. Toda kadar gre za človeško družbo, zlasti za cele narode, tedaj se ne da tajiti, da je skrb za materijalno življenje dejanski prva in da pridejo šele zanjo razne druge netvarne potrebe.

Skrb za materijalno življenje in po njej uravnano delovanje za preskrbo in smotreno uporabo življenskih potrebščin imenujemo gospodarstvo. Brez gospodarstva bi bilo večini ljudi celo fizično življenje nemogoče. Človeštvo mora vse, kar rabi za svoj ob-

stanek in razvoj takorekoč izsiliti od narave. Naravne, kakor tudi z delom ustvarjene, oziroma pridobljene dobrine, mora kar najbolj skrbno uporabiti in porazdeliti. Edino na ta način je mogoče, da zadosti večina ljudi vsaj svojim najvažnejšim potrebam.

Gospodarstvo je torej predpogoj obstanka poedincev, kakor tudi celokupne človeške družbe. Enako pa je tudi podlaga kulturnega in političnega življenja. Edino v ugodnih materijalnih razmerah, ki jih ustvari pridnost in podjetnost poedincev pod vodstvom večje gospodarske politike, se more tudi kulturno življenje razvijati ter povspenjati na vedno višjo stopnjo. V bednih in siromašnih razmerah, v katerih se mora slehern človek, ali vsaj velika večina ljudi, neprestano z vsemi močmi boriti za svoj skromni vsakdanji kruh, je težko, če ne povsem nemogoče, govoriti o kulturnem življenju, tem manj pa seveda o kulturnem napredku.

Prav tako je tudi vse politično življenje ozko zvezano z gospodarskim stanjem ljudstva ter je od njega v največji meri odvisno. Končni cilj politike je blagostanje celega naroda.¹⁾ Zato je povsem naravno, da se velik del politike suče vedno okrog

¹⁾ Primerjaj mojo razpravo „Politika“ v Nar. Gospodarju št. 1, 2, 3 l. 1920.

gospodarskih vprašanj ter je ravno gospodarski položaj ljudstva, oziroma posameznih slojev med njim največkrat merodajen za smer njihovega političnega udejstvovanja. Da, iti smemo dalje ter trditi, da je politika pred vsem produkt najrazličnejših gospodarskih faktorjev, z drugimi besedami, da dajejo ravno gospodarske razmere med ljudstvom v prvi vrsti značaj njegovemu političnemu življenju.

Ozka vez med gospodarskim življenjem in politiko je velike važnosti. Ljudstvo, ki se samo te vezi dobro zaveda in čigar politiki imajo to vedno pred očmi, je v svoji politiki mnogo bolj trezno in premišljeno, pa tudi mnogo bolj dosledno in vstrajno kot ljudstvo, kateremu je politično življenje nekaj samostojnega, ter od gospodarskih in drugih razmer neodvisnega. Ljudstvo, kateremu je politika sama sebi namen, se ji vdaja z nekako strastjo in fanatičnim navdušenjem, danes za to, jutri pa pogosto za ravno nasprotno idejo. Za vzgled kako ravna narod, ki presoja politiko predvsem z gospodarskih vidikov, nam morejo služiti Angleži in Amerikanci. Njihovo politično življenje se vsled svoje hladne treznosti in doslednosti, ne da primerjati z našim. To pa opravičuje trditev, da se smemo nadejati urejenih političnih razmer v naši državi šele tedaj, ko se bodo vse važnejše politične stranke dobro zavedale tesne vezi med političnim in gospodarskim življenjem.

Družabno gospodarstvo.

Ker je človek družabno bitje, je popolnoma naravno, da mora biti tudi njegovo gospodarstvo družabno, to se pravi, da mora biti tako uravnano, da služi nele poedincu, marveč tudi družbi. Družabne enote so različne. Najvažnejša je brez dvoma družina, toda družinsko gospodarstvo se ne

more imenovati družabno v običajnem pomenu besede. Družinske vezi so navadno tudi v gospodarskem oziru tako tesne, da o gospodarstvu posameznih družinskih članov največkrat sploh ni mogoče govoriti, marveč tvori vse njihovo gospodarstvo tako nerazdružljivo enoto, da jo moramo po vsej pravici staviti v isto vrsto z gospodarstvom poedinega človeka. Družinsko gospodarstvo je glavni tip najmanjše gospodarske enote.

O družabnem gospodarstvu smemo torej govoriti le pri večjih družabnih enotah, n. pr. pri slovanskih zadrugah, srenjah, plemenih, narodih itd. Najvažnejša gospodarska enota te vrste je gotovo narod in zato moramo smatrati za najvažnejšo obliko družabnega gospodarstva narodno gospodarstvo.

Prednosti narodnega gospodarstva.

Narod je tista družabna enota, ki združuje v sebi vse predpogoje, brez katerih je uspešna skrb za splošno blagostanje nemogoča. Narodno ozemlje je navadno dovolj veliko, da more tvoriti samostojno narodno gospodarsko enoto, katera lahko preskrbljuje svoje prebivalstvo vsaj z najvažnejšimi živlenskimi potrebščinami. V okviru narodno gospodarskih enot se na eni strani produkcija in sploh vsa dela, ki segajo na gospodarsko polje lahko dvignejo na tehnično najvišjo stopinjo, na drugi strani pa so v njihovem obsegu stavljene gospodarskim podjetjem in organizacijam meje, v katerih njihov ustroj ne zahteva mehaničnega, neproduktivnega dela, ki navadno obremenjuje velika svetovna podjetja.

„Kakor se v podrobnem neenotnem in nesmotrenem delu zapravljajo zakladi človeških zmožnosti in moči, prav tako se v mehaničnem delovanju velikih gospodarskih podjetij in organizacij izgubljajo velike mno-

žine človeških zmožnosti, moči in že izgotavljenih produktov. Edino praktično urejena organizacija narodnega gospodarstva more tu poiskati srednjo pot.

Popolnoma enako dopušča edino narodno gospodarstvo vsled svojega zmernega obsega popoln pregled čez vso organizacijo produkcije in konsuma ter more edino ono izločiti iz svojega organizma vse tiste člane, ki živijo ob neproduktivnem delu. V mednarodnem, kakor tudi v gospodarstvu velikih narodnogospodarskih, iz več narodov, oziroma držav obstoječih enot se tak neposredni stik med organizacijo produkcije in konsuma praktično ne da ohraniti. Zato je edino v narodnem gospodarstvu možna pravilna in pravična razdelitev dela in produktov.“¹⁾

Narodno gospodarstvo omogočuje tudi, „da se smotreno izrabljajo lega in vse posebnosti posameznih delov zemlje. Narod, ki svoje gospodarstvo tako uredi, ostane gospodarsko in politično samostojen ter ni odvisen od položaja na svetovnem trgu. Tako narodno gospodarstvo služi splošnim koristim naroda ter ne pripušča nadvlade v deželi kapitalu, ki se ne meni za splošne potrebe, marveč proizvaja le ono, kar se na svetovnem trgu najlažje in najdražje proda.“²⁾

Poleg teh specifično gospodarskih razlogov, ki dajejo narodnemu gospodarstvu poseben pomen, pa moramo vpoštevati še druge prav tako važne momente. Predvsem velja tu opozoriti na pomen, ki ga ima tudi v gospodarskem življenju narodnost, oziroma enotnost jezika. „Jezikovne pravice pomenijo v javnem življenju gospodarsko korist. Kdor se mora učiti tujega jezika, znači to zanj škodo ter izgubo na delu in času,

navadno tudi na kapitalu. Ako pa se tujega, v javnosti veljavnega jezika sploh ne nauči, trpi celo svoje življenje škodo ter ostane navadno na najnižji stopinji družabnega razmerja. Tega ni mogoče utajiti, še manj pa se temu v praktičnem življenju izogniti.“³⁾ Jezikovno enotna ozemlja tvorijo vsled tega takorekoč že po naravi obenem tudi gospodarsko enoto. Vse težave, ki otežkočujejo gospodarsko zvezo dveh ali več pokrajin, kjer se ne govori en in isti jezik, odpadejo tu popolnoma in gospodarska vez med pokrajinami, kjer prebiva isti narod, je nekaj, kar more šele nasilje pretrgati.

Pa tudi ozir na kulturne posebnosti posameznih narodov zahteva, da se narodno gospodarstvo posebej povdarja. Ne da se tajiti, „da igrajo tudi te posebnosti v gospodarskem življenju narodov precejšnjo vlogo. — Posebnosti v stavbah, opravi, obleki ter raznih navadah in običajih segajo mnogokrat globoko v gospodarsko življenje ter zahtevajo produkcijo izdelkov, katerih drugod ne poznajo in ne uporabljajo.

Z razširjenjem splošne kulture ginejo sicer razne kulturne posebnosti posameznih narodov, vendar je gotovo, da ne bodo nikdar popolnoma izginile. Sicer pa tudi ne bi bilo niti prav, niti koristno, če bi se to zgodilo. Različnost v stavbah, opravi, obleki itd. med posameznimi narodi je v veliki meri utemeljena v naravnih posebnostih dežela, v katerih prebivajo in zato tiči v teh posebnostih marsikaj za ondote razmere izredno praktičnega in pametnega, kar bi bilo škoda zavreči.“⁴⁾

Končno pa je narodno gospodarstvo važno tudi radi tega, ker „vzbuja v človeku zavest skupnosti in dolžnosti. To dejstvo ima sicer predvsem moraličen po-

¹⁾ Primerjaj moje „Narodnogospodarske eseje“, Ljubljana 1920, str. 41./42.

²⁾ I. c. str. 43.

³⁾ I. c. str. 29.

⁴⁾ I. c. str. 44./44.

men, toda njegove posledice se mnogokrat tudi v gospodarskem življenju živo poznajo.¹⁾

Ako motrimo dejanski razvoj splošnega gospodarskega življenja vidimo, da stremljeno bolj po enotnem mednarodnem gospodarstvu. Prednosti narodnega gospodarstva, ki smo jih pravkar našli pa pričajo, da je predvsem ono zmožno rešiti splošno gospodarsko in socialno vprašanje ter tako privedi do splošnega blagostanja. Zato bi bilo popolnoma napačno, ako bi se prepuštili toku svetovnega gospodarskega razvoja, nasprotno upirati se mu moramo z vso silo, „da ga čimprej obrnemo v drugo smer, ki vodi do splošnega blagostanja. Otresti se moramo ne samo teoretično, temveč tudi praktično brezmejnega stremljenja po premoženju, pretrgati vse vezi z velekapitalistično idejo o enotnem velikopoteznem svetovnem gospodarstvu, ki bi šele prav omogočilo neusmiljeno izsesavanje in izžemanje revnih delavskih slojev po kapitalu. Oprijeti se moramo z vsem domačega **narodnega** gospodarstva, ki je sicer skromno, pa se lahko razvije, katerega nam ne more, ako pametno in previdno gospodarimo, nihče iztrgati, da bi dobro živel od krvavih žuljev naših rok, kakor živi velekapitalist od žuljev delavstva. Začeti moramo s tem, kar imamo, da še tega ne izgubimo, pa bomo imeli vedno več in bedni sloj bo živel vedno bolje. Torej ne mednarodno, temveč narodno gospodarstvo. V mednarodnem gospodarstvu bomo vedno tujci, najemniki, v **narodnem** gospodarstvu pa smo doma in kar imamo tu, je naše.“²⁾

¹⁾ I. c. str. 46.

²⁾ I. c. str. 48.

Narodno gospodarstvo v strogem pomenu besede je možno le tedaj, če se produkcija in konsum organizirata in enotno uredita, tako da bo v njiju zavladal pod vodstvom družabnih organov enoten, temeljnim gospodarskim načelom odgovarjajoč red. Vsporedno s to organizacijo se mora tudi konsum poenostaviti ter tako uravnati, da bo domača produkcija po možnosti odgovarjala domačim potrebam. Neproduktivna in nepotrebna vmesna trgovina se mora odpraviti.

Sedanje „narodno“ gospodarstvo.

Pod narodnim gospodarstvom razumemo običajno vse gospodarsko življenje v okviru samostojnih narodov kolikor, se da presojsati z enotnega vidika, ki nam obenem služi kot izhodišče smernic, po katerih ga hočemo urediti. Vendar je ta enotnost v narodnem gospodarstvu predvsem zunanja. Vezi med poedinimi gospodarskimi enotami in pojavi v okviru narodov so mnogokrat zgolj slučajne. Enotnega, po splošnem blagostanju stremečega vodstva in njemu odgovarjajočih notranjih vezi bi v narodnem gospodarstvu, kot ga dandanes razumemo in kakršno dejanski obstoja, zamažali iskali. To narodno gospodarstvo radi tega pravzaprav ni „narodno“, marveč je le skupek najrazličnejših, več ali manj slučajno med seboj zvezanih zasebnih gospodarskih enot, ki so se strnile v novo večjo celoto, ne toliko v interesu skupnosti, kot iz privatne dobičkaželjnosti.

Kakor moramo pri privatnem gospodarstvu smatrati za najznačilnejše to, da je v vseh svojih sestavinah in pojavih umerjeno po svojem namenu, prav tako je mogoče o pravem narodnem gospodarstvu edino tedaj govoriti, ako je vsaj v svojih glavnih panogah in strokah tako uravnano, da služi predvsem skupnemu cilju naroda kot takega, t. j. splošnem blagostanju ljudstva. Za to pa je nujno potrebno, da

se vsa produkcija in ves konsum v okviru celega narodnega gospodarstva enotno uredita.

V sedanjem takozvanem narodnem gospodarstvu se produkcija in konzum povčini uravnata avtomatično po tržnih razmerah. Vsak producent se skuša njim prilagoditi ter proizvaja če le more ono, kar mu obeta največji dobiček, slehern konsument pa zopet izrabljuje vsako priliko, ki se mu nudi, da zadosti svojim potrebam z najprimernejšimi in najcenejšimi produkti svetovnega trga. Radi tega bi navidezno upravičeno pričakovali, da se bo gospodarsko življenje na ta način samo najhitreje in najbolj točno urejevalo, posameznikom, kakor tudi celoti v korist. Toda v resnici je stvar drugačna. Ker se gospodarski razvoj ne nahaja po vsem svetu na isti višini in ker se različne difference, ki se na svetovnem trgu neprestano pojavljajo, le polagoma izravnajo, ne more tako avtomatično uravnavanje vsega gospodarstva v okviru celega naroda nikdar voditi do vsaj približne enotnosti, ki bi splošnosti dejanski koristila. Nasprotno vidimo, da posamezniki, še večkrat pa cele skupine producentov, kakor tudi konzumentov pač dobro izrabljajo ugoden položaj na svetovnem trgu v svojo korist, narod v celoti pa od tega nele nima haska, marveč mora ravno zato mnogokrat znaten del prebivalstva trpeti občutno škodo.

Pod vtisom slabih posledic gospodarske desorganizacije so se zlasti v tistih strokah, kjer je bila škoda, ki je iz tega izvirala najbolj občutna, pričele ustanavljati privatne gospodarske organizacije, ki naj bi obvarovale producente in deloma tudi konsumente pred škodljivimi posledicami nestanovitnosti na svetovnem trgu, še večkrat pa, da bi ustvarile v dotični panogi nekak monopol. Na ta način se je zlasti producentom naj-

večkrat zagotovil velik dobiček in o desorganizaciji ali anarhiji v mnogih gospodarskih panogah ni več govora, pa tudi ne več o dobrih posledicah medsebojne konkurence. Dejanski je dandanes že precejšen del vsega gospodarskega življenja, organizirane-ga v velikih več ali manj svetovnih organizacijah oziroma podjetjih, toda vse te organizacije nimajo pred očmi splošnega blagostanja, marveč le korist svojih, prav pogosto zelo maloštevilnih članov.

Tako že dolgo ni več prav, ako govorimo o prostem razvoju gospodarskega življenja, zlasti o prosti konkurenci, pa tudi o pravem narodnem gospodarstvu ne more biti govora. Zasebni interes ne dopušča enostranskim privatnim gospodarskim organizacijam, da bi se razpredle dalje, tako da bi polagoma obsegle vse gospodarsko življenje v okviru naroda ter ga enotno uredile. Nasprotno sili jih, da se omejujejo le na tiste gospodarske panoge, v katerih se jim obeta največji dobiček. Zato vlada v našem gospodarskem življenju, če ga presojava z enotnega vidika, kljub vsej privatni organizaciji še vedno velik nered. Vsakdo se peča s tistim, kar mu najbolj nese ter se pri tem le malo ozira na korist in škodo drugih. Kjer in kadar se obeta dober dobiček, oziroma zaslužek, se proizvaja tudi preko potrebe, nasprotno pa v drugih strokah vsled slabega zaslužka ali dobička ni v zadostni meri poskrbljeno, da bi bilo mogoče dejanskim potrebam ljudstva zadostiti. Brezobziren lov za čimvečjim dobičkom povzroča gospodarske katastrofe, ki se v obliki kriz vedno pogostejše ponavljajo.

Produkcija pa ni v sedanjem gospodarskem redu le v celoti neorganizirana, marveč je tudi v poedinah strokah do skrajnosti neurejena. Razne potrebščine se pro-

izvajajo v najrazličnejših oblikah in neštetihi tipih, dasi je njihov namen popolnoma isti in dasi je razlika v njihovi obliki popolnoma nebitvena. Veliko teh izdelkov je slabih in nepraktičnih ter bi gotovo popolnoma zadoščalo omejeno število najboljših tipov vsakega izdelka. Poleg tega ne smemo prezreti, koliko moči in denarja se žrtvuje za povsem nepotrebno reklamo. Vsi ti, že pred vojno pri večjih podjetjih milijone presegajoči izdatki pomenijo dejansko narodnogospodarsko izgubo. Škoda, ki izvira iz neenotnega in v celoti nesmotrnega narodnega gospodarstva je v veliki meri vzrok, da znaten del ljudstva ne more niti za silo človeško živeti. Ako bi vse tiste moči, ki se sedaj pečajo s sicer dobičkanosnim, pa dejanski popolnoma neproduktivnim delom, vpregli v produktivno, z narodnogospodarskega stališča res koristno delo, bi brezdvoma ob istem delu lahko vsi dokaj udobneje živeli. Sedanje „narodno“ gospodarstvo je gledano kot enota s strogo gospodarskega stališča zelo, negospodarsko.

Resnično narodno gospodarstvo.

Da moremo govoriti o narodnem gospodarstvu v prvem pomenu besede, je nujno potrebno ne le, da se vse gospodarsko življenje v okviru naroda tudi kot celota uravna strogo po gospodarskih načelih, marveč, da se vsa produkcija in ves konsum v tem obsegu tako uredita, da bo narod kot celota z najmanjšimi delovnimi in materialnimi žrtvami dosegel kar največji gospodarski uspeh.

Posebej pa je še treba, da se poleg produkcije tudi konsum organizira ter enotno, gospodarskim interesom celega naroda primerno uredi. Dosedaj se v narodnogospodarskem življenju na organizacijo in ureditev konsuma sploh ni polagala posebna

važnost. Gledalo se je le na to, da se je kolikor mogoče veliko proizvajalo, da bi se pa konsum produkciji primerno uravnaval in če treba tudi omejil, na to ni skoro nihče mislil. V tem ravno tiči ena glavnih napak dosedanjega narodnega gospodarstva. Kakor se v privatnem, n. pr. družinskem gospodarstvu strogo pazi, da se konsum giblje v pravih merah in mejah, prav tako je tudi za narodno gospodarstvo velike važnosti, da se njegov konsum spravi s produkcijo v soglasje.

Na splošno naj bi se v narodnem gospodarstvu uveljavilo načelo, da mora domača produkcija po možnosti zadoščati domači potrebi, zlasti kolikor gre za najvažnejše življenske potrebščine. Položaj na svetovnem trgu je nestanovitni ter se pogosto spreminja in menjava. Zato je že iz tega razloga precej neprevidno in neodgovorno, ako se narod brez nujne potrebe bistveno naveže glede važnejših, ali celo najvažnejših potrebščin na svetovni trg. V tem slučaju se mu prav lahko pripeti, da mora potrebščine, kojih konsum se da le malo skčiti, naenkrat dražje plačevati kot bi ga stala njihova produkcija v domači deželi, dočim mora izdelkom, ki jih prodaja v tujino vsled konkurence ceno znižati prav do lastnih produkcijskih stroškov.

Že samo navedeno dejstvo nas upravičuje, da ne uravnamo svoje produkcije samo po položaju na svetovnem trgu. Sicer pa odtehta navidezno „izgubo, ki jo trpimo, ako proizvajamo sami potrebščine, katere bi mogli v tujini cenejše kupiti, dobiček, ki ga imamo, ako pritegnemo k produktivnemu delu tiste, ki žive sedaj kot vmesni trgovci od žuljev tujih rok. Množina življenskih potrebščin bi v domači deželi s tem narasla, njihova cena pa padla, in tako bi mogli z dobičkom proizvajati marsikaj, pri čemer se nam sedaj obeta le izguba.

Seveda je to teorija, kateri so stavljene v praktičnem življenju ožje meje, in nespametno bi bilo, ako bi hoteli dosledno vse, kar rabimo, sami proizvajati, brez ozira na stroške, ki so s tem združeni. Potrebno je le poudariti, da mora veljati tudi tu neke vrste srednja pot, ker je brez dvoma napačno, ako se navežemo na tujo produkcijo tudi tam, kjer gre za razmeroma malenkostno razliko produktivnih stroškov.

Posebno vlogo pa igrajo tu bistvene življenske potrebščine, t. j. take, ki so človeku za življenje neobhodno potrebne. Pri teh je odvisnost od uvoza še mnogo večjega pomena. Če se razmere na svetovnem trgu naenkrat poslabšajo — kar ni tako redka prikazen — tedaj smo prisiljeni plačevati za take potrebščine, katerih porabe ni mogoče poljubno omejiti, neprimerno visoke cene, ki mnogokrat daleč presegajo celo produktivne stroške za iste potrebščine v naši deželi. Zato moramo zlasti take potrebščine kljub neugodnim razmeram vsaj deloma doma proizvajati, da nismo v slučaju potrebe izročeni na milost in nemilost oderuškim zahtevam tujih producentov in trgovcev.¹⁾

Toda poleg teh čisto gospodarskih razlogov, ki govorijo za naše pravilo, moramo upoštevati še druge več ali manj politične momente. Dokler se bodo narodi po jeziku in kulturi med seboj tako razlikovali, kot se ločijo sedaj ter bomo vsled tega imeli tudi več držav in več narodnogospodarskih enot, toliko časa bodo močnejši narodi in močnejše narodnogospodarske enote ali skupine vedno skušale ustvariti v svetovnem gospodarstvu sebi ugoden položaj. Politični, mednarodni, oziroma meddržavni spori se bodo venomer ponavljali, pa tudi zopet in zopet reševali v prilog močnejšemu.

Za narod, ki ne stremi po nadvladi nad drugimi, pa si hoče kljub temu zagotoviti popolnoma svoboden in prost razvoj, je torej dejanski potrebno, da ima na svojih lastnih tleh zagotovljen svoj obstoj, kajti le tedaj, če ni preveč navezan na druge, more prosto hoditi pot, ki se mu zdi prava. Narod, ki je v sedanjih razmerah bistveno navezan na druge, tako da mu brez njih ni pravega obstanka, je nujno orodje v rokah najmočnejših narodov in držav, ki odločajo v svetovnem razvoju. Vzгляд imamo doma v razmerju naše države do entente.

S tem seveda ni rečeno, da naj bi pretrgali vse gospodarske vezi z drugimi narodi, marveč gre le za to, da si za vsak slučaj zajamčimo svojo gospodarsko samostojnost. Mednarodne in meddržavne stike moramo kljub temu gojiti. In če se kdaj ustvari mednarodna ali meddržavna organizacija, ki bi dejanski jamčila vsem narodom neprikrajšano politično in gospodarsko svobodo, potem bomo smeli in tudi morali popustiti od načela, da mora v obsegu narodnega gospodarstva domača produkcija služiti predvsem domači potrebi. Toda ta trenutek je očitno še daleč, daleč in zato moramo svoje gospodarstvo sedaj urediti v skladu z obstoječimi razmerami.

Trgovina.

Še na eno vprašanje moramo tu odgovoriti. Kaj pa blagostanje trgovskih narodov? Ali ne smemo po tem strmeti?

„Predvsem je blagostanje, ki izvira iz trgovine, tako enostransko, tako nesplošno, da nam ne more biti vzor. Omejeno število bogatašev, poleg njih pa cela množica revežev, ni blagostanje. Če se v trgovskih mestih vidi največ razkošja in bogastva, se vidi na drugi strani ravno tam tudi največ bede in revščine. Judje so gotovo dovolj trgovski narod, pa vendar je na svetu tudi

¹⁾ I. c. str. 66/67.

bednih in revnih Judov več kot dovolj, predvsem povsod, kjer živijo v večjem številu sami zase, ločeni od drugih narodnosti. Bogati so le tam, kjer živijo raztreseni in pomešani med drugimi, delavnimi ljudmi, katerih delavnost in pridnost spretno izrabljajo sebi v korist. Ako bi bila trgovina res sama na sebi vir blagostanja, bi moral biti sleherni Jud bogataš.

Toda ne samo to. Vsa svoja izvajanja smo oprli na načelo pravičnosti in če mu hočemo ostati dosledno zvesti, tedaj ne smemo gledati, kako bomo kar najbolje izrabili vsakokratne razmere na svetovnem trgu ter si tako na tuj račun pridobili bogastva. Svoje blagostanje moramo postaviti na trdno, zanesljivo in pravično podlago, kakršno nam nudi edino le delo.¹⁾

Jasno je toraj, da nas tudi bogastvo, ki ga nam morda obeta trgovina, ne sme premotiti, da bi zavrgli gorenje pravilo.

V sedanjem narodnem gospodarstvu se porabi znaten del produktivnih sil za neproduktivne in zato nepotrebno posredovanje med producentom in konsumentom, — za trgovino, ki je produktivna le toliko, kolikor služi potrebni izmenjavi blaga, kolikor pa „je takorekoč sama sebi namen, ker je združen ž njo dober „zaslužek“, ni le nepotrebna, temveč tudi nepoštena in krivična.“²⁾

V narodnem gospodarstvu, kjer sta proizvodnja in konsun v celoti organizirana in enotno urejena, mora biti delokrog trgovine naravno povsem drugačen. „Kolikor zadošča posamezna narodnogospodarska enota svojim potrebam, v toliki meri odpade vsa zunanja trgovina. Poleg tega pa se omeji tudi notranja trgovina sorazmerno z dovršenostjo enotne organizacije, produkcije in konsuma, ki spravi

producente in konsumente v neposreden stik. Mala domača trgovina lahko sicer tudi v tem slučaju še vedno obstoja, vendar v mnogo manjšem obsegu kot pri sedanjem gospodarskem redu. Ostane pravzaprav le izvoz domačih produktov in uvoz potrebščin, katerih doma ne moremo proizvajati.“³⁾

Vsekakor pa je za smotreno in pravično gospodarstvo z različnimi potrebščinami tudi potrebno, da stoji domača trgovina, kolikor je mora ostati, vsaj v svojih glavnih potezah pod enotnim vodstvom. „To pa ni drugače mogoče, kakor če ima odločilen vpliv nanjo organizacija producentov in konsumentov, z drugimi besedami, če se nahaja vsaj glavna domača trgovina neposredno v njenih rokah. Edino tako se da ohraniti neposreden stik med producenti in konsumenti ter se dajo izločiti vsi tisti, ki bi si radi z neproduktivnim delom pridobili bogat delež pri skupni zalogi življenskih potrebščin.

S tem bi se domača trgovina mejila na pravi obseg. Producenti in konsumenti pa bi dobili nanjo tisti vpliv, ki jim gre po vsej pravici, kajti trgovina ni samostojna produktivna panoga gospodarskega življenja, temveč le posreduje med producentom in konsumentom.“⁴⁾

Zasebnemu gospodarstvu se mora, kolikor ne nasprotuje bistvu in načelom narodnega gospodarstva, pustiti prost razvoj.

Zato morajo tudi temelji obstoječega menjalnega gospodarstva, zasebna last, ter prostost v izbiri dela in konsuma obveljati še nadalje, toda vedno le, kolikor se dajo spraviti v sklad z narodnim gospodarstvom.

Zasebno gospodarstvo.

Kljub nujni potrebi enotnega in smotreno urejenega narodnega gospodarstva, mora ostati glavno težišče vsega

¹⁾ I. c. str. 67/68.

²⁾ I. c. str. 68.

³⁾ I. c. str. 63.

⁴⁾ I. c. stran 69/70.

gospodarskega življenja v privatnem gospodarstvu. Najprej je vsakdo sam dolžan skrbeti zase in za svoje, šele za tem zadene tudi družbo kot tako dolžnost, da mu pri tem pomaga, da more živeti človeka vredno življenje. Narodno gospodarstvo stremi po splošnem blagostanju ljudstva. Predpogoj, da se to sploh more doseči, pa je, da stori najprej vsak posameznik svojo dolžnost ter po svojih močeh sodeluje pri preskrbi in smoteni ureditvi uporabe življenskih potrebščin. Narodno gospodarstvo je le najvišja instanca, ki naj skrbi za to, da se poedine gospodarske enote med seboj izpopolnjujejo in podpirajo ter tako služijo splošnemu blagostanju.

Povsem naravno je torej, da se pusti privatnemu gospodarstvu kar največji razmah, kar največja prostost. Skrb za lastno korist in blagostanje je gotovo najzanesljivejši faktor, na katerega moremo opreti gospodarsko življenje. Edino privatna podjetnost in delavnost, edino privatna iniciativa in iznajdljivost so zmožne rešiti najtežje gospodarske probleme, ki jih človeštvo v boju za vsakdanji kruh vedno znova srečuje. Izločiti vse to iz gospodarskega življenja ter prepustiti vso skrb okornemu mehanizmu narodnega gospodarstva bi se reklo izročiti propasti narod kot celoto, kakor tudi poedine njegove člane.

Privatne gospodarske enote so temeljni kamni, na katere se mora opirati narodno gospodarstvo in le če so ti zares trdni in solidni, more biti trdna in solidna tudi narodnogospodarska stavba, ki se nanje opira. Narodno gospodarstvo brez privatnih gospodarskih enot, je gozd brez dreves, fantom v daljavi, ki od blizu gledan ne more eksistirati.

Ako pa je privatno gospodarstvo tako bistven sestavni del narodnega gospodarstva, tedaj mu je treba pustiti prost razvoj

povsod, kjer ne nasprotuje splošnim koristim. Narodno gospodarstvo v pravem strogem pomenu besede je za splošno blagostanje sicer nujno potrebno in privatne gospodarske enote se smejo prosto razvijati le v v njegovem okviru, toda v teh mejah morajo biti popolnoma proste in nevezane.

Tudi zasebne gospodarskoorganizatorične vezi, ki omejujejo privatno gospodarstvo bolj kot zahtevajo to narodnogospodarske koristi, morajo odpasti, da se da zasebni podjetnosti in inicijativi čim več prilike za plodonosno udejstvovanje splošnosti v korist.

Golo priznanje gospodarske prostosti, bodisi popolne, bodisi tudi le v mejah narodnega gospodarstva v pravem pomenu besede, vodi samo na sebi do tega, da je dejanski gospodarsko svobodno le malo število najpremožnejših ljudi, velika večina pa živi v popolni gospodarski odvisnosti. To velja zlasti glede srednjih in malih producentov, ki so največkrat bistveno odvisni od volje in interesov velepodjetij, oziroma velepodjetniških organizacij njihove vrste. Ker ta gospodarska odvisnost največkrat nasprotuje splošnim koristim, je nujno potrebno, da se privatnemu gospodarstvu — kolikor je to v interesu skupnosti — pravica prostega razvoja nele prizna, marveč tudi z a j a m č i.

Zasebna last, prostost v izbiri dela in konsuma.

Obstoj in prost razvoj privatnih gospodarskih enot, ki so potom takozvanega menjalnega gospodarskega sistema¹⁾ strnjene v narodno gospodarstvo, je možen edinole

¹⁾ Gospodarski red, ki združuje v enoto večje število gospodarstev, ki morejo zadostiti svojim potrebam le potom sodelovanja ter medsebojnega izmenjavanja dela in produktov.

na temelju zasebne lasti ter prostosti v izbiri dela in konsuma. Brez tega o privatnem gospodarstvu sploh ne more biti govora in jasno je, da se smejo te pravice oztroma prostosti le toliko utesniti, kolikor zahtevajo to načela in interesi narodnega gospodarstva.

Nujnost zasebne lasti je utemeljena že v človeški naravi in njenih potrebah, ne glede na to, da tvori ravno ona bistven predpogoj privatnega gospodarstva, brez katerega ni obstanka niti poedincem niti družbi. Razlikovati pa moramo med zasebno lastjo na neposrednih življenjskih potrebščinah (živila, obleka itd.) in na takozvanih produkcijskih sredstvih t. j. na stvareh, ki služijo neposredno ali posredno produkciji neposrednih življenjskih potrebščin.¹⁾

Zasebna last je veljala doslej za nekaj svetega in nedotakljivega, kar mora država z vsemi sredstvi ščititi. V ustavah iz prejšnjega stoletja je to redno izrecno poudarjeno. Kljub temu pa je še pred svetovno vojno vedno bolj rastlo število slučajev, v katerih se je z zakonom določilo, da se

¹⁾ K produkcijskim sredstvom prištevamo tu v nasprotju z običajnimi nauki narodnogospodarske vede tudi zemljišča, kar pa je zlasti v tem slučaju, ko gre predvsem le za pravično ureditev socialnih razmer, popolnoma upravičeno. (Primerjaj moje Narodnogospodarske eseje str. 10 ss.) — S tem, da priznavamo nasprotno zasebno last na stvareh (dobrinah) obojne vrste se po svojem programu bistveno ločimo od takozvanih pravovernih, marksističnih socialistov (socialnih demokratov), ki so se zlasti po vojni pričeli pravilno nazivati komuniste. Med temi priznavajo zmernejši pač zasebno last na neposrednih življenjskih potrebščinah, na produkcijskih sredstvih, pa le deloma in samo za prehodno dobo, dočim jo radikalnejši komunisti sploh zanikajo. Zmernejši socialni demokratje (revizionisti, večinski socialisti), ki se Marxovega nauka ne držijo dosledno, priznavajo enako kot mi zasebno last tudi na produkcijskih sredstvih ter se ločijo od nas predvsem le po svojem (materijalističnem) svetovnem naziranju.

mora zasebna last umakniti splošnemu blagostanju. Vendar so se vsi ti slučaji smatrali vedno le kot izjema, ki pravila ne izpreminja marveč ga le potrjuje. Toda trajno ni moglo tako ostati. Kakor se je stavek o popolni osebni svobodi, ki naj bi veljala zlasti tudi v gospodarskem življenju, izkazal že tekom preteklega stoletja kot nekaj nepopolnega ter se je mesto njega pričela izrečno povdarjati potreba po varstvu slabjšega nasproti močnejšim, prav tako je postalo tudi glede nedotakljivosti zasebne lasti, očito, da ta zahteva ni dovolj popolna, da ne zadošča v dejanskih razmerah in da je treba še mnogo bolj kot nedotakljivost zasebne lasti povdariti iz nje izvirajoče dolžnosti do splošnosti.

Mnoge stvari, na katere se razteza zasebna last (predvsem razna produkcijska sredstva kot n. pr. zemljišče, premog itd.) niso pomembna samo za posameznika, marveč so važna tudi za družbo kot tako. Zato njihov lastnik ne sme prosto razpolagati z njimi, marveč jih mora tako vporabiti, da koristi s tem obenem tudi splošnosti. Liberalno, iz rimskega prava vzeto gospodarsko načelo o popolnem in neomejeno gospodarstvu lastnika nad stvarjo se je zlasti med vojno izkazalo kot napačno ter mnogokrat kot zelo nevarno. Pod vtisom tega spoznanja je prišel v novo nemško ustavo z dne 11. VIII. 1919 poleg zagotovila o nedotakljivosti zasebne lasti stavek: „Zasebna last nalaga dolžnosti.“ Ta stavek odgovarja popolnoma modernemu socialnemu naziranju kot smo ga v začetku razjasnili in iz njega sledi, da se zasebna last ter iz nje izvirajoče pravice pač morajo priznavati, toda vedno le toliko, kolikor ne nasprotujejo splošnemu blagostanju.

S privatnim gospodarstvom je enako kot zasebna last v nujni zvezi tudi prostost v izbiri dela in konsuma. Bistvo go-

spodarjenja obstoji ravno s tem, da človek v mejah, ki mu jih dopuščajo njegove gospodarske razmere, prosto izbira zase tisto delo, ki se mu zdi najbolj gospodarsko ter enako prosto ureja tudi svoj konsum, tako kot najbolj odgovarja njegovim gospodarskim razmeram.

Prostost in meje, ki smo jih nasplošno priznali za privatne gospodarske enote, morajo naravno veljati tudi v navedenih dveh ozirih. Ako zahtevajo narodnogospodarski interesi, se mora tudi prostost v izbiri dela in konsuma umakniti zahtevam, ki jih narekuje skrb za splošno blagostanje. Tako smo med vojno dejanski videli, da so državne oblasti diktirale posameznikom, kaj morajo delati, kaj smejo konsumirati. Način, kako se je to vršilo, sicer ni bil vedno najboljši, toda s tem ni rečeno, da bi bilo načelo samo na sebi napačno. Škoda, ki jo trpi človeška družba vsled tega, ker si sme vsakdo — kolikor mu njegove premoženjske razmere to dopuščajo — popolnoma prosto izbirati svoje delo in prosto določati svoj konsum, je v mnogih ozirih naravnost ogromna. Koliko se opravlja tu nele neproduktivnega, marveč celoti naravnost škodljivega dela samo zato, ker obeta poedincu na škodo družbe dober dobiček in koliko narodnega premoženja gre mnogokrat v zgubo samo radi pretirano neomejene svobode glede konsuma! Tu je primerna kontrola nujno potrebna in neomejena svoboda v izbiri dela in konsuma se mora na primeren način utesniti, tako da bo vsakdo primoran uvaževati tudi splošne koristi.¹⁾

1) Tudi v tem oziru se bistveno ločimo od marksističnih socialistov, oziroma komunistov. Ti namreč ne priznavajo svobode v izbiri dela, marveč bi v njihovi družbi vsakdo moral opravljati odkazano mu delo. Tudi glede konsuma ne dopuščajo take prostosti, kot jo zahtevamo mi. Sicer trdijo, da bi v njihovem družabnem redu dobil vsakdo vsega po svoji potrebi (ne po delu!), vendar utesnjujejo — vsaj najdoslednejši

Zasebna last se mora na tej podlagi omejiti zlasti v dveh smereh:

a) Določi naj se najvišja dovoljena premoženjska meja. Zasebna lastna produkcijских sredstvih naj se po svojem obsegu še posebej omeji.

b) Prostost v izvrševanju lastninske pravice naj se omeji tako, da ne bo nasprotovalo družabnim koristim, marveč jim bo po možnosti služilo.

A.)

Zasebna last se lahko omeji na dva načina: Prvič tako, da se določi obseg stvari, ki morejo biti last poedinega človeka ali poedine zasebnogospodarske enote, drugič pa na ta način, da se omejijo pravice, ki izvirajo iz zasebne lasti. Prva, kvantitativna omejitev zasebne lasti je pa zopet lahko dvojna. Lahko se namreč določi popolnoma nasplošno, koliko različnih stvari sme imeti posameznik v lasti, mogoče pa je tudi, da se ta meja postavi samo glede nekaterih stvari. Za nas je važna obojna omejitev, splošna, kakor tudi samo glede določenih stvari.

Socialni problem in socialne reforme.

Ves gospodarski in socialni problem moderne dobe izvira iz dveh dejstev: prvič iz tega, ker na svetu primanjkuje različnih potrebščin, da bi mogli vsi ljudje živeti človeka vredno življenje, drugič pa iz dejstva, da so dobrine neenakomerno porazdeljene med ljudi, tako da imajo nekateri vsega v izobilici, drugi pa trpe na najvažnejših potrebščinah hudo pomanjkanje.

med njimi — konsum tako daleč, da zahtevajo skupno prehrano, skupna bivališča itd. V komunistični družbi se vpošteva posameznik sploh le še kot številka, približno tako kot rekrut v vojašnici. Individualnega življenja v komunistični družbi sploh ne bi bilo in ga tudi ne bi mogli dopustiti, ker bi sicer komunistična družabna organizacija nujno razpadla. Tudi pravo družinsko življenje bi v komunistični družbi prenehalo.

Da se prvi vzrok neurejenih gospodarskih in socialnih razmer odpravi smo spredaj pri točki „Socialni nazor“ zahtevali splošno dolžnost dela. Glede drugega vzroka, pa moramo tukaj poiskati najprikladnejši način, po katerem bi se dalo doseči, da se bodo življenjske potrebščine pravilno in zares pravično porazdelile. V sedanjem, pa tudi v vsakem drugem družabnem redu, ki sloni na priznanju zasebne lasti ter prostosti v izbiri dela in konsuma, je razdelitev neposrednih življenjskih potrebščin nujno odvisna od tega, kako je premoženje sploh porazdeljeno med ljudi. Bogataš bo vedno imel najrazličnejših potrebščin na izbiro in revež bo vedno trpel pomanjkanje. Zato je jasno, da moramo tisti hip, ko bi radi življenjske potrebščine med vse ljudi vsaj za silo pravilno porazdelili, zahtevati, da se morajo prevelike premoženjske razlike, ki jih dandanes vsepovsod opazamo, izravnati. Šele tedaj, ko bo vsakemu človeku pravo, človeka vredno življenje dejanski omogočeno, se sme posameznikom dovoliti, da si zbirajo več premoženja kot ga v lastnem in družabnem interesu res potrebujejo.

Dosedaj so skušali položaj revnih in bednih slojev izboljšati z različnimi socialnimi reformami, ki so vse merile na to, da se na ta ali oni način zajamčijo revnejšim, zlasti delavskim slojem različne gospodarske ugodnosti in pravice, nikdar pa niso premožnejših slojev naravnost omejevali v njihovi dozdnevni pravici, da si smejo neomejeno, kolikor jim drago, zbirati in kopičiti bogastvo na bogastvo. Zato pa so se vkljub vsem socialnim reformam novejša doba na eni strani vedno bolj gromadili milijoni in milijarde, na drugi strani pa sta beda in pomanjkanje vedno bolj rastla. Zgodovina in socialni razvoj sta tako nedvomno dokazala, da vse socialne reforme le

malo koristijo, dokler imajo posamezniki neomejeno pravico zbirati si najrazličnejše dobrine, ki jih v resnici ne rabijo, ne glede na druge, ki živijo morda v največjem pomanjkanju. Mamonizem, pohlep po bogastvu je in ostane tako velik, da se ne bo nikdar strašil najhujšega izkoriščanja najrevnejših slojev, samo da mu bo s tem zadoščeno. Moderni kapitalizem se je znal vsaki socialni reformi tako prilagoditi, da je ostala njegova pravica do neprestanega naraščanja neokrnjena in da je bil končni učinek vedno bolj kričeče socialno vprašanje. Nemški konservativni vseučiliški profesor Roscher je sam opozoril, da so kapitalisti v prejšnjem stoletju ob vsaki socialni reformi kričali, da pomeni zanje pogin, da pa kapitalizem kljub temu nele ni propadel, marveč se je ravno v tej dobi šele prav razvil.

Maksimalna premoženjska meja.

Očitno je torej, da so socialne reforme v običajnem pomenu besede polovičarsko in za daljšo dobo prazno delo. Zato pa je edini resni korak h končni ureditvi socialnega vprašanja ta, da se določi splošna maksimalna premoženjska meja. Toliko smeš imeti, več ne! S tem je jasno in nedvomno povedano, da je dosedaj neomejenemu pohlepu po bogastvu postavljena povsem določena meja, katere ne sme in ne more proti volji družbe nihče prekorati. V tem pa je zapopadeno jamstvo nele, da se bo zaželjeni gospodarski in socialni uspeh dosegel, marveč tudi to, da bo trajno obveljal!

Seveda se bo ugovarjalo, češ da bi taka omejitev premoženja, ki si ga sme posameznik pridobiti, slabo uplivala na njegovo delavnost, podjetnost in iznajdlivost. Ta navidezno zelo tehtni izgovor se opira na podmeno, ki že sama po sebi ne drži.

Predvsem je namreč treba ugotoviti, da se zelo velik del dohodkov, ki jih prejemajo kapitalisti, ne steka v njihove roke vsled njihove delavnosti, podjetnosti in iznajdljivosti, marveč tiči njihov pravi vir v dejstvu, da se kapital sam po sebi množi, da sam po sebi, tudi brez kapitalistovega dela donaja obresti. Tisti ljudje, ki dejansko s svojim delom ter s svojo podjetnostjo in iznajdlivostjo vodijo in pospešujejo vso produkcijo, se dajo sicer za svoje delo dobro plačati, na splošno pa vendar še niso pravi kapitalisti, kakršne bi maksimalna premoženjska meja zadela. Ravnatelji in tehnični vodje velikih podjetij ne bi izgubili vsled maksimalne premoženjske meje po večini prav ničesar, zato jih tudi ta meja v njihovi podjetnosti in iznajdljivosti ne bi ovirala. Ugovor, da bi oslabela in ponehala podjetnost in iznajdljivost velekapitalistov samih, — katere na splošno dejansko ni — je torej v celoti očitno ničev.

Sploh pa je veliko vprašanje, ali sili privalni interes vedno k produktivnemu, oziroma sploh socialnokoristnemu delu, ali morda ne zavaja mnogokrat k neproduktivnemu oziroma socialnoškodljivemu delu, s katerim se je mogoče okoristiti edinole na račun drugih? V tem oziru moramo opozoriti zlasti na sledeče: „Čim večje je kako podjetje, tem lažje se tehnično izpopolni. Do tiste stopinje, ko je v njem delitev dela dosledno izvedena ter so praktično izrabljena vsa tehnična sredstva, ki omogočujejo, da se človeško delo nadomesti z mehaničnim, raste produktivnost obrata sorazmerno z njegovo velikostjo. Onstran te stopinje pa je prirastek h koristim, ki izvirajo iz velikosti, oziroma tehnične popolnosti podjetja, razmeroma vedno manjši. Pač pa se prav od te stopinje

dalje vsled prevelikega in prekompliciranega organizma neizogibno neproduktivno delo vedno hitreje množi.“¹⁾ Podjetnost in iznajdljivost, ki pomaga razširiti posamezno podjetje do onega obsega, pri katerem se da tehnično kar najbolj izpopolniti, je gotovo produktivna in socialnokoristna. Toda podjetnost in iznajdljivost, ki gre preko te meje ter ji ni več glavni cilj tehnična izpopolnitev podjetja, marveč le čimvečji dobiček, postane prav kmalu nele neproduktivna, marveč celo socialno škodljiva.

To opazamo zlasti pri svetovnih podjetjih. „Svetovna podjetja donajajo splošno visoke dobičke. Toda njihov prebitek ne sloni toliko na njihovi dejanski produktivnosti, kot na dejstvu, da določajo v svoji stroki popolnoma svobodno in brezobzirno cene delu in produktom. V tem tiči vsa velikost in moč trustov in kartelov. Njihova objektivna produktivnost ni v primeri s podjetji, ki so ravno prav velika, da je v njih delitev dela dosledno izvedena in da so vsi tehnični pripomočki dobro izrabljeni, nič večja, če vpoštevamo tudi stroške ogromnega upravnega in organizatoričnega aparata, pa celo nižja. Zato je jasno, da služijo velika svetovna podjetja predvsem le svojim lastnikom, splošnosti pa škodujejo, ker postavljajo na trg negospodarsko proizvedene in zato predrage produkte.“²⁾

Podjetnosti in iznajdljivosti, ki zavajata v gospodarske organizacije, kojih vpliv in moč sloni na izkoriščanju njihovega monopolnega stališča, torej očitno ne bi bilo prav nič škoda, nasprotno, naravnost potrebno je, da se jima določi primerna meja, preko katere se v škodo splošnosti ne bi mogle razviti.

¹⁾ I. c. eseji str. 38.

²⁾ I. c. str. 39/40.

Toda tudi če neglede na vse to vpoštevamo, da bi premoženjska meja morda vendarle tudi koristno podjetnost in iznajdljivost nekaterih, razmeroma maloštevilnih oseb, zmanjšala, nam to nikakor ne more zadoščati, da bi zahtevo po nji odklonili. Kajti tu ne gre samo za enostranski marveč za celotni učinek. V obstoječem gospodarskem redu je ogromna večina ljudi prisiljena opravljati navadna, vsakdanja dela ter nimajo niti najmanjše prilike, da bi sploh mogli kje pokazati svoje zmožnosti in sposobnosti. Maksimalna premoženjska meja pa bi povzročila, da bi se bogastvo bolj enakomerno porazdelilo in mnogi, ki sedaj sploh ne morejo upati, da bi si kdaj gospodarsko opomogli ter so se ravno vsled tega takorekoč že vdali in vživali v vlogo navadnega težaka ali delavca, bi se v nadi, da se osamosvoje z vnemo oprijeli dela. Marsikak gospodarski talent, ki sedaj sploh ne pride na vrsto, da bi se izkazal, bi se lahko razvil ter bi dosegel lepe, zase in za splošnost koristne uspehe. Gotovo je torej: čimbolj se premoženje porazdeli čimveč ljudi dobi priliko, da si sploh more svoj položaj izboljšati, temveč delavnosti, podjetnosti in iznajdljivosti, se bo pokazalo v celokupnem gospodarskem življenju. Sedanji gospodarski red, ki sloni na robstvu delavnih moči, ubija delavnost, inicijativo in podjetnost, gospodarski red, ki bo dal večjemu številu ljudi možnost, da se gospodarsko osamosvoje, pa bo podkrepil delovno energijo in povečal veselje do dela.

Drug navidezno tehten ugovor proti splošni najvišji premoženjski meji je ta, da bi taka meja onemogočila, ali vsaj močno otežkočila zbiranje velikega kapitala, ki je modernemu gospodarskemu življenju nujno

potreben. Gradnja velikih železnic, prekopov, odkrivanje in vzdrževanje najvažnejših rudnikov itd., pravijo, bi bilo s tem skoraj onemogočeno.

Da je moderno gospodarstvo brez velikega kapitala nemogoče, o tem se ne da dvomiti. Toda pravkar smo videli, da bi porazdelitev tvarnih dobrin med čimvečje število ljudi, kakršno bi največja premoženjska meja nujno povzročila, gospodarsko podjetnost in iznajdljivost le še poživila in pomnožila. Ako pa gospodarsko življenje v celoti ne bi trpelo, marveč bi se še okrepilo, potem je gotovo, da bi se tudi veliki kapital še nadalje zbiral in množil. Velika gospodarska podjetja, bi n. pr. zlasti v oblik delniških družb lahko, enako kot sedaj, še nadalje nastajala ter se razvijala, z edino razliko, da bi bile delnice porazdeljene med veliko število ljudi, dočim se sedaj pogosto nahajajo v rokah par oseb. Posledica najvišje premoženjske meje bi torej bila v tem pogledu edino ta, da bi dobilo solastninsko pravico na takih podjetjih primerno veliko število ljudi, kar gotovo ne bi bilo napačno in krivično.

Tako torej vidimo, da navedena ugovora ne držita. Še več, dejanski učinek maksimalne premoženjske meje mora biti ravno nasproten: več volje in veselja do dela ter več podjetnosti in iznajdljivosti. Seveda je treba tudi v tem oziru zmernosti. Kako velika bodi maksimalna premoženjska meja bomo pozneje spodaj določili. V bistvu pa je to vprašanje že povsem drugotno, manj važno. Gre le za načelo: to se mora uveljaviti. Kakor hitro imamo maksimalno premoženjsko mejo, imamo s tem trajno zajamčen velevažen gospodarski in socialni učinek. Morebitne korekture, ki jih bo praktično življenje zahtevalo, se bodo potem izvršile brez sleherne težave.

Omejitev zasebne lasti.

Kljub velikemu pomenu, ki ga ima določitev splošne maksimalne premoženjske meje, pa vse to vendar ne bi zadoščalo za našim nazorom in namenom odgovarjajočo ureditev gospodarskih razmer, kajti v splošni premoženjski meji še ni obsežena tudi primerna omejitev zasebne lasti. Mogoče je namreč, da ima človek vsled svojih gospodarskih obveznosti, recimo dolgov, v celoti manj premoženja kot ga določa najvišja premoženjska meja, kljub temu pa ima v svoji lasti stvari, ki po svoji vrednosti presegajo to mejo. Očividno je torej potrebno, da to še posebej vpoštevamo.

Kakor že znano, ločimo stvari, ali dobrine, kot jih s tehničnim izrazom imenujemo, v neposredne življenjske potrebščine in v produkcijska sredstva.

Kljub temu, da so neposredne življenjske potrebščine vsakemu človeku predpogoj življenja, ni nasplošno potrebno, da bi glede zasebne lasti na teh dobrinah določili kako maksimalno mejo. Razlog zato je tale: Glavni namen teh stvari je služiti človeštvu, da zadosti ž njim eni ali drugi svojih potreb. Druge smotrene uporabe za take stvari povečini sploh ni. Zato jih tudi njihov lastnik nasplošno ne more drugim ljudem trajno odtegovati, razven kolikor jih rabi zase, ker bi sicer samega sebe oškodoval za odkupnino, ki bi jo zanje dobil. Le v izrednih razmerah, kakršne so vladale n. pr. med vojno, ko je bilo treba nekatere najvažnejše življenjske potrebščine, zlasti živila, kar najbolj enakomerno porazdeliti med ljudi, da so sploh mogli živeti, je potrebno, da se lastninska pravica glede takih stvari kvantitativno omeji.

Poleg navedenega pa je glede neposrednih življenjskih potrebščin važno zlasti tudi

to, da njihov lastnik v normalnih razmerah navadno nima prilike, da bi mogel z njihovo pomočjo druge ljudi izkoriščati. Lastnik neposrednih življenjskih potrebščin jih more ali prodati, oziroma jih zamenjati, ali pa jih mora zadrževati tako dolgo, da doseže zanje primerno ceno. Drugega izhoda nima in zato tudi ni prave potrebe, da bi glede zasebne lasti na teh stvareh zahtevali posebno najvišjo mejo.

Pri produkcijskih sredstvih je v tem oziru drugače. Ta se morejo obrniti človeštvu v prid edino le potom dela. Ako lastnik produkcijskih sredstev tega dela ne opravlja, ali ne more opravljati sam, mora jo mesto ali poleg njega storiti to drugi ljudje. Veleposestniku morajo njegovo zemljo obdelati tuji ljudje in tovarnar rabi mnogokrat na tisoče delavnih rok, da izdela, oziroma da izdelati s pomočjo svojih produkcijskih sredstev neposredne življenjske potrebščine. To delo se mora opraviti, to je v interesu človeške družbe, ki bi drugače ne mogla obstojati ter se razvijati. Uprav zato, pa obstoja velika nevarnost, da lastnik takih, za človeško družbo velevažnih produkcijskih sredstev tiste, ki mu pri njihovi smotreni uporabi s svojim delom pomagajo, izkorišča ter jih ne plača po vrednosti njihovega dela, marveč le po njegovi trgovski ceni. Da se tako izkoriščanje prepreči ali vsaj omeji in zlasti, da lastnik produkcijskih sredstev ne dobi moči nad prevelikim številom drugih ljudi, je torej potrebno, da se glede zasebne lasti na produkcijskih sredstvih določi primerna maksimalna meja.

Zahtevane najvišje meje pa ne bi smeli določiti kar po vrednosti različnih produkcijskih sredstev, brez ozira na njih vrsto in kakovost. To bi že zaradi tega ne bilo primerno, ker je vrednost različnih produkcijskih sredstev nestalna ter bi se uprav vsled te

določbe bistveno izpremenila, dalje pa zlasti vsled tega, ker se različna produkcijska sredstva po svojem pomenu za človeško življenje — ne pa po svojih trgovskih cenah — med seboj tako zelo razlikujejo, da jih ni mogoče staviti v isto vrsto. Zaradi tega moramo zahtevo po največji meji glede zasebne lasti na produkcijskih sredstvih smatrati le kot načelo, ki naj se praktično v skladu z razmerami na različne načine in v različnih oblikah uveljavlja.

B.)

Zemlja in njene dobrine so namenjene vsem ljudem, zato jih njihov lastnik ne sme poljubno vporabljati, ne meneč se pri tem za splošne koristi. To velja popolnoma splošno brez razlike med neposrednimi življenjskimi potrebščinami in produkcijskimi sredstvi.

Ako sme n. pr. lastnik velike zaloge najvažnejših in najpotrebnejših živil ž njo popolnoma prosto razpolagati, tedaj jo lahko v časih največje potrebe zadržuje ter tira s tem v pomanjkanje in obup zlasti revnejše sloje, ki ne zmorejo visokih cen, kakršne zahteva za svoje blago. Lahko tudi proda svojo zalogo za visoko ceno v tujino, dočim morajo domačini stradati in trpeti pomanjkanje, ali pa jo porabi v dobičkanostnejše industrijske namene n. pr. za izdelavo špirta, žganja itd., vsled česar poskočijo tudi cene neposrednemu konsumu namenjenega blaga na nesorazmerno višino.

Ker je tako ravnanje brezdvoma splošnosti škodljivo, zato je tudi glede pravic izvirajočih iz zasebne lasti na neposrednih življenjskih potrebščinah neka omejitev nujno potrebna. Prav tako važna pa je taka omejitev tudi glede zasebne lasti na produkcijskih sredstvih. Ako n. pr. veleposestnik svojega polja ne obdela, marveč ga rajši spremeni v lovski revir, ne ravna morda samo s

svojega stališča negospodarsko, marveč posega na ta način globoko v celokupno narodno gospodarstvo ter ga oropa za preživljanje prebivalstva nujno potrebnih živil. V agrarni državi, kjer se pridela dovolj živil, se tako ravnanje sicer ne občuti tako težko kot v industrijski pokrajini, ki mora najvažnejša živila uvažati, vendar je gotovo, da znači tako postopanje z narodno gospodarskih vidikov tudi tu veliko napako in škodo, ki se ne da opravičiti. — Ako pokupi špekulant znaten del stavbišč v mestu, ali sploh v kraju, ki se močno razvija, ter jih niti ne zazida, niti ne proda ali obdela, marveč mirno čaka morda več let ugodne prilike, ko jih bo lahko prodal z visokim dobičkom, škoduje s tem splošnosti če zato, ker leži dotični svet vso dobo neobdelan, glavna škoda pa nastane vsled tega, ker se s tem mnogokrat na zelo občuten način ovira razvoj mesta ali trga. Koncem koncev pa izsili tak špekulant na ta način od svojih kupcev neprimerno visoko kupnino, katero ti naravno prevalijo na najemnike prostorov v novih stavbah, katere sezidajo na tem zemljišču. Umevno je, da v urejeni družbi takega ravnanja ni mogoče dopustiti.

Podobno kot pri zemljišču pa velja tudi glede drugih produkcijskih sredstev. Lastnik rudnika ali tovarne, ki ustavi ali n. pr. proda tujcem svoj obrat, ali ga morda tako spremeni, da proizvaja popolnoma druge izdelke, kot jih je proizvajal dosedaj, ne oziraje se pri tem na splošne potrebe in koristi, temveč samo radi tega, da poviša svoj dobiček, lahko oškoduje na ta način narodno gospodarstvo za ogromne svote.

V vsakem večjem gospodarskem podjetju je poleg privatnega kapitala neglede nato, da pravzaprav tudi ta izvira od družbe, naloženega največkrat zelo veliko specifično družabnega kapitala. Opozoriti je treba samo na moderna prometna sredstva, ki jih

povečini družba vzdržuje in brez katerih se velika večina gospodarskih podjetij sploh ne bi mogla razviti do sedanje velikosti in popolnosti. Pa tudi sicer je družba na obstoju in razvoju večjih gospodarskih podjetij močno zainteresirana, kajti z njimi je navadno bistveno zvezana eksistenca velikega števila ljudi. Zato se vidi povsem jasno, da lastnik večjih gospodarskih podjetij nikakor ne more biti njihov neomejen gospodar. Treba je, da je pri vodstvu in nadzorstvu, kakor zlasti tudi tedaj, ko gre za nadaljno usodo njegovega podjetja, primoran uvaževati tudi družabne interese in koristi.

Naše dosedanje pravno naziranje o zasebni lastnini ter iz nje izvirajočih pravicah se opira kot že omenjeno na rimsko pravo. Razmere v rimski državi pa so bile v socialnem oziru tako kričeče, da nam tista pravna institucija, ki je tvorila pravzaprav podlago takratnega družabnega reda, pač ne more služiti kot temelj, na katerem naj bi postavili nov socialno pravičen družaben red. Na podlagi neomejene zasebne lasti more dosledno nastati le družabni red latifundij s suženjstvom, bodisi v prvotni, ali kaki poznejši obliki, kakršna je moderni kapitalizem s proletarijatom. Zato pa je potrebno, da se otresemo starih, preživelih se pravnih nazorov in da povdarimo tiste zahteve, ki so globoko vkoreninjene v našem modernem socialnem mišljenju. Da izvirajo iz zasebne lasti pravice, ki se lastniku ne smejo brez zakonite podlage odvzeti, je načelo, ki ga danes vsakdo priznava in katerega ravno vsled tega ni treba tako zelo povdarjati. Potrebno pa je, da se z vso odločnostjo javnosti pove, da iz zasebne lasti ne izhajajo samo pravice, temveč tudi dolžnosti in da mora biti njeno izvrševanje tudi splošnosti v korist.

Dohodki iz premoženja samega na sebi (**zemljiška in kapitalna renta**) naj se prepustijo lastniku le v majhni, za človeka vredno življenje njega in njegove družine nikakor ne zadoščajoči meri, v ostalem pa se morajo obrniti splošnosti v prid.

Zemljiška in kapitalna renta.

Med dohodke iz premoženja samega na sebi prištevamo vse one stvarne dobrine, ki jih lastnik kake stvari prejema popolnoma brez svojega truda, bodisi neposredno od svoje lastnine ali posesti, bodisi od drugih oseb, katerim jo je prepustil v porabo.

Zadnji vir teh dohodkov je lahko dvojen. Nekatere stvari imajo že same v sebi rodovno, oziroma produktivno moč ter donšajo sadove tudi brez človeške pomoči, brez človeškega dela. Trava na polju ali drevje v gozdu raste — čeprav morda slabše — tudi če se človek za to ne briga. Druge stvari sicer ne donšajo same po sebi sadov, pač pa hranijo v sebi produktivne sile ter imajo koristne lastnosti, ki jih človek lahko z delom izkoristi ter doseže na ta način gospodarski uspeh, kakršnega drugače morda sploh ne bi dosegel, ali pa bi moral zanj žrtvovati mnogo več truda in dela. Rodovito polje donaša — pa naj bo še tako slabo obdelano — mnogokrat več in boljših sadežev kot sicer skrbno obdelana, pa nerodovitna njiva. Iz ilovice se žge opeka, iz navadne prsti to ni mogoče.

V prvem slučaju se z enakim trudom pridobi več in boljših pridelkov kot na kakem drugem zemljišču, v drugem primeru pa dobimo važen produkt, ki bi ga morda drugače sploh ne imeli. Dohodki, ki so s tako produkcijo združeni, so očitno deloma plod narave ter njenih produktivnih sil, oziroma koristnih lastnosti, deloma pa izvirajo iz človeškega dela, ki jim je prav tako bistven predpogoj, kajti tudi iz

najboljše ilovice ne nastane opeka brez dela, kar sama od sebe.

Kolikor se ti dohodki stekajo lastniku v poštevek prihajajočega premoženja brez njegovega truda in dela, jih imenujemo, ako izhajajo iz raznih, neuničljivih sil zemljišča zemljiško, v ostalih slučajih pa kapitalno rento. V navadnem življenju se to seveda ne razlikuje tako strogo ter se razumejo pod zemljiško rento sploh vsi dohodki, ki jih zemljišče donaja lastniku brez njegovega dela, ne glede na to, kje je njihov pravi vir. Lastnik nerodovitne parcele, ki pa ima zelo ugodno lego kot lesno skladišče, dobi morda zanjo mnogo več najemnine, kot bi je dobil za najrodovitejšo njivo iste velikosti. Vir tega dohodka pa ni rodovna moč zemljišča, marveč v prvi vrsti njegova lega, oziroma kapital, s katerim se je tam mimo zgradila cesta ali železnica. Zato je ta renta po večini kapitalna renta in če je dala za gradnjo ceste ali železnice potrebni kapital družba, n. pr. občina, pokrajina ali država, je tu samo po sebi jasno, da gre po vsej pravici tudi ta renta nji. Vendar moramo to vprašanje popolnoma splošno rešiti.

Naravni produkti.

Rekli smo, da je zemlja, sploh narava z vso svojo stvarjo ter z vsemi svojimi produktivnimi silami in koristnimi lastnostmi namenjena vsem ljudem. Ker pa so ljudje po svoji naravi ter zato tudi po svojih naravnih pravicah bistveno enaki, je jasno, da bi se morali vsi produkti, ki in kolikor izhajajo od narave, njenih stvari, ternjenih produktivnih sil in koristnih lastnosti, enakomerno porazdeliti med vse ljudi.

Toda nasplošno je težko, da, največkrat popolnoma nemogoče ločiti, kaj izvira od narave in kaj je produkt človeškega dela.

Zato je splošna enakomerna porazdelitev naravnih produktov dejanski neizvedljiva. Prav tako nemogoče je tudi, da bi enakomerno porazdelili med ljudi sploh vse naravne dobrine ter bi skušali na ta način pripomoči vsakemu do tistih, oziroma tolikih naravnih produktov, do kolikršnih ima naravno pravico. Ako bi hoteli to storiti, bi morali oddeliti vsakemu posamezniku kos zemljišča najrazličnejših vrst, del vsakovrstnih rudnikov, vodnih sil itd., itd. Da pa je to praktično neizpeljivo, je več kot jasno.

Zato je nele razumljivo, marveč tudi nujno, da imajo nekateri v svoji lasti izključno, ali vsaj povečini le take stvari, ki same po sebi donajajo naravne sadove, dočim imajo drugi predvsem take dobrine, ki same sicer ne rodijo sadov, pač pa nosijo v sebi produktivne sile ter imajo koristne lastnosti, ki produkcijo olajšujejo in pospešujejo. Mnogi pa sploh nimajo premoženja, ki bi se dalo neposredno porabiti v produkcijske namene, marveč imajo le denar, hranilne vloge, kratko kapital v ožjem pomenu besede, ki sam po sebi ne more služiti produkciji. Vse to se ravna predvsem po stroki, s katero se kdo peča in v kateri si skuša pridobiti, kar rabi za svoje življenje. Ta neenakost v porazdelitvi produkcijskih sredstev je torej po večini prostovoljna. Ker se da kapital v ožjem pomenu besede (denar, hranilne vloge itd.) vsak hip zamenjati za druge stvari — kajti brez tega sploh ne bi imel nikake vrednosti — dobi lahko njegov lastnik, kadarkoli hoče, primeren delež naravnih dobrin, vsled česar lahko trdimo, da tudi on v tem oziru ni prikrajšan na svoji pravici.

Imamo pa tudi ogromno število takih, ki sploh nimajo premoženja v tolikem obsegu, da bi se mogli na dohodke od njega količkaj zanašati in opirati, marveč si morajo sredstva za svoje preživljanje pri-

služiti z delom. Ti ljudje niso niti v eni, niti v drugi obliki prejeli pripadajočega jim deleža naravnih dobrin in zato navadno tudi niso deležni njihovih produktov. Vendar ta zveza ni nujna. V urejenih socialnih razmerah bi moralo biti poskrbljeno, da bi taki, ki ne bi imeli večjega, za njihovo preživljanje v poštev prihajajočega premoženja — in takih bo gotovo vedno vsaj nekaj! — kljub temu v primerni obliki prejeli svoj pravični delež naravnih produktov. Dejstvo, da v obstoječem družabnem redu mnogi nimajo premoženja samo na sebi še ni krivično, krivično je le to, da ne prejemajo po svoji pravici od dobrin in produktov, ki jih narava sama daje človeštvu. Razlika v porazdelitvi premoženja je naravna in vsaj v gotovem obsegu nujna, neizogibna, gre le zato, da dobi vsak človek v eni ali drugi obliki pripadajoči mu delež naravnih produktov.

Iz vsega tega sledi, da lastnik naravnih dobrin, ne more biti neomejen lastnik njihovih produktov. Njegova pravica v tem oziru je enaka splošni pravici, ki jo ima do tega, kar nam narava sama daje, sleherni človek brez izjeme.

Veleposestnik si torej sme, tudi če pri obdelovanju svojega posestva prav nič ne sodeluje, pridržati gotovo množino sadežev, vendar pa ni ta njegova pravica nič večja, kot istovrstna pravica delavca v tovarni, ki sploh nima svoje zemlje. Razlika obstoja le v tem, da si sme veleposestnik ravno od sadov svojega posestva vzeti svoj „delež“, dočim se delavčeva pravica ne nanaša na kako določeno stvar, marveč je popolnoma splošna, recimo samo idealna.

Isto velja tudi glede naravnih produktov tistih stvari, ki same po sebi sicer ne donesajo sadov, pač pa s svojimi produktivnimi silami in koristnimi lastnostmi pospešujejo ali olajšujejo produkcijo. Tovarnar

ali podjetnik ima brezdvoma do produktov svojega podjetja, kolikor so ti plod naravnih produktivnih sil in koristnih lastnosti njegove tovarne, strojev, surovin itd. enako pravico, kot smo jo priznali veleposestniku do sadežev njegovega posestva.

Pri splošno važnih gospodarskih podjetjih, s katerimi je združen nenavadno velik riziko, se mora pri priznanju dohodkov iz podjetja samega na sebi naravno vpoštevati nele njihova nestanovitnost, marveč tudi negotovost investiranega premoženja samega na sebi. Zato pa se to vprašanje le deloma tiče pravilne porazdelitve naravnih produktov, v ostalem pa je glavno, da se dovoli za nevarnosti izpostavljeno premoženje primerna odškodnina. O upravičenosti te zahteve se pa ne more dvomiti.

Dohodki mrtvega kapitala.

Glede dohodkov od kapitala v ožjem pomenu besede, toraj od premoženja, ki samo v sebi nima ne rodilne moči, ne produktivnih sil ali koristnih lastnosti, moramo vpoštevati zlasti sledeče: Na prvi videz se zdi, da so ti dohodki vselej nujno vzeti od tujega dela in da jih vsled tega v nobenem slučaju ni mogoče opravičiti. Denar sam ne rodi sadov ter nima v sebi nobene produktivne sile in tudi nobene lastnosti, ki bi pospeševala produkcijo, zato morajo biti njegovi „sadovi“ nujno prislужeni z delom. Ker pa tega dela kapitalist ne opravlja sam, ga morajo mesto njega opravljati drugi ljudje. Zato — tako se navadno dokazuje — so obresti neopravičene.

Vendar temu ni popolnoma tako. Kakor že omenjeno izvira vrednost denarja odtod, ker ga lahko vsak hip zamenjamo za druge stvari, ki imajo same po sebi določeno vrednost. (Dejstvo, da je snovna vrednost kovanega denarja včasih enaka njegovi nominalni vrednosti, je le nebitven

slučaj, ki naše trditve ne ovrže.) Denar je vsled tega pravzaprav le predstavitelj sicer še nedoločnih stvari, ki pa odgovarjajo po njem izraženi vrednosti. Kapitalist v ožjem pomenu besede je s tem takorekoč že vnaprej določen, da postane lastnik stvarnih dobrin. Treba je le še, da se konkretno določi, katere stvari naj postanejo njegova last. Ko se to zgodi, n. pr. ko si kupi tujo stvar, dobi s tem seveda tudi pravico do njenih naravnih produktov.

Kakor se tisti, ki da v najem ali posodi drugemu kako stvar, s tem še ne odreče njenim naravnim produktom ter zahteva v obliki najemnine zanje primerno odškodnino, tako se tudi kapitalist, ki namesto, da bi sam kupil tujo stvar, posodi svoj denar drugemu, s tem še ne odpove pravici do naravnih produktov stvari, ki si jo dolжник z njegovim denarjem pridobi. Med pîsodo denarja in drugih stvari ni v tem oziru sploh nobene bistvene razlike. Vsakdo, ki si izposodi denar, stori to edino zato, da ga zamenja za druge stvari, ali k večjemu, da ga da mesto drugih stvari tretji osebi, kar pa je bistveno popolnoma isto. Kakor ima toraj lastnik stvarnih dobrin, katere je odstopil drugemu v uporabo, brezdvoma pravico zahtevati primerno količino naravnih produktov, tako moramo priznati enako pravico tudi onemu, ki posojuje kapital v ožjem pomenu besede. Razlika obstoja le v tem, da tu ne gre za naravne produkte denarja, ker teh sploh ni, marveč za naravne produkte tistih stvari, ki si jih dolжник z izposojenim denarjem nabavi.

Iz navedenega je razvidno, da obresti nadomeščajo naravne produkte stvarnih dobrin, do katerih ima lastnik kapitala v ožjem pomenu besede enako pravico kot vsak drug človek. Ako bi mu torej odrekli sleherno pravico do obresti, tedaj bi popolnoma upravičeno zahteval, da se mu na

drug način zagotovi splošni, za vse enaki delež naravnih produktov. Če bi v tem slučaju ohranil njegov denar še kaj² vrednosti, bi si kratkomalo kupil zanj zemljišče, tovarno ali karkoli si bodi, kar bi mu samo po sebi donajalo vsaj nekaj dohodkov. Toda v tistem hipu, ko bi se obresti popolnoma odpravile — ako bi bilo to dejanski (ne samo formelno!) sploh mogoče — bi tudi vrednost denarja močno padla, kajti za neplodovit denar, pač ne bi nihče radevolje prodajal stvari, ki same po sebi donajajo dohodke. Končna posledica tega bi torej bila, da bi se morale vse stvari dejanski enakomerno porazdeliti med ljudi, kar pa je, kot smo že ponovno povdarjali, popolnoma nemogoče.

S tem, da priznamo lastniku kapitala v ožjem pomenu besede pravico do obresti, — seveda v enako omejenem obsegu, kot ima lastnik stvarnih dobrin pravico do njihovih naravnih produktov, — mu le omogočimo, da dobi na enostaven način pripadajoči mu delež tega, kar nam narava sama daje.

Glede obresti, ki presegajo povprečno vrednost naravnih produktov z njihovim kapitalom nabavljenih oziroma nabavljivih stvari, vse to seveda ne velja. Te obresti se nujno plačujejo od tujega dela, ter se vsled tega tudi ne dajo opravičiti. Kolikor pa gre zato, da dobi tudi lastnik denarja pripadajočih mu del naravnih produktov, ni potrebno, da bi se obresti, pa bodisi tudi le deloma, plačevale s tujim delom. V obstoječem družabnem redu se to pač dogaja, to pa le radi tega, ker si sme kapitalist obresti popolnoma neomejeno prisvajati. V tistem hipu, ko bi se tudi v tem oziru določila primerna najvišja meja, preko katere bi jih moral kapitalist oddajati družbi, bi splošna obrestna mera nujno padla, tako da bi obresti, ki se plačujejo od tujega dela izginile ter

bi ostale samo še one, ki odgovarjajo naravnim produktom tvarnih dobrin, do katerih daje njim odgovarjajoči kapital pravico.

Na podlagi vsega tega smemo torej trditi: Kakor priznavamo lastniku zemljišča v obsegu, ki ga bomo še natančneje določili, pravico do naravnih produktov njegove zemlje in kakor jo moramo priznati lastniku kapitala v širšem pomenu besede, kolikor gre pri tem za naravne, iz produktivnih sil in koristnih lastnosti njegovega premoženja izvirajoče produkte, ki niso plod tujega dela, tako moramo tudi lastniku kapitala v ožjem pomenu besede v enakem obsegu dovoliti pravico do obresti.

Meja.

Zemljiška in kapitalna renta v širšem in ožjem pomenu besede je torej upravičena in potrebna. Gre le zato, da se določi pravilna meja, do katere naj bi pripadla zasebnemu lastniku in preko katere naj bi jo družba zase zahtevala.

Meja splošne, bistveno enake pravice do naravnih produktov se samoobsebi umljivo ne da natančno določiti. Toliko pa je vendar gotovo, da ne more niti zdaleka dosežati onega, kar je za človeka za vredno življenje posameznika in njegove družine nujno potrebno. Ker bi v brezdelju samo od naravnih produktov, za katere se ni treba truditi in delati, mogel živeti k večjemu le neznamen del človeštva, mora biti tudi splošni delež naravnih produktov, ki naj bi jih vsak človek dobil, v primeri z njegovimi potrebami nujno le neznamen, komaj vpoštovanja vreden. Jasno je torej, da tudi največji in najbogatejši veleposestnik ali podjetnik ne sme zgolj na temelju svoje lastninske pravice zahtevati od produktov svojega veleposestva, oziroma podjetja toliko, da bi

mogel od tega v brezdelju živeti. Delež naravnih produktov, do katerih ima pravico, je zato mnogo mnogo premajhen in če bi dobil več, bi bili — vsaj dokler ni vsem ljudem omogočeno pravo človeško življenje — drugi brezdvomno prikrajšani in oškodovani.

Samo po sebi je umljivo, da velja isto tudi glede kapitalistov v ožjem pomenu besede, kajti pravico do obresti smo jim mogli prisoditi le kot nekako priznanico tolikega deleža naravnih produktov, do kolikrškega ima vsak človek brezpogojno pravico. Tudi največji kapitalist torej ne bi smel prejemati od svojega kapitala toliko obresti, da bi mogel od tega, pa bodisi morda skromno živeti. Enako kot naravne produkte — kolikor ne gredo na podlagi povedanega lastniku stvari, od katerega izhajajo — bi družba morala tudi obresti, ki presegajo omenjeno višino ter omogočujejo kapitalistu, da se odteguje splošni dolžnosti dela; zahtevati zase ter jih v primerni obliki obrniti v prid tistim, ki nimajo premoženja ter vsled tega tudi ne morejo biti neposredno deležni pripadajočega jim dela naravnih produktov. Na ta način bi dobili vsi ljudje brez razlike z ozirom na njihovo premoženje v isti meri svoj delež naravnih dobrin in njihovih sadov. Ena glavnih socialnih krivic, ki se velikemu delu ljudi neprestano dogaja, bi se s tem odstranila in poravnala.

Pri vprašanju o porazdelitvi dohodkov in premoženja samega na sebi, pa je treba vpoštovati zlasti še sledeče: V obstoječem, pa tudi v vsakem drugem gospodarskem in družabnem, ki sloni na priznanju zasebne lasti ter prostosti v izbiri dela in konsuma, bodo v navideznih dohodkih iz premoženja samega na sebi vedno več ali manj obseženi tudi dohodki, kojih pravi vir je delo.

Dosledna ločitev obojih je — kot smo že povdarjali — težka, pogosto sploh nemogoča. Zato si bo delavec, ki se pri svojem delu poslužuje tujih produkcijskih sredstev, tudi v najbolj idealno urejenih gospodarskih razmerah, težko zagotovil vse produkte svojega dela tako, da jih bo prejemal neposredno od svojega delodajalca. Jasno pa je, da si teh sadov delavčevega truda ne sme prilastiti njegov delodajalec — kapitalist. Če ima poleg delavca sploh kdo pravico do tega, more biti to edinole družba, ki mu omogoča obstanek in človekavredno življenje, na ta način, da obrača z delom njega in njegovih tovarišev pridobljene sadove splošnosti in s tem posredno tudi njemu v prid. Družba je torej tudi iz tega razloga očitvidno upravičena in dolžna dohodke iz premoženja samega na sebi, kolikor presegajo določeno za človeka vredno življenje poedinca in njegove družine v nobenem slučaju ne zadoščajočo mejo, zahtevati zase, ter jih obrniti splošnosti v prid.

Med osnovnimi načeli za pravično ure-

ditev socialnih razmer smo v poglavju IV. povdarili zlasti splošno dolžnost dela. Kakor pa je upravičenost te zahteve jasna, se vendar v praktičnem življenju ne da uveljaviti, dokler ne bodo tudi vsi tisti, ki imajo toliko premoženja, da bi mogli od njegovih dohodkov živeti, ne da bi kaj delali, primorani oprijeti se enega ali drugega produktivnega ali sicer socialnokoristnega opravila. Zato jim je treba dohodke, ki se jim siekajo iz njihovega imetja samega na sebi, v toliki meri odvzeti, da bodo navezani na svoj zaslužek.

S tem bo sedanjemu kapitalističnemu gospodarskemu in družabnemu redu izpodmaknjen glavni temelj in z vso upravičenostjo smemo trditi, da je socialno pravična ureditev gospodarskih razmer odvisna predvsem od tega, da se zahteva po pravični porazdelitvi dohodkov iz premoženja samega na sebi z vso doslednostjo izvede.

(Dalje.)

Zgodovina „Prve žebljarske in železoobrtne zadruga v Kropi in Kamnigorici“.

I.

Predzgodovina.

O začetku železne obrti v Kropi se ne ve povedati nič gotovega. Ali naj verjamemo zgodovinarju Dimitzu, ki piše, da so že Rimljani izrabljali v prvi polovici 4. stol. po Kr. železne rudnike na zahodnem pobočju Jelovice v radovljiški okolici, in da so tu iz železne rude pridobivali železo? Gotovega se nam iz onih časov ne sporoča nič. Vemo pa, da je bilo fužinarstvo v teh krajih razvito že v 14. stol., kar pričuje listina, s

katere je dobila l. 1693. rodbina Kapusova v Kamnigorici plemstvo.

Najbrž so začeli železno obrt v večjem obsegu v Kropi Italijani iz Zg. Italije, ki so, išoč rude za domače kraje, prišli semkaj in se tu naselili. Iz Koroške in drugih nemških krajev pa so prišli Nemci bodisi sami od sebe, bodisi naseljeni in poslani od radovljiških gospodov ali deželnih knezov.¹⁾

¹⁾ V starih župnijskih matrikah se nahajajo imena: Casperin, Condra, Fabian, Locatelli, Mazzoli, Mafredo, Media, Delinz, Responga; Aschman, Korber, Pfeiffer, Feimon, Gaertner, Ledrer, Loesch, Luckmann, Moertl,

Slovenski domačini so bili žebjarji in fužinski delavci, okoličani so ogljarili, Lahi so iskali in kopali rude, Nemci pa so zlasti trgovali in služili kot pisarji. Ti razločki pa niso ostali stalno. Priseljenci so se polagoma popolnoma prilagodili domačemu ljudstvu; nemščina je pa vendar kot državni in gosposki jezik prevladovala pri boljših ljudeh skoro do srede 19. stol. kakor v vseh mestih in trgih.

Zelo važno za razvoj teh obrtnih krajev in obrti je bilo razmerje med njimi in vladarji. V 12. stol. je prišla Kropa z drugimi gorenjskimi kraji v posest ortenburških grofov, ki so imeli sedež na Koroškem, na Lipnici ter v Radovljici pa svoje gradove. Njihovo gorenjsko posestvo se je zvalo „Lipniško gospodstvo“. Ortenburški grofje so skrbno opravljali svoja posestva; ustanovili so trg Radovljica, zidali cerkve in napravili prve rudokope. Zadnji ortenburški grof Friderik ni zapustil nič dedičev; vsa ortenburška posest, med tem tudi Kropa, je pripadla l. 1420. celjskim grofom. Ko pa je Ladislav Hunjadi l. 1456. ubil v Belgradu zadnjega celjskega grofa Urha, je po nekaterih bojih in prepirih prešla Kropa, kakor druga celjska posestva pod habsburško oblast.

Rudniki in železna trgovina so donašali vladarjem lepe dohodke; zato so za take kraje zelo skrbeli in skušali povzdigniti njih blagostanje z različnimi postavami in naredbami. Cesar Maksimiljan I. je izdal l. 1515. splošen rudarski red, Ferdinand I. pa l. 1550. poseben rudarski red za Kropo, Kamnogorico in Kolnico. Ker je v tem času železna obrt zelo cvetela, je bilo treba urediti razmere med posameznimi vrstami de-

lavcev in fužinarji, ter odpraviti različne nerednosti, ki so se bile ukoreninile. Predvsem dovoljuje ta red, da si prebivalci izvolijo sodnika, ki ga potrdi deželni glavar. Sodnik naj sodi v vseh sporih med fužinarji in delavci, pa tudi med fužinarji samimi. On odkazuje prostore za iskanje in spravljanje rude, nadzoruje peči in fužine vsaj vsaki mesec itd. Fužinarji se pozivajo, da plačujejo delavce v gotovini vsaj vsakih 14 dni; delavci pa se opozarjajo na vestnost, treznost in pridnost. Fužinski deleži se smejo prodajati le fužinarjem in šele, če ti ne kupijo, drugim, vedno pa z vednostjo sodnikov. Prosti so davka in vseh služnosti: vsi fužinarji, sekači, ogljarji, rudarji, topilci, kovači, žebjarji in vsi fužinski podložniki. Fužinarji plačujejo le za porabo rudosledov, gozdov in fužin po 5 krajc. letnega davka. Trgovcem se dovoli, da tovore po bližnjici čez Bačo na Gorico, samo da plačajo dosedanje mitnino na ljubljanski cesti. Dovoli se letno en semenj in sicer na nedeljo po Sv. Marjeti (12. julija), dokler se obrt še bolj ne povzdigne.¹⁾ Ta red prepoveduje tudi nositi na semnjih, po plesiščih in ob praznikih sulice, loke, puške in drugo neprimerno orožje. Vsakdo je deležen posebne svobode in varnosti, samo sodniku se mora skazovati pokorščina.

Ker so se rudarski kraji vedno bolj razvijali, je nadvojvoda Karel l. 1575. izdal zopet splošen rudarski red, s katerim nastavlja za vse rudarske kraje na Kranjskem višjega sodnika v Ljubljani, katerega imajo pravico predlagati fužinarji.²⁾ Da bi še

¹⁾ Fužinarji so prosili namreč za več semnjev; prosili so tudi, da bi smeli ribariti 1 laško miljo (danes približno do „Brezovskega križča“) daleč iz Kroke, pa jim ni bilo dovoljeno.

²⁾ Kroparski, kamnogoriški in železnikarski fužinarji so navadno sporazumno predlagali kandidata. L. 1717. je bil imenovan za nadsodnika Franc Sigmund Kapus pl. Pichelstein iz Kamnogorice.

Roessman, Schuller, Querhan, Schrei, Strauss, Zhleig. Iz teh poročnih matrik se tudi razvidi, da so prišli nekateri Nemci iz Koroškega. — Besede: fužine, vigenec, škaja, dalje imena žebljevo so italj. izvora. Kroparski goltni „r“ in nekatera domača imena pa kažejo na koroški vpliv. (Prim. Tržič!)

bolj povzdignila rudarstvo in rudarske kraje, je cesarica Marija Terezija potrdila posebno pravico, da je bil vsak, kdor je prestopil krajevno mejo in se vpisal za fužinskega delavca prost vojaščine, in vseh zasledovanj.¹⁾ Vse te naredbe dokazujejo, da so se kroparski prebivalci že v davnih časih pečali z rudarstvom, ogljarstvom, fužinarstvom, žebeljarijo in železno trgovino, da so vse te panoge železne obrti v Kropi že dolga stoletja cvetele.

V naslednjem si hočemo vsako panogo železne obrti v Kropi posebej ogledati.

Rudarstvo.

Naravno je, da se je v Kropi, kjer je bilo vse naokoli obilo železne rude, ustanovila železna obrt. Najbolj navadna oblika železne rude je bil bobovec (Bohnerz), ki se je nahajal po robovih Jelovice v obliki okroglih zrn in večjih gomoljev. Pospeševalo je ustanovitev in poznejši razvoj železne obrti to, da je bilo vse hribovje okoli Kroke last deželni knezov, oziroma radovljjskih gospodov. Ti so dovoljevali domačinom, da smejo na njihovih posestvih iskati in kopati rudo in sekati les za fužinsko porabo, predvsem za kuhanje oglja. Te užitninske pravice priznavajo fužinarjem vsi rudarski redi in jih urejujejo. Nadzorstvo nad njimi je bilo poverjeno sodniku, ki je odkazoval prostore. Tudi potrebnim sosednim kmetom in rovtarjem je smel odkazovati sekanje lesa, kopanje rude pa le, ako je bilo dosti rude za obe kroparski peči. Od odkazanega prostora so se mu plačevali po 3 krajc., njegovemu pisarju pa po 1 krajc. Fužinarji niso sami vodili kopanja rude, ampak so jo izročali najemnikom. Spočetka se rudarji niso preveč trudili z izkopavanjem rude; ako je niso dobili takoj pri vrhu,

¹⁾ Še se kaže mesto, kjer je bila krajevna meja (konfin) kroparskega ozemlja.

so se preselili na drugo mesto kopat. Ko pa je bila „smetana“ povsod posneta, so začeli kopati in sekati rove, ki seveda niso bili zgrajeni pravilno in umetno; zato pa jih je bilo treba veliko in tako je vsa gora okoli Kroke navrtana z navpičnimi, navadno plitvimi, včasih tudi globokimi, sedaj že napol zasutimi rovi.

Rove, ki so vsebovali veliko rude, so razširili v rudne jame, in so jim dali razna imena.¹⁾ Izkopano rudo so prinašali s hribov v dolino na ramah v vrečah ali na konjih ali so jo vozili s sankami, zlagali okoli fužin v rudnih shrambah.

Jelovica je dala fužinam zadostno množino rude nekako do konca 17. stol. Tedaj je začelo počasi rude primanjkovati. L. 1689, so fužinarji poskušali kopati rudo v mengeški okolici; v 18. in 19. stol. pa so iskali rudo celo okoli Polhovega gradca, na Vačah v Preski, na Mirni, v Mirni peči, v selških hribih, okoli sv. Jošta, na Begunjščici, na Koroški Beli, v jeseniških rovtih, v Bohinju, celo pod Triglavom itd. Domače rudarstvo je medtem počasi in vztrajno pešalo, dokler niso v drugi polovici 19. stol. zadnji njegovi ostanki brez sledu izginili.

Ogljarstvo.

Omenili smo že, da so pravice za sekanje lesa v Jelovici in kopišča podeljevali sodniki. Za eno kopišče se je podelilo 3 do 5 oralov gozda. Kopišča pa se niso oddajala samo fužinarjem, ampak celo okoliškim hribovcem z Jamnika, iz Lajš, Dražgoš itd., ki so se pečali s kuhanjem oglja.

¹⁾ Iz 17. stol. so se ohranila imena nekaterih rudnih jam n. pr. na „Planicah“, ki je bila podeljena Stefanu Mazolu, „Šularca“, „Rjavka“, „v Kotlu v Zeleni dolini“, ob izviru Kroparice, nekoč „slavna jama“, na „Varlovni“, na „Vodicah“; dober vir železne rude za kroparski fužini se je nahajal tudi na „Pečeh“ ali z zemljepisnim imenom na „Kamnigoric“.

Pa tudi fužinarji so oddajali oglarjem svoja kopišča v najem, za dva do tri krajcarje najemnine za 6 mernikov oglja; oglarji pa so morali oglje najprvo ponuditi fužinarjem naprodaj; ako ga ti niso marali, so ga smeli drugam prodajati. Med oglarji so se večkrat vneli hudi prepiri zaradi meje, go-dile pa so se tudi druge narednosti n. pr. zloraba pravic, poškodovanje gozdov itd. Ogljarji, ki so prejeli kopišča v najem od fužin, so si jih vsled dolgotrajnega užitka mirnim potom prilastili; zato so jih tudi svojim naslednikom zapuščali kot dedščino. Zato je l. 1746. odredil višji sodnik, da se kopišča, ki jih oddajajo fužine oglarjem v najem, ne smejo nanje prepisati, ampak morajo ostati zapisana fužinam. Ta ukaz nerednosti ni opravil; nasprotno, kopišča so se še bolj prodajala, posebno, ko so ru-darski kraji izgubili svoje višje sodišče in so se podredili okrožnim sodiščem. Cene kopišč so se zelo zvišale; nekatera kopišča so se prodajala kar po 100 gold. L. 1807. so se ustanovili po posameznih krajih (v Kro-pi za Kropo in Kamnogorico) državni goz-darski uradi, ki naj bi oddajanje gozdnih pravic urejali in pazili na pravilno izseka-vanje namesto prejšnjih rudarskih sodnikov.

Kmalu nato pa se je vnela zaradi last-ninskih pravic 60 letna pravda med državo in fužinarji. Fužinarji so trdili, da imajo v Jelovici že od nekdanje lastninske pravice, ker so gozde vedno nemoteno uživali, dr-žava pa jim je pravice odrekovala. Sklice-vala se je na to, da so morali fužinarji plačevati vedno pristojbine, dasi so bile zelo majhne; imenovala jih je „najemščina“. L. 1891. se je vsa ta pravda končala; fužine v Kropi in Kamnigorici so se odrekle vsem pravicami in so za to dobile od države 68.123 gold. odškodnine.¹⁾

¹⁾ Zgornja fužina je dobila 18.891 gold., spodnja fužinica 4.209 gold., Kamnagorica pa 22.693 gold.

Ogljarilo se je v starih časih ravnotako kot dandanes; tudi oglje se je na isti način kuhalo kot se sedaj. Posamezna kopišča so bila oddaljena od fužin poldrugo uro in še več; zato je bilo donašanje oglja zelo te-žavno. Če je bila pot dobra za živino, so ga vozili poleti na vozeh, pozimi pa na saneh ali pa so ga tovorili na konjih; nekoliko so ga tudi donašali na ramah v vrečah, a večino oglja so spravili k fužinam pozimi z ročnimi sankami. Oglja niso teh-tali, ampak so ga merili na žirgelne (1 žirgel = 6 mernikov). Sredi 18. stol. je stal mernik oglja 3 krajcerje.

Ogljarstvo je preživelo propad stare železne obrti in živi še dandanes ter donaša zlasti zadnja leta oglarjem dober zaslužek. Z oglarstvom se pečajo deloma posest-niki gozdov sosednje okolice sami. ki kuhajo oglje iz svojega lesa, deloma so oglarji tudi od gozdnih posestnikov najeti delavci, ki ali kupijo les za oglje ali pa dobe za kuhanje plačo.

Topljenje rude ali plavžarstvo.

V davnih časih so kar v bližini rudne jame, kjer so nakopavali rudo, naložili gr-mado iz oglja in drv in pometali rudo vanjo. Izbrali so pa tak prostor, ki je bil vetern. Grmado so ogradili s kamenjem, da raz-topljeno železo ne bi stran odteklo.¹⁾ Ko je grmada pogorela, so počakali, da se je raztoplina strdila in ohladila; na to so „volka“, kakor so iz neznanega vzroka imenovali pridobljeno železo, potegnili iz pepela in ogorkov, ga takali na rob in ga po dričah zvalili v dolino. Pri tem, prvotnem načinu topljenja se je porabilo veliko drv in oglja, poizgubilo se je pa tudi mnogo

¹⁾ Tak prostor so imenovali „gradišče“ (staro gra-dišče je našel pokojni fužinski ravnatelj Karel Pibrovč na zelo vetrnem mostu v „Cutovem lazu“ pod Pla-nincami, kjer je našel težke kose stare žindre.

pridobljenega železa. Kdaj so ta način pridelovanja železa opustili, se ne more za gotovo dognati, pač pa se ve, da so že početkom 16. stol. povsod topili železo na boljši način, v „linovih“ pečeh. Zgradili so jih povsod iz kamenja v neposredni bližini fužin in so bile visoke 4 do 4½ m. V Kropi sta bili dve taki peči, prva pri zgornji, druga pri spodnji fužini.

Nalagali so linove peči od zgoraj in sicer v temlem redu: na dno so nametali žlindre, na žlindro so nasuli železne rude, kot mečilo so prideljali „škajo“¹⁾, „pekel“²⁾, „kotličce“³⁾, „pobirovina“⁴⁾ in „reno“⁵⁾, vmes pa bukovega in smrekovega oglja. Ruda se je raztopila v 24 urah. Ko se je peč ohladila, so prebili spodaj ob strani ilnato zaporo in vzeli iz peči že trdo surovo železo, ki so ga imenovali „volka“; en volk je tehtal 14—20 centov. Takoj na to so peč pripravili za novo topljenje. To se je ponavljalo brez prestanka razen ob nedeljah in praznikih, ob popravah in če je zmanjkalo rude ali oglja. Popravljale so se pa peči redko; zato so bile vedno v slabem stanju.

Po dolgih posvetovanjih so l. 1815. linove peči podrli, in zgradili plavže, ki so bili drugod že v obratu, ker so bili mnogo boljši od peči. Staljeno železo je iz plavža sproti teklo v nastavljene posode („modele“), kjer se je strdilo; zato so bili plavži lahko neprestano v delu in ni bilo treba za vsakega volka novega nasipa. Razumljivo je,

da se je v plavžih z istimi količinama oglja in drugih pripomočkov moglo napraviti več železa kot v linovih pečeh; poprej se je v enem dnevu pridobilo 14—20 centov surovega železa, v plavžih pa ga je bilo moč goče pridelati 24—30 centov. Ker pa časa, v katerem se je en nasip rude raztalil, ni bilo mogoče popolnoma gotovo naprej določiti, so fužinarji prosili škofijo, da naj jim dovoli opravljati delo pri plavžih tudi ob nedeljah in praznikih, kar se jim je dovolilo.

Plavžem pa ni bilo namenjeno tako dolgo življenje kot linovim pečem; oni v zgornji fužini je opravljal delo do 20. maja 1880 spodnji plavž pa je prenehal že preje; podrli so ga 1900.; zgornji pa je kljuboval zobu časa do 1. oktobra 1919. Zgrajena sta bila oba zelo trdno.

Fužinarstvo.

Surovo železo, pridobljeno v linovih pečeh oziroma v plavžih, so podelovale fužine v kovno. Viri govore o dveh fužinah, zgornji in spodnji. Spodnja je bila zgrajena morda v začetku 16. stol., gotovo pa do leta 1558; to nam izpričuje letnica, vdolbena v kamen, ki je vstavljen v zid vodnega nabiralnika in katerega more vsakdo videti; stala je na istem prostoru, kjer je sedaj združna tovarna; od nje so ohranjene še shrambe za rudo in oglje.¹⁾ Zgornja, v Kotlu, ki jo vir iz l. 1579 imenuje že „staro“ je sedaj tudi podrta, a še pred nedavnim časom si mogel videti velika kladiva, „norce“, visoke obširne žlebove in veliko vodno kolo. Tudi od te fužine so ohranile shrambe za rudo in oglje. Linova peč, oziroma plavž, je bil prvo, kar si zagledal pri fužini. Ko si prišel nekoliko bližje, si zapazil preprosto, a močno zgrajen velik nabiralnik za vodo; iz njega so peljati močni,

¹⁾ Imenujejo se kolperni (Kohlbahre) ali kaberneli (carbonaia).

¹⁾ Škaja (ital. izvora) so luskine, ki odlete pri kovanju razbeljenega železa.

²⁾ Pekel je zmes odgorkov železa pri beljenju in kuriva, ki se vsede na dno ognja; vsak odmor se pekeli potegne iz ognja in vrže pred vigencom na kup ali v vodo.

³⁾ ⁴⁾ Pobirovina, kotličci so odpadki surovega železa, ki so jih revni ljudje pobirali okoli fužin in po vodi ter jih prodajali fužinarjem.

⁵⁾ Réna = rjina (od rjá) so stari železni odpadki in neporabno železo.

obširni in visoki žlebovi vodo na kolesa. Izmed vseh se je po velikosti odlikovalo tisto kolo, ki je gonilo „norce“. Če si po ozkem dohodu prišel v fužino, se ti je posvetil nasproti ogenj iz velike peči z dimnikom, podobnim plavžu. V tej peči so „blevci“ (beljovci) belili do dvainpol centa težke kose surovega železa. Poleg velike peči si videl še manjše. Pred pečmi kakor tudi pred plavžem so bili na valjarjih veliki mehovi, katere so delavci premikali in odmikali od ognja. Ko je bil tak velik kos surovega železa razbeljen, so ga zvlekli k norcu, ki ga je s počasnimi, mogočnimi udarci nekoliko raztegnil in razbil v dva dela, „mozelná“. Mozel je romal nazaj v peč in zopet pod kladivo, ki ga je razbilo v „cakelne“. Večinoma so cakelne v manjših pečeh zopet razbelili in jih pod manjšimi kladvi raztegnili v $1\frac{1}{2}$ —2 palca debele palice. Pri vsaki peči je bil redno po en topilec, pri kladivih pa po en mojster. Pomagači so vzdigovali volka v peč, vlačili razbeljene kose železa k kladivom in jih pomagali obračati itd. Eden izmed pomagačev pa je imel tako nalogo, da je vdaljal (odpiral) vodo na veliko kolo in jo jemal (zapiral). Veliko kolo je „šlo“ namreč le takrat, kadar je bil norec v obratu.

Pod norcem raztegnjemo železo, cakelne in palice, so manjša kladiva v fužinicah tanjšala v šibe, „cayne“ (Zain). Fužinic je bilo sedem. Stale so nad zgornjo fužino ob Kroparici, kakih 100 do 200 korakov med seboj oddaljene.¹⁾ Iz fužin so dninarji nosili palice in cakelne v fužinice, kjer so jih zopet razbelili in stanjšali. Šibe so povezali v butare, ki so jih oddajali fužinarjem in ješarjem za žebjarje.

¹⁾ V prejšnjih časih sta se nahajali tudi pod spodnjo fužino dve fužinici; ena je stala pod Brezovškim križičem, druga pa pod Miklavževo hišo, a obe sta že davno razpadli.

L. 1878. so fužinarji postavili v spodnji fužini novo strojno valjavnico, ki je železo boljše in cenejše valjala. To je pospešilo propad fužinic, ki so počasi vse razpadle. Dve sta se pozneje preustrojili v lesni žagi, od drugih pa kmalu ne bo več sledu. Nova valjavnica je pa tudi prenehala z delom l. 1896, ker ni mogla več konkurirati z zunanji podjetji.

Fužinski dnevi.

Ferdinandov red je urejeval proajao fužinskih deležev in pritiklin. Po tem redu je smel prodajalec svoj delež ponuditi najprvo sodeležnikom; ako se prodajalec in kupec nista mogla sporazumeti zaradi cene, so posredovali sodniki in zapriseženi možje. Drugačna prodaja ni bila dovoljena. Šele, če prodajalec med sodeležniki ni našel kupca, je smel svoj delež prodajati komu drugemu, ker „tako je pravilno in stara navada“.

Iz te določbe razvidimo, da je bila poraba fužin pred davnimi časi razdeljena v deleže. Vsaka fužina je imela 48 deležev. Na en delež je prišlo v letu 6 delavnih dni ($6 \times 48 = 288$; nedelje in prazniki odpadejo), to se pravi; kdor je imel en fužinski delež, je lahko vsakih 48 dni enkrat po en dan porabil plavž, veliko kladivo in fužinico. Naravno je, da so nekateri nakupili več deležev, ki so sploh hitro prehajali iz roke v roko. Včasih je premožni fužinar združil do 17 deležev, dočim so revnejši ali zanikernejši imeli po enega ali dva. Zato se je število deležev vedno menjavalo. Pred dobrimi sto leti (1816) je imela zgornja fužina 28, spodnja pa 30 deležnikov.

Stroške za poprave, vzdrževanje in preuredbe v fužini in skupnih fužinicah so fužinarji razdelili med seboj po razmerju deležev. L. 1770 je bila ustanovljena skupna fužinska blagajna za vsako fužino. Vodil jo je za vsako fužino fužinski ravnatelj, ki so

ga deležniki izvolili navadno za vse življenje. Ravnatelj je upravljal in nadzoroval fužino, sprejemal in odpuščal delavce.¹⁾ Nagrade je dobival 40—50 gold. Iz skupne blagajne so so plačevala popravila v fužini, dalje pota v fužinskih zadevah in nagrade zdravniku, rčitelju, biriču ter cerkveniku, da je pazil na stolpno uro.

Bile so torej v Kropi (a tudi v Kamnigoric in Železnikih) od davnih časov sem pa do razpada fužinarstva in še dalje neke skupne naprave, ki so odločilno vplivale na razvoj krajev in vseh razmer. Bile so dobre, ker so družile moč posameznikov in jih varovale pred prehudo medsebojno konkurenco. Brez njih bi morda fužinska obrt najbrže niti ne obstala, ker bi posameznik pač ne zmoget potrebnih novcev za peči, plavž in druge obsežne naprave.

Predstavljale so najvišjo oblast v kraju, dajale vsemu delovanju in nehanju v njem enotno obliko in smer; a vse slabe strani te naprave, bolj rečeno vse slabosti in grehi deležnikov so bili vzrok slabostim in pogreškom ljudstva, nad katerim so vladali.

Za napredek obrti je imela bolj obrambni kot napadalni značaj, ker je med deležniki, ki itak niso bili vsi enako močni, večinoma vladala needinost in zavist in je vsak storil le to, kar je moral storiti, da sam ni trpel škode. Kolikor niso mogli eden drugega prekositi glede kakovosti in količine rude ter izdelanega blaga — žebeljev, kjer je bil vsak samostojen, so skušali od skupnih stvari — fužin — dobiti kar največ mogoče dobička. Za poprave itd., kar bi skupne stroške zvišalo, so se silno težko odločili; fužine, zlasti peči, so bile vedno v slabem stanju; nove, koristne naprave

je pa bilo še težje vpeljati. Po l. 1770. je vlada predlagala fužinarjem v Kropi, Kamnigoric in Železnikih, da naj napravijo unijo, to je popolnoma novo družbo za kopanje rude in izdelovanje železa ter žebeljev. 26. julija 1787. so fužinarji zoper nameravano unijo protestirali; zato je izjavila višja rudarska oblast 7. oktobra 1798., da ne bo na Kranjskem nikdar prišlo do unije. A vendar so končno pametni fužinarji uvideli, kako vsled needinosti in dobičkaželjnosti nekaterih propada obrt, zato so izdelali in predložili tedanji vladi že načrte za pravila družbe; toda ker je večina nasprotovala, bodisi iz nevednosti, bodisi iz sebičnosti, se je ta zadeva vlekla kakih 20 let. Končno se je vlada naveličala drezati in je ostalo vse po starem.

Fužinski dnevi pa so se prodajali za vedno nižje zneske,¹⁾ dajali se za doto in zapusčali kot dedščina, dokler jih ni združila „Prva žebeljarska zadruga“ v svojih rokah.

Žebjarstvo.

Iz železnih šib, cajnov, so izdelovali v lesenih ali napol zidanih delavnicah, vigencih (ignis?) kovači in kovačice žreblje.²⁾ v vsakem vigencu je eden ali več mehov, ktere goni vodno kolo. Ob mehu je izpeljana sapa na veliko, od vseh strani pristopno okroglo ognjišče, „ješa“ (Essfeuer), da neti

¹⁾ Cene deležev so bile sledeče: Sredi 18. stol. se je prodajal en delež z rudnim prostorom in shrambo za oglje za 300 gold.; 30 let pozneje za 500 do 600 gold.; leta 1901. se je prodajal en delež celo za 900 gold.; nato so cene padle na okoli 300 gold. in so ostale v tej višini do konca gozdne pravde; od takrat pa so se deleži veliko ceneje prodajali.

²⁾ Vigenci, kolikor jih je še ostalo, imajo svoja imena, včasih po lastnikih; druga imena so pa že stara: v 18. stol. se omenjajo imena teh-le vigencov: Nava, Dolga rt (1724), Mlečja, Vice, Pekel, Sava, Pungart itd.

¹⁾ Delavci v fužinah so bili družbeni, ne v službi posameznih deležnikov. Druge delavce (rudarje, og-ljarje, nosače, žebjarje itd.) pa je najemal, plačeval in odpuščal vsak „gospod“ sam.

ogenj, ki gori sredi ješe. V največjih delavnicah je do 6 ješ, v nekaterih jih je bilo celo 7. Okoli vsake ješe je do sedem v zemljo postavljenih kamenitih „panjèv“. Vrh panjè je v sredini izsekana štirioglata vdolbina, v kateri je z zagozdami pritrjeno nakovalo. Na njem „odteguje“ (s kladivom) kovač v ognju razbeljeni cajn v „štiblo“, spodnji, tanki del žreblja. Odtegnjeni konec cajna se na „šerokelnu“ (železnem klinu, pritrjenem pred nakovalom) zaseka; levo od nakovala je pritrjena železna „tòpa“, katere vrh služi za poravnanje cajna; ki se kolikortoliko skrivi pri kovanju; pod vrhom ima topa štirioglata luknjo, skozi katero seza na nakovalo „naglezen“ (Nageleisen) z luknjo za žebelj. Vanjo vtakne kovač na šerokelnu odsekani, konček cajna; da naredi žeblju glavo, „pobije“ iz nagležna moleči konec, ki mora biti seveda še „bel“ (razbeljen);³⁾ če je treba glavo bolj natančno narediti ali ji vtisniti številko ali kako drugo znamenje, je treba posebnega kladivca („štenfarja“ ali „zecarja“), ki ima vdolbeno ali negativno glavo ali znamenje. Pod nagležnom je pritrjena prožna železna ploščica, ki potiska navzgor v nagležnovo luknjo železen konček „caufelc“, ali „štaubelc“, ki vrže žebelj iz nagležna, ko je izdelan, včasih pa mora kovač pomagati s kleščami. Za pobiranje žrebljev služi žebjarju „dekla“, male, iz prožne ploščevine narejene klešče.

Na ogenj, v katerem se cajni belijo, dajejo vsi kovači okoli ješe menjaje se po vrsti enako količino kuriva (oglja, koksa, premogove prsti). Na ta način se izdelujejo manjše vrste žeblice.

Kdor pa izdeluje večje žeblice, ima svoj poseben ogenj in posebno nakovalo iz li tega železa, „štók“. Za težke žeblice ima

pomagača, „hlapca“, on pa se imenuje „mojster“.

Delavnice so od starodavnih časov do naših dni ohranile svoje lice skoro neizpremenjeno. Tudi voda je prav tako izpeljana in njena moč se ravno tako izrablja kot nekdanj.

Železni izdelki so se pa v raznih časih zelo menjavali. Nato so vplivale zlasti vojske, ki so cele dežele in države izključile iz prometa, v najpoznejši dobi, ko so se izumili stroji, je pa strojno delo izpodrinilo mnogo vrst žrebljev. Pred dobrimi sto leti se je izdelovalo do 127 vrst žrebljev v Kropi; njih imena so bila večino italijanska in memška n. pr. ceseni, canalli, brescionelli, mandolini, caputari, cavalli, lustri, terzi, Schiffnaegel, itd. Le malo vrst žeblicev je imelo domača, slovenska imena n. pr. kamelarji, kladvica, psi, okrogli, okroženi, konjaki itd. Nekaj takratnih vrst se je izdelovalo le nekako do srede 19. stol., največ pa se jih je opustilo ob propadanju obrti; sedaj pa se jih od takratnih vrst le malo še izdeluje v vigencih, na roko (kamelarji za Bosno, toparski in drugi za čevlje, spojke za ladje itd.).

Žebjarji so bili večinoma uslužbenci fužinarjev. Nekaj žebjarjev je kovalo zase; od teh so nekateri imeli po eno ali dve ješi ter nekaj svojih žebjarjev; ti so železo za svoje kovače kupovali od fužinarjev. Imenovali so se ješarji ali „pošterji“, njih delavci pa „tavžentarji“, ker so imeli plačo od 1000 žeblicev. Ješarjem so delavci plačevali na en račun za panj in prostor po dva groša najemnine. Železo in kurivo so fužinarji in ješarji prodajali žebjarjem v protiračunu. Ko je delavec prinesel ob sobotah blago, sta z „gospodom“ „obrajtala“ ponavadi kar s kredo na prodajalniški mizi.

Žebjarstvo se je v Kropi in Kamnigoric še zelo ohranilo; a v doglednem času vi-

³⁾ Delavec mora biti uren, da se cajn ne ohladi; nekateri spretnejši napravijo iz enega „blenja“ (beljenja) po tri žeblice.

gencov ne bo več; razen morda za kako vrsto žebļjev, ki se s stroji ne da izdelovati.

Trgovina.

Surovo železo se ponavadi ni izvažalo, ampak se je doma podelavalo v kovno železo in žebļje. Nasprotno; v poznejših časih, ko je doma začelo rude primanjkovati, se je moralo skoro ravnolotiko železa, kolikor se ga je doma pridelalo, uvažati.

Fužinarji in ješarji so žebļje malokdaj sami prodajali izven dežele; većinoma so izvoz posredovali domači in tuji trgovci; največ blaga je šlo na Italijansko. Izpočetka je šlo blago preko Ljubljane po Tržaški cesti v Trst in Reko in od tu po morju dalje. Cesar Ferdinand pa je l. 1550 kropskim, kamnogoriškim in kolniškim trgovcem dovolilo tovorjenje železa in žebļjev čez Bačo; nazaj pa so po istem potu smeli tovoriti vino in druge potrebščine; morali pa so plačevati vse pristojbine kakor preje na ljubljanski cesti. Pot preko Bače je šla iz Kroke mimo Pibrovčeve hiše preko Barigle na Jamnik, v Sorico, čez Bačo po baški grapi do Sv. Lucije, odtod preko Gorice do sv. Ivana ob morju ali pa na Videm in dalje. Pozneje so se zopet bolj posluževali ljubljanske ceste.

Trgovina je bila v starih časih zaradi roparjev zelo nevarna. Pot je trajala dolgo časa. Marsikdo je odšel z žebļji zdrav in vesel, vrnil pa se ni več. Zato je vsakemu tovarniku pri odhodu zvonil pri Kapelici mrtvaški zvonček „navček“ toliko časa, dokler ni prišel 15 minut iz Kroke na vrh Barigle.

Žebļji so se nasuli v ovalne sodce, barigle; barigla žebļjev je tehtala okoli 1½ centa. En konjič je nosil dve barigli, torej tri cente. Cena žebļjev je bila toliko časa, dokler niso bilj začeli izdelovati s stroji, zelo ugodna. Pri eni barigli je imel trgovec

približno en tolar čistega dobička. Zato tudi lahko razumemo, zakaj so tovarniki vključ nevarnostim in dolgi, slabi poti vendarle pretovorili in prevozili izven dežele za čez 100.000 gold. blaga na leto.¹⁾ V domačih deželah se je prodala le majhna množina žebļjev. Prodajali so jih većinoma krošnjarji in krošnjarice po semnjih. Ko je stekla železnica, se je začela kroparska železna trgovina popolnoma drugače razvijati.

Družabne in druge razmere.

Fužinarji so tvorili poseben stan, ki je bil precej številen. Uredba dnevvov je ta stan v Kropi vzdrževal cela stoletja. Seveda niso bili vsi enako premožni; bogateli so le tisti fužinarji, ki so si pridobili po več deležev, večje število žebļjarjev in so imeli obenem trgovino s pijačo in jestvinami, katere so dajali delavcem namesto plačila v gotovini. Da je bila ta navada zelo kvarna, nam spričuje že Ferdinandov rudarski red za Kropo, Kamnogorica in Kolnico, ki določa da naj fužinarji delavce plačujejo v gotovini in na 14 dni.

Dobička je dal en „volk“ okoli 50 gold. Če se torej vpošteva, da so v dveh linovih pečeh v Kropi napravili na leto okroglo 600 volkov, tedaj bi zneslo to okroglo 30.000 gold. dobička na leto. — Ko so pa vpeljali plavže in so producirali še več surovega železa, se je ta dobiček še povečal.

Umljivo je, da so nekateri fužinarji, ki so imeli dovolj deležev, lahko obogateli. V 17. stol. je bila najbogatejša fužinarska družina Mazzol, ki je bila gotovo iz italije, Posedovala je, kakor pravi Valvasor, naj-

¹⁾ Seveda samo iz Kroke. Od l. 1800 do 1806 se je prodalo iz Kroke za 891.156 gold. žebļjev, torej povprečno za skoro 146.000 gold. na leto. — 1000 toparskih od 1 kg (za čevļje) je leta 1803. stal 56 krajc. tržaške veljave. Sedaj v l. 1920 pa stane ravnolotiko ali še več kron.

lepšo hišo v tedanji Kropi, ki je imela na oglih stolpice, kakor kak grad.¹⁾ Kristni botri otrokom Štefana Mazzolla so bili kroparski župniki. Hči njegova Magdalena se je 31. maja 1861 poročila z advokatom kranjske dežele dr. Friderikom Hofstetterjem. — Koncem 18. in v začetku 19. stol. je bila v Kropi najbogatejša rodbina Potočnikov. Ignac Potočnik je bila za časa Napoleona mēr (župan) vsega okraja do Radovljice. Iz takih rodbin je precej sinov študiralo v tujih deželah, in se posvetilo duhovskemu in raznim svetnim stanovom. Iz omenjene rodbine Potočnikov je koncem 18. stol. študiral sin Tadej rudarsko vedo v Schemnitzu na Ogrskem. Neki Josip pl. Potočnik pa je umrl v Benetkah kot dvorni svetnik. V začetku 18. stol. je omeniti rodbino Žigonov, ki je dala več sinov duhovskemu stanu; ud te rodbine Fračišek Jožef pa je bil sloveč slikar.²⁾

Nekatere rodbine fužinarjev so rade posnemale življenje meščanov in plemičev; radi so igrali za visoke svote in popivali.

Njihova izobrazba pa ni bila stanu primerna. Nekateri niso znali niti pisati.³⁾ Za pisarniška dela so najemali tuje pisarje, za domačo uporabo: pri obračunih z delavci in ogljarji, so jim zadostovala posebna grafična znamenja.

Pisali so jih s kredo na črne tablice, katerih štiri so bile zvezane z usnjatimi jermenčki kakor knjige ali so pa pisali kar po prodajalniških mizah in vratih.⁴⁾

¹⁾ V tej hiši je sedaj ljudska šola.

²⁾ Rudarski sodniki so bili: 1569 Klement Bobek, 1668 Maks Plavec, 1689 Jakop Gasperlin, 1705 Matija Žigon, 1713 Matevž Hrovat, 1737 Miha in Anton Grošelj, 1772 Franc Mertel, 1795 Ignac Potočnik.

³⁾ L. 1690. so pri volitvi sodnika le štirje mogli podpisati zapisnik. Za druge fužinarje je podpisal župnik Benedikt Ruisinger pl. Rosenheimb.

⁴⁾ Ena taka knjiga je shranjena v zadržnem arhivu.

Nekoliko nižji stan od fužinarjev so tvorili lastniki fužinic, posestniki hiš, delavnic ter ješ in trgovci z žebli. Izmed teh so si nekateri spretni možje nakupili kopišča, rudne prostore in fužinske deleže ter postali tako fužinarji.

Najnižji stan so pa tvorili rudarji, topilci, fužinski delavci, žebtljarji, dninarji itd. L. 1769. je bilo v Kropi 21 fužinskih delavcev, 136 žebtljarjev, 108 rudarjev, 130 ogljarjev in gozdnih delavcev, 11 pa pisarjev in voznikov.

V dobi cvetja fužin, torej okoli 300 let, je bilo v Kropi zelo živahno življenje, kakršnega si sedaj več ne moremo predstavljati. Prebivalcev je bilo v prejšnjih stoletjih veliko več kakor dandanes. Od leta 1800. do 1870. jih je bilo čez 1400; čudno sem nam dozdeva, da je moglo v ravnotoliko hišah, kakor jih je dandanes, prebivati še enkrat več ljudi. Toda takrat so v eni sobi stanovali dve do tri družine — čez dan; za spalnico pa so jim služile podstrešne lesene izbe. V „hiši“ (skupni sobi) je imela vsaka družina svojo mizo, nad katero je visel sklednik. Med tednom so kuhali v vigencih, kjer so tudi čez dan obedovali; sploh je cela družina bivala čez dan v ali okoli vigenca. Ena družina se je imenovala en „kruh“, tri družine v eni hiši pa trije „kruhi“.

Praznična noša Kroparjev je bila takale: kratek suknjič, irhaste hlače dokolenke, škornji do polovice meč, goljufi (nogavice), ki so pokrivala presledek med škornji in hlačami, ali pa nizki čevlji s pentljo ter rdeče, modre, ali bele tesne nogavice, rdeč, moder ali siv pruštah (telovnik) z malimi gumbi, kot pokrivalo pa kastorec ali pa širokokrajnik.

Težko delo v vigencih ni bilo brez veselih prizorov in kratkočasnih navad.

V vsakem vigenču je bil eden izmed

žebjarjev postavljen za to, da je vdajal in jemal vodo. En četrť pred osmo uro zjutraj je dal znamenje, da naj ženske „pristavijo“ žgance, deset minut pozneje je zaklical: auf! (= konec) in tedaj so morale ženske žgance začeti mešati; ob 8. uri je namreč „vzel“ vodo. Ravnotako je pet minut pred 1. uro opomnil kuharice, da mora kosilo biti kuhano.¹⁾ Ta klicar se je imenoval „aufar“.

Pekelne (glej spredaj) so kovači okoli jedne „ješe“ zbrali na kupu pred vigencom, da so jih skupno prodali v fužino; za izkupljen denar so potem napravili malico.

Vsak vigenec je imel svojega poglavarja, mojstra, kateri je dobival od vsakega delavca pol mere vina na leto.

Na predvečer sv. Gregorja (11. sušca), ko obrtniki ne rabijo več luči pri delu, so otroci spuščali po spodnjem bajerju majhne papirnate ladvice v obliki hišic, cerkvic s prozornimi okni in vrati z lučicami v notrajščini. Te barčice so plavale po mirni vodi bajerjevi in vse ljudstvo je prihitelo gledat, kako so se ena za drugo užigale in potapljale.

Na sv. Gregorja dan (12. sušca), so pa, posnemajoč ptičje ženitovanje, v kotlu priredili „ofcet“. Vsi kovači in kovačice so v kovaških oblekah šli v sprevodu pod vodstvom „tele“ in starešine z veselo godbo v „kotel“.

O sv. Jurju je bil čas za selitev iz vigenca v drug vigenec, izpod enega „gospoda“ k drugemu. Kdor se je selil, se je moral pri starih tovariših odkupiti. Na sv. Trojice nedeljo so tedaj napravili skupno malico, za katero je moral prispevati 4 mere vina, nekaj kruha in mesa.²⁾ Njegovi prejšnji to-

variši so pa še dodali v denarju in jestvinah. — Podobne malice so se zelo gosto vršile in še sedaj niso prešle popolnoma iz navade.

Na dan pred sv. R. Telesom so fantje in dekleta nestrpno pričakovali, kdaj bo poldne zazvonilo. Ko je odzvonilo, so stekla dekleta iz vseh vigenecov po poti proti „Stočju“, fantje pa za njimi, dokler jih niso vjeli; katera je bila pred ciljem vjeta, je morala tisti dan kovati do štirih, druge so bile pa proste.

Na kresni delopust je bilo pa narobe. Kateri fant je bil vjet, je moral iti kovat, drugi so šli kres pripravljat.

Na kresni dan je pa hodila mladina gledat, kdaj se bo kapeliški zvonik pripognil v spodnji bajer (senca zvonikova je namreč ta dan zjutraj najdaljša) in so si prorokovali prihodnosti.

Na semanjo soboto so fantje navsezgodaj olepšali „stanja“ (prostore pred panovi) deklet z zelenjem, dekleta pa so jim položila šopke na panove. Pri tem so tekmovali, kdo bo prvi izvršil ljubo navado. Že takoj po polnoči so prihajali v vigence. Kdor pa je zamudil in zadnji prišel, ni imel cel dan miru pred nagajivci, ki so tolkli s kladivi na železne plošče, ki so pritrjene okoli panju.

Med kovaškimi družinami je kovalo vse, veliko in malo, staro in mlado, skoro bi rekli noč in dan. Navadno se je delo pričenjalo ob treh ali štirih zjutraj in je trajalo do sedme ure zvečer. Odmori so bili od 8. do 9. in od 1. do 2. ure. Nazivali so se „med jedjo“.

V fužinah in fužinicah pa je tolklo in bunkalo nočin dan: cekini, cekini, dukati, dukati. To je bilo življenje! Po dnevi so nosili neprestano rudarji in ogljarji moški in ženske, oglje in rudo na ramah, vozili jo z živino in na ročnih saneh od vseh strani Jelovice. Okoli l. 1800. se je porabilo letno 600.000 mer-

¹⁾ Zavpil je: „Polento v lonec“.

²⁾ Starodavna kroparska jed je fižolovec (v dialektu: fržolov'c) to je fižolova juha, podmedena z turščico ali pšenično moko in zabeljena.

nikov oglja. Ko so se zgradili plavži, se je porabilo skoraj še enkrat manj oglja. Ves promet se je vršil po ozkih kroparskih ulicah. Čudno, da ni bilo polno nesreč, posebno ob obeh fužinah, kjer so bila pota podobna ozkim stezam. Ob teh potih je stalo na obeh straneh polno malih, lesenih pritličnih ali enonadstropnih bajt za oglje, za rudo, za surovo železo, za žeblje, orodje itd. Stale so te bajte tesno druga ob drugi. Na prostoru nekaj kvadratnih metrov jih je bilo že več. V pritličju je imel gospodar svoje prostore, prvo nadstropje pa je bilo last drugega. Če se je bajta podrila, je prvi gospodar ni smel postaviti, nekoliko višje, ker prostor v zraku je bila last drugega. pred barakami pa so bili rudni prostori, kjer se je dobila ruda. Vse te bajte in bajtice, vsi ti prostori in prostorčki so bili natančno zaznamovani tudi v zemljiški knjigi.

Koliko denarja se je stekalo v Kropi, kamor je vsak dan prišlo in odšlo na stotine tovornikov, voz, sani in konji! Vendar so nosili, tvorili in vozili predvsem svoje izdelke, trgovci in tovarniki iz Kamnegorice in Kolnice so prihajali skozi Kropo na poti proti Gorici in Devinu, okoličani so odvažali in odnašali živež in drugo blago, ker v bližnji okolici ni bilo prodajalen. Koliko dobička so fužinarjem donašale samo štacune! Te so bile tudi velik vzrok bede med delavci, zlasti med kovači.

Njihovi „gospodje“ so jim zaslužek najraje izplačevali v živilih. Silno radi so jim prodajali pijačo, pri kateri so največ zaslužili. Tako je sedaj eden, sedaj drugi prišel zaradi dolgov popolnoma v roke svojega „gospoda“; nekateri so postali popolnoma sužnji, „gospodje“ so jih dobesedno prodajali eden drugemu z družinami vred.

Seveda so bili svojega žalostnega položaja, v katerem se je zlasti v 19. stol.

večina nahajala, delavci tudi sami krivi. Mnogokrat so se pritoževali čez svoje „gospode“ pri gosposki o slabem ravnanju in pičlem zaslužku, pa niso opustili raznih iger s kartami in kockami, ki so se jih udeleževali (po zgledu „gospodov“) po cele noči in dneve; še naprej so praznovali in pijančevali. Nihče jih ni mogel prepričati, koliko so sami krivi svoje bede. Neko uradno poročilo iz l. 1805. pravi: „Fužinarjem kradejo na vseh straneh in prodajajo železo ter žeblje. Niti duhovščina ne more iz tega razbrzdanega ljudstva ničesar napraviti“. To poročilo gotovo preveč posplošuje, a vendar je resnica, da je bilo stanje delavstva tudi v нравnem in dražabnem oziru slabo in da je nedvomno vse to tudi povspeševalo propad obrti.

II.

Ustanovitev zadruga.

V preteklem stoletju je kroparska obrt najbolj cvetela v letih 1844. do 1870. l. Na višku je bila okoli leta 1860.¹⁾ Ljudstva je bilo tedaj toliko, da je bila sicer prostorna župna cerkev postala pretesna in se je leta 1862. morala povečati. Sedaj pa je še enkrat prevelika. Od leta 1870. do 1880. je pa železna obrt začela propadati. Nova železna valjavnica, ki so jo postavili fužinarji l. 1878., propada ni mogla zadržati. Nasprotno: vsled nove valjavnice so fužinice ustavile delo in so začele razpadati. Pa tudi fužine se niso več dolgo vzdržale. Kranjska obrtna družba²⁾ je postavila na Jesenicah in Savi ob železnici velike, modernim zahtevam odgovarjajoče železne topilnice in tovarne. Z modernimi stroji opremljene so topile železno

¹⁾ L. 1854. je izdelala samo zgornja fužina iz 2376 centov surovega železa 1970 centov kovnega železa v vrednosti 168.457 gold. Za to je porabila okoli 96.500 mernikov oglja.

²⁾ ustanovila se je 1869. leta.

rudo in izdelavale surovo in kovno železo. Ta družba je bila akcijsko podjetje s kapitalom 600.000 gold. V Kropi in okolici se pa že mnogo let ni moglo dobiti železne rude, kraj je daleč od železnice, med fužinarji ni bilo sloge, fužine pa so bile v zelo slabem stanju; boljši in premožnejši fužinarji so se preselili v mesta, kar jih je pa ostalo doma, so imeli le malo ali nič kapitala. Pri odkupu fužinskih gozdnih pravic na Jelovici so dobili fužinarji precej velike svote denarja, a to je nekaterim komaj zadostovalo za poravnavo dolgov. Zato je Kranjska obrtna družba lahko izpodrinila kroparski fužini. Nekaj let sta še životarili, dokler nista obstali. Zgornja fužina je prenehala z obratom l. 1880., spodnja pa 1897.

S propadanjem fužin in fužinic je začela propadati tudi kroparska železna obrt. Propad so posebno pospešili novi stroji za konjake, katerih se je tedaj v Kropi največ izdelovalo. Ker trgovci ročnokovanih žrebljev niso mogli hitro prodati, so se jim zaloge nakopičile, a da bi jih vzdrževali, zato niso imeli kapitala. Zato so začeli odpuščati iz dela moške in ženske. Delavci iz fužin in fužinic so pa že bili brez posla. Polagoma se je bližala velika beda, ki je dosegla svoj višek v letih 1885 do 1895. Ljudje se s strahom in grozo spominjajo tistih žalostnih časov. Živo pripovedujejo, kako je bilo tedaj v Kropi slabo življenje in kako hudo so stradali. Ljudstvo je izumiralo, in se v velikem številu izseljevalo. L. 1870 so našli 1400 prebivalcev, l. 1894. pa samo še 894. Mlajši so šli kot delavci k železnici in po drugih krajih z železno obrtjo (Jesenice, Tržič, Borovlje) učiti so se šli tudi drugih obrti. Ženske so šle v mesta za hišne in natakarice; precej jih je vstopilo v ljubljansko tobačno tovarno.

Kropa je visela med življenjem in smrtjo. Hitela je nasproti gotovemu poginu.

Tedaj se je je usmilil Bog. V Kropo je prišel za župnika 4. maja 1893. podjeten in energičen za ljudski blagor vnet mož, Fran Hörnigman. Takoj se je lotil dela, da bi izposloval revnemu ljudstvu prvo pomoč. Pisaril je premožnim rojakom v tujino in v časopise in prosil, naj se pomaga Kropi s podporo in živili. Sam je hodil k deželni vladi in merodajnim mestom trkat na vrata in iskat pomoči. Dobra srca so se odzvala; tudi deželna vlada in deželni odbor sta priskočila na pomoč. Med stradajoče ljudstvo se je razdeljevala koruza, moka, kruh, krompir, mast in druga živila. Pojasnjeval pa je na merodajnih mestih, da se mora Kropi stalno pomagati in to s tem, da se prekrbi trajno delo in pošteno plačilo, predvsem pa se morajo rešiti delavci nekaterih oderuških gospodov. Tako so se začeli zanimati za obstanek železne obrti v Kropi vlada, deželni odbor in trgovska in obrtna zbornica v Ljubljani. Posebno vnet je bil za Kropo deželni poslanec gorenjskih mest in trgov ter tajnik trgovske zbornice, cesarski svetnik Ivan Murnik, ki je bil ob enem tudi deželni odbornik. On in kroparski rojak dr. Viktor Supan sta prišla v Kropo proučevati razmere. Posvetovali so se z župnikom in potem v trgovski zbornici, kako bi se moglo pomagati vsej obrti v Kropi in Kamnigoric, da bi imela od tega korist podjetnik in delavec. Ker so imeli podjetniki vsaj nekaj kapitala, in pa vse delavnice, delavci pa nič, zato se je sklenilo ustanoviti za vse takratne delodajalce v Kropi in Kamnigoric zadrugo. Za 16. november 1894 se je sklical ustanovni shod. Na ta shod so bili povabljeni vsi podjetniki v Kropi in Kamnigoric; na shod sta prišla iz Ljubljane Murnik in dr. Supan. Kakor je razvidno iz zapisnika, so bili navzoči samo kroparski podjetniki in posestniki in sicer: Valentin Klinar, Luka Hafner, Jože Gartner, Jožef Jalen, Franc Šolar,

Tomaž Pesjak, Blaž Kralj, Janez Zupan, Valentin Magušar, Ignac Ažman, Franc Varl, Janez Pernuš, Valetin Gašperšič, Franc Hönigman, Franc Ažman. Jurija Magušarja in štirih drugih podjetnikov ni bilo na zborovanju.

Na shodu so se zavezali, da vplačajo deleže do dne, ko bo zadruga začela svoje poslovanje. Vseh priglasičen deležev je bilo 112. Izvoljen je bil sledeči odbor: Valentin Klinar, načelnik; Hafner Luka, namestnik; Šolar Franc, tajnik; Valentin Magušar in Tomaž Pesjak. V nadzorstvo so pa bili izvoljeni: kot predsednik Jože Jalen, Jože Gartner in Franc Hönigman. Načelstvo se je pooblastilo, da izvrši vse, kar bo treba za vpis zadruga in da začne zadruga brž ko mogoče delovati.

Skleniti stvar je lahko, a sklep izvršiti pa je težko. Izvršiti sklep, da se v Kropi ustanovi železoobratna zadruga, je bilo pa še težje. Res, da so bile za ustanovitev tedanje razmere, ki so takorekoč same silile k temu, posebno ugodne. Treba pa je poudariti, da je bilo tedanje ljudstvo do vsake novotarije silno nezaupno. Še manj pa je imelo združnega duha, to je smisla za požrtvovalnost in skupni blagor. Poleg tega je bilo omahljivo in nestanovitno. Temu se ni čuditi. Toliko stoletij so bili delavci in manjši podjetniki pod gospodstvom „gospodov“! Treba je bilo res vplivnega in delavnega moža, ki mu je ljudstvo zaupalo in jih je znal navdušiti, da se je zavzelo za združno misel. Tak mož je bil župnik. V cerkvi in zunaj cerkve je vnmel ljudstvo za zadrugo in neprestano ponavljal, da je edina rešitev za Kropo združitev vseh velikih in malih podjetnikov. Pridobil je za to misel najvplivnejga moža: Valentina Klinarja, trgovca in posestnika, in Luka Hafnerja, župana. Vedel pa je dobro, da se noben podjetnik ne bo žrtvoval v lastno škodo; pač

pa bo vsak hotel imeti koristi od zadruga. Zato je zbral okoli sebe take podjetnike, katerim je najmočnejši podjetnik Magušar vzel veliko delavcev in bi torej radi združitve ne imeli veliko škode; le nekateri so obljubili župniku pristop k zadrugi iz osebnega zaupanja.

Med tem časom je dr. Supan v Ljubljani priredil združna pravila. Bila so dobro premišljena in primerna tedanjim razmeram. Najvažnejša za obstoj zadruga so bila določila §§ 6 do 11, v katerih se govori o zavezi člana nasproti zadrugi in o prenehanju zaveze. § 12. govori o združnem deležu v visokosti 100 gold., ki se je mogel vplačati ali v gotovini ali v blagu. § 19. pa kaže še kapitalistični ustroj nameravane zadruga, ker določa, da se dobiček, potem ko se ga je 20% pripisalo rezervnemu zakladu, razdeli med združnike, poprej pa 5% posebej med načelstvo. § 34. pa odpravlja veliko rano tedanjih razmer, ki smo jo že omenjali; določuje namreč, da se mora mezda izplačevati delavcem vedno v gotovini, nikoli pa v jestvinah, pijači ali v znamkah za živila. § 58 določuje društveno geslo: Bog pomagaj! Ta pravila je potrdila deželna vlada 29. januarja 1895.

Pripravljalo se je doma še vse potrebno za začetek poslovanja nove zadruga. Vršile so se seje ustanovnega odbora, določevale prodajne cene in zaslužki delavcev, iskali so se kupci, pripravljali so se prostori za skladišče, kupovali so se vigenci in ješe in so se iskala ter zbirala denarna sredstva.

Prišel je 1. majnik leta 1895. Ta dan je zadruga začela slovesno poslovati. Zjutraj ob 8. uri je daroval župnik v prosep zadruga slovesno sv. mašo; navzoče je bilo vse kroparsko ljudstvo. Po sv. maši se je vršilo v hiši načelnika Klinarja slovesno zborovanje. Župnik je imel kratek nagovor. Pri zborovanju so se izvolili za častne člane Ivan

Murnik, dr. Viktor Supan in deželni odbor-
nik ter državni poslanec Fran Povše, ki pa
ne preje ne pozneje ni imel tako odličnih
zaslug za zadrugo kakor prva dva.

Popoldne ob 1. se je vršil prvi občni
zbor **Prve zadruge za žebljarski obrt
in druge izdelke v Kropi** s sledečim
dnevnim redom: 1.) Poročilo o delovanju;
2.) Naznanilo o začetku poslovanja; 3.) Do-
ločilo časa, kdaj naj se plačajo delnice. 4.)
Volitev novega člana nadzorstva mesto umr-
lega Jožefa Gartner. 5.) Posamezni predlogi
društvenikov. Občni zbor je slical na-
čelstvo, izvoljeno na ustanovnem shodu. Obč-
nega zbora so se udeležili in zapisnik pod-
pisali: Valentin Klinar, L. Hafner, Fr. Šolar,
Val. Magušar, Tom. Pesjak, Fr. Hönigman,
Ignac Ažman, Blaž Kralj, Janez Zupan,
Gr. Šolar, Val. Šolar, Val. Gašperšič, Jan.
Pernuš, Fr. Zupan in dr. Viktor Supan.

V nadzorstvo so bili izvoljeni sledeči:
Župnik Hönigman za predsednika ter Va-
lentin Šolar in Blaž Kralj.

Tajniku Fr. Šolarju se je določila me-
sečna plača za prvi mesec K 84.—; voditi
mora vse knjige in pisma, katere zadruga dobi
in skrbeti, da je skladišče vedno v redu.

Za oskrbnika združnih skladišč za že-
lezo in izdelke se je izvolil Val. Magušar;
voditi mora knjigo za izdelke in železo, ter
skrbeti, da je pisarna vedno osnažena. Do-
volila se mu je plača 20 gold. na mesec.

Druge službe je načelstvo samo poraz-
delilo; ker so bili v načelstvu skoro vsi le
taki, ki so vplačali večje število deležev,
toraj so bili večji podjetniki, je razumljivo,
da so zahtevali od zadruge gotove stalne
dohodke. — Načelnik je dal svoje prostore
društvu v najem, in je prevzel vožnjo za-
družnega blaga; podnačelnik je opravljal služ-
bo blagajnika, odbornik T. Pesjak je dobil
službo skladiščarja za oglje in izdelovanje
zabojev.

Delnice se po večini niso vplačale takoj
ampak šele tekom leta; nekatere so se vpi-
sale šele s 1. januarjem 1896. Takoj so
vplačali delnice samo: Hönigman, dr. Supan,
Ign. in Fr. Ažman. Podjetniki so vplačali
delnice največ v žebljih, Fr. Zupan pa je
dal mesto gotovine dve ješi za dve delnici.

Delavcev je takoj prvi teden delalo 47.
Največ jih je dal Hafner, drugi prejšnji pod-
jetniki so jih dali pa manj. Sicer pa za de-
lavce ni bilo zadrege, ker jih je bilo dovolj
brezposlenih.

Tako je začela nova zadruga poslovati.

Prvotna združna pravila.

V naslednjem podajamo važnejše, ozi-
roma zanimivejše določbe prvih pravil, v
kolikor jih nismo že omenili.

Tvrdka zadruge se glasi: „Prva zadruga
za žebljarski obrt in druge izdelke iz že-
leza v Kropi, registrovana zadruga z ome-
jenim jamstvom,“ ali nemško: „Erste Nä-
gel- und Eisenindustrie-Genossenschaft in
Kropp, registrierte Genossenschaft mit be-
schränkter Haftung.“

§ 2. Zadrugi namen je pospeševati
skupen obrt z železnino doma in povzdi-
govati skupno kupčijo z železnimi izdelki
s tem, da skupno kupuje kovno železo ter
prodaja izdelke.

V to svrhu zadruga: 1.) pridobiva po-
tom najema ali nakupa itd. potrebno število
kovačnic in družih delavnic; 2.) preskrbuje
potrebno orodje in stroje; 3.) nakupuje su-
rovo železo in drugi material; 4.) najema
delavce ter jim odkazuje delo; 5.) prodaja
izgotovljene izdelke; 6. izvrši vse, kar zah-
teva izvrševanje le-tega obrta, ter 7.) si
dobiva, če treba, denarna sredstva s svojim
združnim kreditom.

§ 4. Združni člani so: a) pravi člani,
b) izredni člani. Pravi člani morejo biti
osebe, ki imajo v okolici političnih občin

Kropa in Kamnagorica svoje redno bivališče ter se morejo zavezovati po pogodbah. Izredni člani morejo biti vse druge osebe, če se le morejo zavezovati po pogodbah. Število članov ni omejeno. Osebe, ki imajo svoje redno bivališče v okoliši političnih občin Kropa in Kamnagorica, ne smejo biti izredni člani.

§ 6. Noben član ne sme izvrševati v okolici političnih občin Kropa in Kamnagorica, noben pravi član pa v okoliši c. kr. okrajnega sodišča radovljiškega, bodisi kot samostalni obrtnik ali kot pomočnik drugega samostalnega obrtnika, takega obrta z železom, kakor ga izvršuje zadruga, sicer sme zadruga zahtevati, da preneha z izvrševanjem tega obrta, ter da ji povrne vso povzročeno škodo. Na vsak način je zadruga upravičena, zahtevati od takega zadrugnika vsaj konvencionalno kazen 500 gold., ne da bi ji trebalo dokazovati škodo.

§ 7. Vsak pravi član mora podpirati po svojih močeh namen zadruga ter mora sprejeti volitev v načelstvo in nadzorstvo, sicer zapade globi 20 gold. v prid rezervnemu skladu.

§ 9. Vsak zadrugnik sme izstopiti le koncem upravnega leta, ki je enako kolegarskemu. Kdor želi izstopiti prostovoljno iz zadruga, mora naznaniti odpoved vsaj 6 mesecev pred potekom upravnega leta, načelstvu pismeno, ter tirjati od načelstva potrdilo odpovedi. Zadrugni deleži izstopivših članov izplačujejo se v gotovini 6 mesecev potem, ko odobri občni zbor dotični letni račun.

§ 10. Član, izstopivši prostovoljno ali izključeni, ne sme skozi jedno leto po preteku upravnega leta, v katerem je izstopil, ali pa se izključil, izvrševati v okoliši c. kr. okrajnega sodišča radovljiškega kot samostojni obrtnik obrta z železom sploh.

§ 11. Če prične zadruga razen žebjar-

stva še drug obrt z železom, mora odškodovati vse člane, ki so se pečali s taistim, do časa, ko prične zadruga z izvrševanjem tega obrta.

Član, ki s pripoznano odškodnino ni zadovoljen, ter če mu kot članu ne dovoljuje zadruga nadalje samostojnega izvrševanja dotičnega obrta, sme takoj izstopiti ter izvrševati tudi nadalje samostojno ta svoj obrt. To velja za tri leta.

§ 14. Vsak pravi član ima takoj po vstopu v področji društva aktivno in vsak pravi član pa še pasivno volilno pravico. Če ima pa kak član več deležev, sme za vsakih pet oddati en glas. Noben član pa nima več glasov kakor pet.

§ 16. Zadruga mora sprejeti vsacega pravega člana v službo, kot delavca, pomočnika ali mojstra po njegovih sposobnostih in opraviilu, s katerim se je pečal pred vstopom v zadrugo.

§ 21. V slučaju glasovanja o razdružbi zadruga ima vsak zadrugnik le jeden glas neglede na število svojih deležev.

§ 25. Načelstvo sestoji iz pet članov, katere voli občni zbor za dobo treh let. Vsako leto izstopita dva člana po službeni starosti, pri enaki starosti določuje žreb.

§ 26. Člani načelstva volijo med seboj načelnika, njegovega namestnika, blagajnika in knjigovodjo. Sicer sme, ako treba, zadruga najeti si plačanega knjigovodjo in blagajnika, bodisi član ali ne. Za to službo sposobni član ima vselej prednost.

§ 31. 1. ali 2. dne vsakega meseca je redna seja načelstva, v katero morajo člani načelstva priti, če jih ne oprošča iz važnih ozirov načelnik ali njegov namestnik.

§ 34. Načelstvo sklepa mezdne pogodbe z mojstri in delavci in sicer se dogovarja, predno jih sklepa, s posameznim delavcem, z zastopom delavske jednote (društva), ako se nahaja kaj približnega v Kropi.

§ 35. V delavnem redu se mora določiti posebno: 1.—5., 6. da ne dobiva noben delavec ali pomočnik predujema na mezdo, pač pa v slučajih izredne potrebe podporo iz zadružne blagajne, kolikor mu jo odbor pripozna.

§ 43. Nadzorstvo ima tri člane, kateri se volijo na občnem zboru za jedno leto.

§ 45. Načelstvo in nadzorstvo sklepa v skupnih sejah, katerim predseduje načelnik ali njegov namestnik o stvareh, glede katerih določajo izrecno ta pravila na družih mestih, o sprejemu in odpustu uradnikov zadruga in njih plači, o sprejemu posojil.

§ 47. Redni občni zbor se sklicuje vsakih 6 mesecev.

§ 51. Občni zbor sklepa veljavno, kadar je zastopanih najmanj četrti del članov in deseti del deležev.

§ 57. Zadruga sme stopiti v zvezo z drugimi zadrugami enake vrste ali pa sklopiti karteles z drugimi obrtniki z železom.

Ta pravila predvidevajo tudi vstop Kamnogoričanov, dasi ni vstopil prva leta noben Kamnogoričan.

Namen zadruga je bil delavstvu preskrbeti in zagotoviti delo in pošten zaslužek ter delo z denarjem pošteno plačevati; dalje prepovedujejo pravila, dajati delavcem predujem na plačo.

Delavci so bili pa z zadrugo večinoma le v najemniškem razmerju; šele pozneje se jim je dala prilika, da so vstopali v članstvo, ko so se pravila tozadevno izpopolnila.

Zelo stroga so bila določila glede izstopa iz članstva in izvrševanja samostojne žebljarske obrti od strani izstopivših.

Pomembno je tudi določilo, da mora vsak član sprejeti izvolitev v načelstvo ali nadzorstvo. Kajti v prvih letih se je vsakdo branil izvolitve.

Da se ne bi od strani premožnejših

članov zlorabila premoč deležev, ni imel nihče več kot pet glasov na občnem zboru; če bi se pa glasovalo o razdružbi zadruga, je imel vsak član le en glas.

Kakor se razvidi iz pravil, je bila zadruga mišljena izpočetka bolj kot združenje bivših manjših samostojnih podjetnikov. Zgolj delavcev je bilo med prvimi člani le par. To se nam zdi za tedanji čas in tedanje razmere primerno.

Ugodnosti in ovire zadružnega razvoja.

Glavni činitelj, da je zadruga v prvih letih svojih bojov omahljivosti in bojazljivosti članov ter delavcev obstala, je bil njen soustanovitelj župnik Fr. Hönigman. Kot nadzornik zadruga je imel vrhovno vodstvo skozi 7 let; pa tudi dejansko je pomagal zlasti prva leta. Več časa je hodil skoro vsak dan dopoldne in popoldne v pisarno, sestavljal in narekoval je prošnje in daljša pisma, zlasti v nemškem jeziku. Hodil je okoli oblasti in k dobaviteljem železa na Jesenice, skrbel za denarna sredstva itd. Pomagala sta mu pri vodstvu njegov prijatelj načelnik Val. Klinar, ki je načeloval zadrugi do svoje bolezni v l. 1902 in tajnik Fr. Šolar. Zadnji je bil za potrebo trgovsko izobražen, je polagoma dal zadrugi trgovsko podlago. Po odstopu župnika Hönigmana je postal glavni vodja zadruga in jo je vladal do januarja 1919.

Trdno notranjo podlago in oporo je imela zadruga v svojih pravilih. Vsled trdne zaveze, ki so jo člani po pravilih podpisali, so bili zlasti bivši samostojni podjetniki prisiljeni, vztrajati pri zadrugi in niso mogli vsak čas vsled kake malenkosti izstopiti ter zopet začeti samostojne obrti ali prestopiti k konkurenci. Jasno je iz tega, kolike zasluge si je pridobil za zadrugo rojak dr. Supan, ki je sestavil pravila. Ta mož je stal na strani zadruga vedno s svetom in deja

njem, do svoje prezgodnje smrti. Dajal je celo svoje tiskovine za zadrúžne potrebščine, pisal je pisma, sestavljal koncepte, posredoval pri raznih osebah in oblastih za kredit zadrugi, pridobival novih odjemalcev in se sploh na vso moč zanimal za njen razvoj, kakor pričajo njegova pisma zadrugi. Kolika škoda je bila torej za zadrugo, da je umrl že v marcu 1897!

Ne bilo bi prav, če se ne bi s hvaležnostjo spominjali tudi Ivana Murnika, drugega častnega člana zadruge. Bil je tajnik trgovske in obrtne zbornice in je kot tak na vso moč deloval na to, da se je zadruga ustanovila in ji je bil desna roka. Prva leta se je več zadev rešilo po inicijativi zbornice, tozadevna trgovska pisma so se odposlala potom nje, nekatera pisma je zbornica kar sama spisala; zadrugo je obveščala o vseh važnih trgovskih novostih, ji preskrbovala naslove trgovcev, dajala vsakovrstna pojasnila in posredovala za vojaška in druga javna naročila.

Resni volji in prizadevanju teh mož in še raznih drugih, domačih in tujih, ki jih ne navajamo imenoma, kakor tudi raznih korporacij, ki so pomagale v posameznih slučajih s svetom in dejanjem, se moramo zahvaliti, da je zadruga prva leta uspela.

Sedaj pa pogledjmo nekoliko natančneje težave in ovire, s katerimi se je morala zadruga boriti.

Nekaj drznega se nam zdi ustanavljati železno produktivno zadrugo takorekoč brez kapitala. Najhujše za zadrugo in njen razvoj so bile namreč denarne težave. Kajti kdor prebira razna zadrúžna pisma prvih devet let, se mu dozdeva skoro čudežno, da je zadruga kljub njim obstala. Že pred ustanovitvijo se je zadruga ustno in pismeno obračala za podporo in iskala kredita pri raznih faktorjih, a dobila je samo K 4.000.— brezobrestnega posojila od deželnega od-

bora in nekoliko pozneje ravnotoliko od Kranjske hranilnice. — V gotovini vplačani deleži so znašali prvo leto le K 2.800.—. A denarja je bilo treba za nakup železa, oglja in drugih surovin, za nakup ješ itd., da je sploh mogla začeti s poslovanjem; dalje je bilo treba denarja tudi za plačevanje delavcev, a mnogokrat ni bilo v blagajni niti vinarja. Denar za prodano blago je dohajal neredno, večinoma šele tekom 6 mesecev; veliko izdelkov, zlasti tistih, ki jih je zadruga prevzela od članov, je ležalo po skladiščih. To so bile skrbi za vodstvo! Ob sobotah, ko je bilo treba izplačati delavce, so se izpraznile večkrat vse blagajne, celo cerkvene, a še je zmanjkalo denarja. — Na Jesenicah so obljubili kredita 6.000 K, pa to je bilo toliko kot nič. Ko je bil pa še ta mali kredit izčrpan, — in to je bilo pogosto, — je moral iti župnik z načelnikom na Jesenice moledovat za železo na upanje; ker načelnik ni znal nemško, je moral župnik prigovarjati in mečiti ravnatelja Luckmanna, da je obljubil en vagon železa. Večkrat je moral Klinar sam porokovati, da se bo železo plačalo. In kaj, če to ni izdalo nič? Tedaj je bilo treba daljših potov in mogočnejših prošnja. Kredit je dajala tudi Kranjska hranilnica oziroma njeno Kreditno društvo, banka L. C. Luckmann, Ljudska posojilnica, Centrala zadrug Gospodarska zveza. A ti krediti niso bili stalni. Vedno je bilo treba sproti prositi za posojilo, podpisavati zadolžnice in menice, ki so se navadno glasile za nekaj mesecev; ko je obrok potekel, jih je bilo treba plačati; ker pa ni bilo nikdar toliko denarja, je bilo treba prositi za podaljšanje oziroma novo posojilo. Če se je pa to zamudilo, so upniki žugali, da kredit popolnoma odpovedo. Tako je visela zadruga vsled denarnih težkoč 9 let med življenjem in smrtjo, dokler ji ni dala Zadrúžna zveza stalnega kredita.

A tudi notranje težave so takoj izpočetka povzročale zadrugi hude boje. V odoboru samem kmalu ni bilo več prave edinstnosti in soglasja. Nekateri člani načelstva so imeli od zadruge večje koristi kot drugi. Največjo korist je imel načelnik. Zadruga mu je dala velik vpliv in povzdignila vso njegovo hišo, zlasti ker je imel še gostilno in prodajalno. Prvi predsednik nadzorstva bi rad imel zadržno vožnjo, ki jo je pa bil prevzel načelnik; zato je predsednik nadzorstva odstopil. Tedanji župan, zadržni podnačelnik je imel sicer službo blagajnika, ki mu je pa donášala le malo dohodkov. Gotovo je, da pri zadrugi ni toliko zaslužil kakor preje, ko je bil samostojen podjetnik in trgovec. Že drugo leto (30. junija 1896) je prostovoljno izstopil in postal iz prijatelja zadruge njen konkurent. Po njegovem izstopu se je zadruga naslonila še bolj na načelnikovo hišo. — Člani so se začeli pritoževati celo pismeno, da ima zadržni tajnik preveč moči in da presamovoljno postopa. Dokler je živel prvi zadržni načelnik, se to še ni tako očitno pokazalo; kmalu po njegovi smrti pa je moral odstopiti od nadzorstva župnik; od takrat je imel tajnik, pozneje ravnatelj v zadrugi vso moč, velikokrat tudi zoper voljo odbora; zato ni bilo v vodstvu zadruge nikdar pravega zaupanja in edinstnosti.

Člani zadruge, še bolj pa njeni delavci so bili omahljivi in nestanovitni. Od 47 delavcev, ki so prvi teden poslovanja delali v zadrugi, nepretrgano služijo samo trije.*) Kmalu se je komu zazdelo, da se mu godi krivica, da konkurenca delo boljše plačuje, da od zadruge nima pričakovanih koristi in je odstopil. Najbolj pa so plašile člane in delavce razne govorice, češ da bo zadruga propadla, da bodo morali plačevati itd.

*) Gašperšič France, Pesjak Alojzij in Valentin Šolar.

Ljudstvo ni imelo pravega zadržnega duha. Bilo je za zadržno misel in za zadržno še premalo izobraženo in vzgojeno. Zadržna misel je nekaj idealno lepega, a zahteva tudi od ljudi, da so zanjo vzgojeni in dovzetni. Da morejo zadruge vspevati in se razvijati, je treba v njih celih, značajnih mož, je treba, da so združeni res nesebični, polni medsebojne ljubezni in zaupanja, da znajo potrpeti in se za skupno dobro tudi žrtvovati, skratka, da imajo kaj socialnih čednosti. Zato je pa treba srca in volje. Med ljudstvom, ki ni dobro vzgojeno, ki je polno moralnih napak, ne bo zadržna misel nikoli uspela. — Zadržna misel pa zahteva od zadržanov tudi primerne umske izobrazbe, prvič za to, da morejo pravično soditi delo tistih, ki zadrugo vodijo — kajti njim je vodstvo odgovorno, drugače kot pri akcijskih podjetjih, — drugič pa za to, da morejo iz svoje srede izbrati v resnici sposobne in večje može v vodstvo, ki morejo pametno in samostojno voditi zadrugo in se ne dajo varati od nikogar.

Vsega tega pa v Kropi takrat še ni bilo; ljudstvo se še ni ootreslo stoletne vzgoje v službi „gospodov“.

Hudo je nasprotovala zadrugi mogočna in zvita konkurenca. Imela je dovolj kapitala in stalnih odjemalcev, da je mogla delavce boljše plačevati — vsaj od časa do časa; — če pa drugače ni šlo, je prodala blago v lastno izgubo, da bi le zadrugo izpodrinila pri trgovcih in ji upihnila življenje. Z neresničnimi ali pretiranimi poročili je skušala vzeti ves kredit pri zalagateljih in odjemalcih. Doma pa je plašila zadržane s slabim položajem zadruge; po gostilnah in delavnicah so pogosto odmevale besede: zadruga crka! Vodstvu zadruge je s tem napravljala mnogo skrbi in nepotrebnih težav.

Slednjič je bilo za zadrugo tudi slabo,

da je morala šele iskati novih trgov in odjemalcev. Nekaj jih je sicer od svojih članov prejela, a ne veliko, ker jih ti niso niti sami imeli preveč; to spričuje dejstvo, da je bila večina deležev vplačana v blagu.

Kljub vsem težavam in bridkostim je vodstvo le zaupalo v zmago združitve, delavstvo pa se je zopet povračalo k zadrugi, ker je čezdalje bolj uvidevalo, da je v njej njegova rešitev iz bede in odvisnosti.

Razvoj zadruge.

V prejšnjem poglavju smo splošno opisali ugodne in neugodne okoliščine, ki so spremljale, včasih tudi vodile zadrugo v njenih prvih letih, sedaj pa bomo začeli podrobneje podajati njeno delovanje.

Zadružni razvoj moremo ločiti v tri dobe. Prva doba bi obsegala čas od ustanovitve zadruge do leta 1904, ko se je trdo borila za obstanek in se je v l. 1904 iz bolj akcijske družbe izpopolnila na pravi zadružni podlagi. Druga doba sega od l. 1905 do konca l. 1918, to je do konca svetovne vojne. V tem času se je zadruga s pomočjo zadružne zveze okrepila, premagala konkurenco ter se primerno razvila. Tretja doba se začene v l. 1919, ko se je vzbudil med ljudstvom duh samozavesti in samoodločbe in se je začel vršiti v zadrugi notranji preobrat.

Prva doba.

(1895—1904).

Leto 1895.

Takoj drugi dan po občnem zboru je zadruga začela delovati. Pisarna je delovala že pred majem. Kopirna knjiga se začneja z 2. majem; tudi delavci so začeli tega dne. Kovali so večinoma pri zadružnih ješah, ki jih je zadruga kupila deloma pred poslo-

vanjem, deloma v začetku poslovanja.¹⁾

Rednih stroškov je bilo, kakor piše vodstvo zadruge dr. Supanu 26. junija vsak teden od 800 do 1000 gold. in sicer okoli 700 gold. za železo, okoli 200 gold. pa za delavske plače. Vrhtega so stale precejšnje svote priprave in poprave. Zato je zadrugi že takoj prvi mesec začelo zmanjkovati denarja. 21. maja se je zadruga vsled sejnega sklepa obrnila na deželni odbor, da naj se ji čimprej izplača že dovoljeno brezobrestno posojilo v znesku 2000 gold., kar se je zgodilo v juniju. Za omenjeno posojilo je posredoval pri deželnem odboru Murnik. Kranjska hranilnica v Ljubljani je pa 15. junija dovolila zadrugi istotako 2000 gold. posojila za nedoločen čas.²⁾

Toda kako malenkostna sta bila ta dva zneska v primeri s stroški, ki jih je zadruga imela! Ker tudi za prodane žeblice ni prejela takoj denarja, je bila stiska vedno večja. Zadruga se je obrnila po drž. poslancu Povšetu in po trg. zbornici na c. kr. trgov. ministrstvo za podporo. V prošnji pravi, da je dala za nakup surovega blaga že 20.000 gold., za nakup oglja 8.000 gold., za delavnice 4.000 gold., za skladišče 2.000 gold., za tiskovine 1.000 gold.; ako bi pa zadruga hotela še spodnjo fužino in valjavnice prevzeti in vsaj toliko popraviti, da bi v njej moglo delati 20 delavcev, bi rabila še 15.000 gold. Ta prošnja je bila brezuspešna.

Iz raznih trgovskih pisem iz tega časa posnamemo:

¹⁾ Zadruga je kupila v l. 1895 osem ješ: od L. Hafner 1 ješo „na Bajerju“ za 220 gold., in eno ješo v Prekuhovčevem vigencu za 100 gold., od Marije Hafner eno „na Bajerju“ za 100 gold., od Neže Pirc tri v „Vical“ za 365 gold., od Val. Klinar v „Navi“ eno za 200 gold., od Franceta Zupan v „Kamerici“ za 200 gold.

²⁾ 31. julija 1898 je podaljšala Kr. hran. to posojilo še za tri leta proti 4 1/2% obresti.

Avstro-ogrski generalni konzul v Skadru, Hickel, sporoča že dne 16. aprila, da se more v Albaniji prodati veliko s stroji izdelanih žebeljev in verig, ne pa kovanih. Tudi priporoča zadrugi kot zastopnika nekoga ondotnega domačina.

Zadruga pa je iskala trgovskih zvez tudi z Bukareštom, Plovdivom, Kretom, Solunom, z Varno, Trapezuntom, Carigradom, Beyrutom, Pečuhom, Moskvo in celo z Japonsko. Sploh je pisala pisma na skoro vse avstro-ogrske konzulate. Član vodstva Hafner je prepotoval to in naslednjo leto Dolenjsko, Primorsko, Koroško in Zg. ter Sp. Štajersko.

4. junija poroča kranjska trgovska in obrtna zbornica o temeljnem načrtu za novo trgovsko pogodbo z Bulgarijo. Zadrugo prosi, naj ji sporoči svoje želje glede tega načrta. 12. junija odgovarja zadruga naj se skrbi, da bo carina na kovane žebelje in verige kolikor mogoče nizka, drugače bodo nemški in francoski izdelki vse naše izpodrinili.

25. junija priporoča ista zbornica trgovca Banjanina v Osjeku za ondotnega združnega zastopnika.

Tudi dr. Supan se je mnogo trudil, da bi zadrugi pridobil odjemalcev. Priporočil je zadrugo Kranjski obrtni družbi, pri stavenem mojstru Vanitzljiu, pri tvrdki Greinitz & Neffen v Gradcu, ki je tedaj naročala pri J. Magušarju, itd.

26. junija poroča zadruga dr. Supanu o prvih uspehih: Prvi mesec smo poslali proti pričakovanju za 2000 gold., drugi mesec pa že za polovico več; noben delavec, ki je dela zmožen, ni brez dela. Najbolj se pazi na lepo blago. Seveda so to prvi utisi novega podjetja.

5. avgusta priporoča županstvo zadrugo okrajnemu glavarstvu, naj jo vsestransko podpira. Zadruga ima veliko zalogo žebeljev,

verig, tehtnic, krampov, lopat, kladiv itd. Gotovo potrebujejo vse to za železniške in vojaške zadruge. Ker se ti izdelki niso mogli prodati, je zadruga izdelovanje tehtnic, krampov, lopat in orodja opustila, ozir. ga sploh ni začela.

18. avgusta poroča vodstvo drž. železnice iz Ljubljane, naj zadruga podpiše v Podnartu pogodbo za izdelke za državno železnico. (Prvo javno naročilo!)

1. oktobra našteva zadruga v poročilu okrajnemu glavarstvu vse državne naprave, katere bi lahko zalagala s svojimi izdelki: železniška obratna vodstva, vojaška skladišča, donavsko paroplovno družbo, Lloydov arzenal, rudniška oskrbovališča itd.; našteva tudi vsakovrstne izdelke za te zavode.

18. oktobra pišejo zopet dr. Supanu: Trgovina gre še dosti dobro. Prišle so že hude denarne stiske. Izdelkov smo prodali do tega dne za okroglo 15.000 gold., dolga za železo pa je 10.000 gold. Največjo konkurenco dela G. Magušar, ki ponuja ceneje blago kot zadruga.

28. oktobra vprašuje trgovska in obrtna zbornica tukajšnje županstvo, naj poroča o zadrugi, da more sestaviti o njej neko poročilo. Ker so odgovori zelo zanimivi, jih objavljamo: Poleg zadruge je še šest podjetnikov žebeljarske obrti in dva kovača, ki nista v zadrugi, pa izdelujeta zanjo naročila za kmetijsko orodje. Zadruga ima 86 delavcev, G. Magušar 44, Fort. Šmitek 4, Jera Šmitek 3, Marija Gartner 3, Jurij Hobjan 1. V Kropi se naredi sedaj na leto okrog 60 vagonov žebeljev, kakor popreje, le s tem razločkom, da so sedaj žebelji težjih vrst. Drugega železnega blaga se sedaj izdelava okrog 1½ vagona, preje pa 1/3 vagona. Letošnje leto misli zadruga izdelati 40 do 50 vagonov blaga.

4. novembra poroča trgovska in obrtna zbornica, da je dne 15. septembra poslana

ji prošnje predložila in sicer deželnemu predsedništvu v Ljubljani, deželnemu odboru v Ljubljani, c. kr. trgov. ministerstvu, c. kr. poljedeljskemu ministerstvu, c. kr. ministerstvu za deželno brambo, vodstvu avstrijskega Lloydja v Trstu, glavnemu ravnateljstvu Južne železnice; vse te prošnje je toplo priporočila.

Do konca leta so na vse te prošnje prišli dovolj ugodni odgovori glede naročil na izdelke.

Tako je dobila zadruga že prvo leto najbolj s pomočjo trgovske in obrtniške zbornice v Ljubljani precej stalnih odjemalcev v raznih državnih napravah. Po združnikih, ki so bili preje samostojni, je dobila precej zvez s trgovci.¹⁾

Iz sejnih zapisnikov omenjamo:

V seji 8. aprila se je sklenilo: Zadruga preskrbi delavcem orodje, panove in oglje brezplačno; določijo se cene za drobnino (= mali, ženski izdelki) in konjake

Po sklepu seje 26. aprila so se začeli sprejemati delavci dne 27. aprila in sicer v temle redu: Najprvo delavci-združniki, potem sposobni delavci združnikov in nazadnje drugi dobri in pošteni delavci.

26. maja se sklene: Sedmim združnim vigencom (ozir. ješam) se postavijo mojstri, ki nadzorujejo shrambe in delo po vigenjih. Ti morajo vsak nered priti naznanit v pisarno ob sobotah ob 9. uri. — Surovine se izdajajo v določenem redu; izdelke pa oddajajo tudi v določenem redu po vigenjih.

¹⁾ L. Hafner je bil preje v trgovskih zvezah s temile kraji: Bosna, Zader, Braila, Križevci, Veliki Bečkerek, Glina, Wolfsberg itd. Val. in Gregor Šolar (verigarja) s Petrinjo, Gračanico, Vel. Kanižo, Sežano; Tomaž Pesjak z Varaždinom itd.

Zasluzek se izplačuje ob sobotah od pol 5. ure naprej. Pri izplačevanju morajo biti navzoči vsi člani načelstva, vsi mojstri in delavci.

V sejah dne 7. junija in 18. avgusta se je načelstvo bavilo s prireditvijo vigenca v „Kamerci“ za verigarino. — Za verigarkega mojstra je bil postavljen Val. Šolar (Ta sklep se ni izvršil.)

30. oktobra je načelstvo sklenilo ne več dajati delavcem oglja brezplačno. Orodje (po domače: cevje = Zeug) se od delavcev pobere in se ga jim pusti le toliko, kar ga neobhodno potrebujejo. Za orodje se napravi inventar. Popravljanje orodja se delavcem odračunava od zaslužka.

Prvo leto se je končalo za zadrugo dosti ugodno, če pogledamo bilanco. Izkazala je celo 365 66 gold. čistega dobička; seveda je to malenkosten znesek, a zgube vendar ni bilo. Skupnega prometa je bilo 64.643 97 gold.; za blago se je izdalo 17.695 gold. 86 krajc., prejelo pa se je za blago 12.546 gold. 60 krajc.; delavcem za plače se je dalo 9.334 gold. 67 krajc. Deležnikov je bilo 22. Zadruga je imela blaga in izdelkov v zalogi za 25.632 gold. 13. krajc. Za izdelke je imela tirjati 8.157 gold. 59 krajc.; dalje je imela ješ in drugih nepremičnin za 1.066 gold. 50 krajc. in za 1.174 gold. 35 krajc. panjev in raznega orodja. Deležev so imeli člani 14.480 gold. 39 krajc.; dolga je imela zadruga v izposojilih 5.300 gold., za blago pa 15.979 gold. 57 krajc. To zadnje skoraj vse pri jeseniški Kranjski obrtni družbi. Ta dolg je delal zadrugi v naslednjem letu največje stiske; ogrožal je njen obstanek in oviral razvoj.

(Dalje.)

Glavna skupščina Zadružne zveze v Ljubljani.

Glavna skupščina Zadružne zveze v Ljubljani za leto 1919 se je vršila dne 8. aprila 1920 in prinašamo o njej sledeče poročilo:

Zvezino skupščino otvori prvi podpredsednik prof. Bogumil Remec, ki konstatira, da je bila pravilno sklicana in sicer v št. 4., 5., 6. „Narodnega Gospodarja“ z dne 24. marca 1920 in da je sklepčna, ker je od 492 Zvezinih članic z 3.661 glasovi zastopanih 119 z 857 glasovi.

Za zapisnikarja imenuje Zvezinega tajnika g. Antona Kralj, za sopodpisatelja zapisnika pa gg. Evgena Legat in Janka Barle.

Nato pozdravi došle zastopnike gg.: J. Galjer (od Središnjega saveza hrvatskih seljaških zadruga), Mladen Vukmir (Hrvatsko-slavonsko gospodarsko društvo), Miško Reicher (Zveza slovenskih zadrug v Ljubljani) in Matija Škerbec (Zadružna centrala v Ljubljani). Zadružni Savez u Splitu pošlje pismene pozdrave z opravičilom, da ne more vsled prometnih težkoč poslati k skupščini svojega zastopnika.

Predsednik se nato kratko dotakne splošnega položaja, ki je nastal po končani svetovni vojni. Pred vsem je bilo treba ljudstvo podpirati pri nabavljanju življenjskih potrebščin. Pomanjkanje je bilo veliko in zato so se od vseh strani slišali klici po novih zadrugah. In res jih je tudi bilo mnogo ustanovljenih. Upati je, da bo kmalu vsa Slovenija preprežena s „kmetijskimi nabavnimi in prodajnimi zadrugami“. V najnovejšem času se je začela pozornost obračati tudi lesni trgovini, vendar pa posebnih lesnih zadrug doslej ni bilo mogoče ustanavljati, ker je primanjkovalo za vodstvo sposobnih ljudi. Pomanjkanje sposobnih uradnikov se je pokazalo tudi pri drugih večjih zadrugah.

Dela se na to, da se ta nedostatek odpravi in ko se bo to zgodilo, bo treba gledati, da se zadružništvo prične baviti z drugimi posli, katerih doslej ni vršilo. Zadružna zveza je nabavo življenjskih potrebščin podpirala s svojimi krediti. Denar, ki je pri Zadružni zvezi naložen, je v veliki meri služil za pomoč tem zadrugam in ljudstvu sploh potom zadrug. Sveda se je bilo treba pri tem ozirati tudi na posojilnice in gledati na likvidnost naložb. Sedaj je še veliko denarja med ljudmi, katerim naj se priporoča, da se še bolj oklepajo posojilnic pri nalaganju svojih prihrankov.

Slednjič omenja, da je podeljena koncesija za ustanovitev Gospodarske banke in je s tem ustrezno dolgoletnim željam našega zadružništva. S pripravami na ustanovitev se bo takoj pričelo. Večina delnic bo oddana zadružnim organizacijam in ker bo novi zavod moral služiti zadružnim svrham, vabi zlasti močnejše posojilnice, da se udeležijo subskripcije.

Poročilo načelstva.

Poročilo načelstva za upravo leta 1919 poda načelstveni ravnatelj Evgen Legat, ki izvaja:

Pred vsem moram dati izraza žalosti, da se tudi letošnjega občnega zbora ne morejo udeleževati zastopniki naših članic preko demarkacijske črte. Kakšna usoda čaka te zadruge, se danes še ne da reči, gotovo pa je: ako se bo hotelo vrlo slovensko in hrvatsko ljudstvo ohraniti pod italijanskim imperializmom, bo to mogoče le tedaj, ako bo gospodarsko močno. Vsem zadrugam v zasedenem ozemlju kličemo danes: Ne omagajte! Bog bodi z Vami in Vašim delom!

Leto 1919, leto naše osamosvojitve, je bilo silno nestalno. Družabne sile še niso bile zadobile pravega ravnovesja, pojmovanje družabnih dolžnosti je bilo še zelo okrhano; vladala je dobičkaželjnost, odeduštvo in izkoriščanje, ki je še sedaj v polnem cvetju.

Vezi, ki so nas vezale s staro Avstrijo, so se lani krhale z veliko hitrostjo in v tej naglici se je napravilo marsikaj površnega. Žigosanje bankovcev je bilo izvedeno zelo primitivno in je povsem zgrešilo svoj namen. Tudi pri kolkovanju bankovcev je bilo napravljenih več napak in so se takoj pojavili falzifikati zlasti pri 1 000 kronskih komadih. V prometu je bilo vsled tega dosti neprilik, zaradi katerih smo vsi trpeli. — Promet s pošto hranilnico na Dunaju je bil s 1. februarjem 1919 nenadoma ukinjen. Javnosti ni bila o tem popreje nič obveščena. Ker se je tega zavoda tudi naše združništvo posluževalo v veliki meri, leže sedaj na Dunaju velike vsote našega denarja, s katerim ni mogoče razpolagati. Samo iz Slovenije je pri poštni hranilnici na Dunaju naloženega: kot hranilne vloge 4.332.078 K, kot čekovna imovina 12.533.194 K, v rentnih knjižicah 7.858.102 K, skupaj 34.723.274 K. Istotako so bile pretrgane vse zveze z zunanjimi denarnimi zavodi, zlasti v avstrijski republiki. Mnoge zadruge na Štajerskem, ki so bile včlanjene pri Zvezi kmetijskih zadrug v Gradcu, imajo pri njej naloženega mnogo odvišnega denarja, s katerim sedaj ne morejo razpolagati. Ravno tako ni mogoče dvigniti efektov, ki so shranjeni pri avstrijskih zavodih. Sicer je bil izdan od poverjenišтва za finance v Ljubljani nek razglas glede repatriacije efektov, hranjenih v inozemstvu, in v zmislu tega razglasa so naše zadruge priglasile svoje vrednostne papirje, toda pozitivnega uspeha ni bilo nobenega. Naše naložbe v Avstriji in efekti so še vedno pod

zaporo, toda nihče naših merodajnih faktorjev se ne gane, da prisili Avstrijo, da izroči, kar je našega. Ker smo navezani na samopomoč, se je osnovala v Ljubljani „Zveza upnikov v Sloveniji“ za zasebnopravne terjatve napram dolžnikom v Avstriji, ki ima namen pospeševati ugodno rešitev teh zadev. V tej organizaciji ima svojega zastopnika tudi združništvo.

S 15. februarjem 1919 je bil v Ljubljani ustanovljen poštočekovni urad. Poslovati pa smo začeli s tem zavodom šele pozneje, tako da je bilo nekaj časa denarno sporavno postopanje z našimi članicami precej otežkočeno in združeno z večjimi stroški.

Velikega pomena za jugoslovanske združne zveze in za združništvo sploh je bila ustanovitev Glavnega združnega saveza u kraljestvu Srba, Hrvata i Slovenaca s sedežem v Beogradu, ki se je izvršila 14. junija 1919. Ta centrala se bo bavila z interesnim zastopstvom vsega združništva in z revizijami pokrajinskih zvez. Zagovarjati bo morala združne interese ob kodifikaciji novega združnega zakona in davčnih zakonov. Kot vrhovni voditeljici vsega združnega dela v mladi Jugoslaviji ji želimo obilo uspeha! Glavna zveza ima v načrtu osnovanje glavne (centralne) združne banke. Pri vseh zvezah naše države je okoli 250 milijonov kron vlog, od katerih je samo ena petina porabljena za združna posojila. Potom osrednje banke bi se torej dal odvišni denar koristno obračati za združne svrhe. — Istotako se bavi Glavna Združna zveza z načrtom, kako izpopolniti nabavo raznih potrebščin potom združne organizacije in namerava ustanoviti Glavno nabavljачko zadrugo za vso državo. Dokler se ta osrednja zadruga ne osnuje, si morajo pokrajinske zveze pomagati same.

Pri nas se sedaj čuti velika potreba po skupnem, združnem nakupovanju živ-

ljenjskih potrebščin zlasti za kmečko in delavsko ljudstvo. Zato se snujejo številne nabavne in prodajne zadruga ne le samo po večjih delavskih krajih, ampak tudi po kmetih. Te zadruga so naperjene pred vsem proti oderuštvi in vedno rastoči draginji ter proti verižništvu, ki ogroža delavsko ljudstvo in ga sili, da si išče zatočišča v samopomoči. — Ako bodo te zadruga po danih jim navodilih pravilno poslovale, potem se jim bo posrečilo, ublažiti blagovno oderuštvo in ustvariti v trgovini bolj solidne razmere. Priporočati pa se mora največja previdnost pri snovanju teh zadrug, za vodstvo je treba sposobnih in za delo vnetih mož, treba je dobrega, zanesljivega poslovedje, natančne kontrole in zadostnega prometnega kapitala. Potem je obstoj zadruga zasiguran. V bodoče naj bi se zlasti kmetijske potrebščine nabavljale le potom teh zadrug, ki naj jih zopet naročajo le pri svoji centrali, ker je le tako mogoče izključiti zasebne posredovalce, ki delajo vedno v škodo kmetov.

O priliki ustanovnega občnega zbora Glavne zveze se je v Belgradu vršil prvi jugoslovanski združni kongres, o čemer je naše glasilo obširneje poročalo. Dne 6. oktobra 1919 pa se je vršila pri Glavni zvezi prva konferenca revizorjev vseh jugoslovanskih združnih zvez.

V Zagrebu se je 25. aprila 1919 osnovala Zveza denarnih zavodov, ki ima namen, posvečati posebno pažnjo kreditnim in denarstvenim razmeram, ter informirati državne faktorje in javnost o potrebah našega denarstva. Tej zvezi je pristopila tudi naša hoteč na ta način bolje zastopati interese združništva v tem pogledu.

Ves čas sta najširše kroge zanimali zlasti dve stvari: vprašanje valute in vojnih posojil. O rešitvi teh vprašanj se je mnogo razpravljalo. Gospodarske organizacije v Ljubljani in Zagrebu so opeto-

vano zavzele o tem svoje stališče in so poslale vladi mnogo resolucij. Tudi naša Zveza je vedno in povsod povdarjala, da je treba pri reševanju teh vprašanj braniti pred vsem korist malega človeka in njegovih gospodarskih organizacij. V Ljubljani se je zadnje čase ustanovil akcijski odbor v varstvo vojnih posojil, kjer ima tudi zveza svojega zastopnika. Seznam vojnih posojil naših članic smo izročili delegaciji ministrstva financ v Ljubljani ter Glavni združni zvezi v Belgradu.

Velikega pomena za naš kmečki stan je pravilna izvedba agrarne retorme. V zvezi s tem vprašanjem bi se morala rešiti tudi preosnova agrarne ustave, dednega prava in revizija celotne agrarne politike.

Po teh splošnih pripombah naj preidem na poročilo o poslovanju Združne zveze v l. 1919.

Dočim je bilo delovanje Zveze izključeno od pokrajin, ki jih imajo zasedene Italijani in Avstrijci, se nam je odprl nov delokrog v Prekmurje, kjer smo s poukom in tečaji skušali vzbuditi med ljudstvom in inteligenco zanimanje za združni pokret.

Več zadrug na Spodnjem Štajerskem, ki so bile doslej včlanjene pri zvezi kmetijskih zadrug v Gradcu, je pristopilo sedaj k nam. S temi zadrugami in na novo ustanovljenimi se je število naših članic v lanskem letu pomnožilo za 38. Odstopilo oziroma likvidiralo jih je 8, tako da je Zveza koncem leta 1919 stela 492 članic z 366.100 K vplačanimi deleži.

Denarno poslovanje v lanskem letu se je močno pomnožilo in kaže, da je Zveza eden izmed največjih denarnih zavodov v Sloveniji. Celokupni denarni promet je znašal nad 694 milijonov kron. Če bi vzeli v poštrev še promet naših članic, bi bilo vsega prometa v naši združni organizaciji nad 2 milijardi kron.

Vloge v tekočem računu so znašale konec leta nad 121 milijonov in so se napram prejšnjemu letu dvignile za 7 milijonov kron. Stanje vlog bi bilo lahko pa še večje, če bi se med ljudstvom ne hranilo tolko denarja doma popolnoma po nepotrebnem, kar se je moglo zlasti opazovati ob priliki žigosanja papirnatega denarja. Vsled tega so bili mnogi denarni zavodi v zadregi za gotovino in delegacija finančnega ministrstva je že hotela omejiti izplačevanje vlog. Zveza je lahko vsak čas ustregla vsem zahtevam svojih članic, ker je vedno gledala na likvidnost denarnih sredstev.

Množina denarja, ki se je pokazala ob žigosanju, kmalu potem pa precej občutno pomanjkanje denarja je vplivalo na obrestno mero, ki se je med letom dvakrat izpremenila. Prvotno je bila padla na 27%, nekaj časa se denar v bankah celo sploh obrestoval ni. Ko je nastala večja potreba po denarju, se je obrestna mera dvignila na 3% in je taka ostala do konca leta.

Zadruge, ki skrbе za aprovizacijo svojih članov, so potrebovale večjih kreditov, kjer so cene blagu vedno rastle; vsled tega so se krediti članicam pomnožili napram prejšnjemu letu za 19 milijonov kron in znašajo koncem leta nad 37. milijonov kron.

V raznih bankah je imela Zveza koncem leta naloženega denarja nad 75 milijonov kron.

Poslovni uspeh izkazuje koncem leta čistega dobička v znesku 37.661,61 K.

Pri vsem poslovanju se kaže torej vedno lepši napredek.

V l. 1919 je bilo v naši državi razpisano 4% državno posojilo v obliki državnih bonov. Tega posojila se je potom Zadrūne zveze podpisalo 2.577.000 K. Gotovo bi se zadruge udeležile podpisovanja v večji meri, če bi imele zagotovilo, da bo avstrijsko vojno posojilo na ta ali oni način rešeno.

V smislu sklepov lanskega leta smo se obrnili do škofijskega ordinarijata v Ljubljani, da se uvede v semenišču teoretičen in praktičen pouk o zadrūništvu. Istotako smo se bili obrnili z enako vlogo do Cecilijinega društva za uvedbo zadrūnega pouka na orgljarski šoli. V obeh slučajih se je naši želji ugodilo. Jeseni l. 1919 se je pričel pouk na orgljarski šoli, ki traja skozi celo učno leto po 6 ur na teden; vdeležuje se ga 18 gojencev. Pouka v semenišču se udeležuje okoli 25 bogoslovcev; tu je pouk omejen na 2 uri na teden. Predlagali smo tudi poverjeništvu za uk in bogočastje, naj se tudi na učiteljišču in na ponavljalnih šolah uvede pouk v zadrūništvu, toda odgovorilo se nam je, da vsled pičlega časa, ki je na razpolago, to ni mogoče. — Z zadrūno šolo, vsled raznih ovir tudi nismo mogli pričeti v l. 1919/20. Gledali pa bomo, da se po možnosti otvori prihodnje leto, ker je taka šola zelo potrebna.

Zavarovanje proti vlomu je za naše članice v teh nevarnih časih izredne važnosti. Zavarovane vsote je bilo treba povišati in poleg tega je kazalo uvesti zavarovanje zoper poškodbo blagajn, pisarniške oprave in poslovnih prostorov. Tozadevna kumulativna pogodba je za članice prav ugodna.

Medtem, ko ni bilo slišati o kakem nasilnem postopanju italijanskih okupacijskih oblasti nasproti zadrūgam v zasedenem ozemlju, pa so na Koroškem trpele zadruge znatno škodo vsled vpada Nemcev. Pri nekaterih so bile poškodbe vsled vandalizma nemških tolp naravnost gorostasne. Zadruge smo pozvali, naj škodo precenijo in prijavijo vladi. Takoj po osvoboditvi slovenske Koroške smo poslali tjekaj revizorja, da je pregledal poslovanje zadrug in dal potrebna pjasnila.

V l. 1919 je sklicala Zveza dva zadrūna sestanka vseh štirih zadrūnih orga-

nizacij. Razpravljalo se je o koncentraciji slov. zadružništva, o zadružni banki, o sanaciji, valuti in vojnih posojilih. O teh vprašanjih smo zavzeli primerno stališče in naše mnenje javili pristojnim faktorjem.

Omenim mimogrede, da se je bil v smislu dogovora vseh organizacij osnoval „Sindikat slovenskih zadružnih organizacij“, ki naj bi vodil sanacijo slovenskega zadružništva. Nastale zapreke so preprečile njegovo delovanje.

Dalje naj omenim, da smo pristopili v broderski sindikat v Beogradu, v čegar izvršilnem odboru se nahaja zastopnik zadružništva.

O važnejših zadevah smo obveščali članice z okrožnicami, katerih je bilo razposlanih 24 v 4673 izvodih.

Načelstvo je imelo 49 sej, širši odbor pa 2; skupni seji načelstva in nadzorstva sta bili 2.

Revizij se je izvršilo: na Kranjskem 66, na Štajerskem 42, na Koroškem 12, skupaj 120. Zadrug v zasedenem ozemlju ni bilo mogoče obiskati. Revizorji so se udeleževali tudi občinskih zborov zadrug, pomagali pri ustanavljanju novih zadrug in imeli 60 predavanj.

Naš pododbor v Mariboru je tudi lani veliko in uspešno deloval. Po zasedbi Prekmurja v mesecu avgustu se je trudil, spoznati gospodarske razmere tega ozemlja in ustvariti predpogoje za zadružno delo. Na Štajerskem se je ob njegovem sodelovanju ustanovilo 11 kmetijskih nabavnih in prodajnih zadrug.

Kakor druga leta je tudi lani vzelo mnogo časa sestavljanje računskih zaključkov za poedine zadruge. Na licu mesta se je sestavilo 38 bilanc, v pisarni pa 56, pregledalo pa se jih je 10. Pri pododboru v Mariboru so se pregledali, oziroma sestavili računski zaključki skoro vseh ondotnih članic.

Ker se je dogodilo, da so bile nekatere

bilance napačno sestavljene, predlagam, naj glavna skupščina sklene, da morajo vse zadruge poslati Zvezi v pregled računske zaključke, predno jih predlože v odobritev odboru, nadzorstvu ali občnemu zboru.

Zveza je imela v shrambi vrednostnih listin svojih članic v skupni vrednosti za 10,488.155 K. Za vse s tem združeno delo ni Zveza zahtevala nikakih pristojbin.

Vse ogromno delo v pisarni in zunaj pisarne je bilo mogoče izvršiti z uradništvom, ki se je zavedalo svojih dolžnosti.

Svoje poročilo zaključuje z željo, da bi zadružno delovanje pripomoglo, da čimprej ozdravijo sedanje socialne in gospodarske razmere, kajti zadružništvo ima na razpolago vključno mnogim težavam dosti moralnih in materialnih sredstev, da bi moglo v obilici služiti splošnim interesom. Treba je le resnega dela, edinosti in požrtvovalnosti.

Delegat Barle Janko (Ljubljana) želi pojasniti, koliko Zvezinih naložb se nahaja v inozemstvu, pred vsem v Avstriji. Ravnatelj pojasni, da je Zveza pravočasno dvignila vse svoje naložbe izven Jugoslavije in nima pri nobeni inozemski banki kakih naložb. Pač pa ima Zveza še večjo naložbo pri poštni hranilnici, ki je vsled nenadnega ukinjenja prometnih zvez s tem zavodom ni bilo mogoče pravočasno dvigniti.

Predsednik da potem na glasovanje ravnateljev predlog, da se mora vsak računski zaključek pregledati pri Zvezi. Ta predlog se sprejme soglasno.

Tajnik Kralj poroča, da se mnogo zadrug ni dalo zavarovati zoper vlom. Z ozirom na njegovo poročilo se sklene: „Vse zadruge, ki imajo blagajne, se morajo zavarovati zoper vlom za gotovino v blagajni in vrednostne papirje, ter zoper poškodbo blagajne same. Priporoča se zadrugam tudi zavarovanje zoper poškodbe oprave in poslovnih prostorov“.

Delegat. Steblovnik želi, da bi Zveza oskrbela ugodno zavarovanje blaga pri nabavnih in prodajnih zadrugah.

Nato se poročilo načelstva soglasno odobri.

Poročilo nadzorstva.

V imenu nadzorstva poroča njega predsednik, prof. Verbič: Nadzorstvo je imelo v l. 1919 11 sej, od teh eno skupno z načelstvom. Da je bilo podrobno informirano o delovanju načelstva, sta se dva člana udeleževala načelstvenih sej. Povprečno vsak mesec sta skontrolirala po 2 člana blagajno in jo našla v skladu s knjigami. Tudi zaloge efektov se strinja s knjigami. Računski zaključek in bilanco za l. 1919 je nadzorstvo pregledalo in primerjalo s knjigami, jo našlo v redu in jo odobrilo. Predlaga, da jo glavna skupščina potrdi.

Poročilo nadzorstva se vzame na znanje.

Odobritev bilance.

Računski zaključek in bilanca za l. 1919 se prebere in pojasni, na kar jo glavna skupščina soglasno odobri.

Glede porabe čistega dobička v znesku 37.661,61 K se sklene, da se dene v splošni rezervni zaklad.

Izpopolnitev odbora.

Predsednik naznani, da je vsled smrti narodnega poslanca dr. Lovro Pogačnika popolniti eno mesto v odboru. Pokojni dr. Pogačnik je mnogo delal za naše združništvo. Najprej je deloval pri Zadrugi zvezi, potem kot vodja oddelka za združništvo pri deželnem odboru in kot učitelj na zadrugi šoli.

Mesto izstopivšega dr. Lovro Pogačnika se z vsklikom izvoli v odbor Janko Jovan, ravnatelj Gospodarske zveze v Ljubljani.

Prememba pravil.

Soglasno se sklene prememba §§ 1 in 32, točka 4, Zvezinih pravil.

§ 1. ima v bodoče sledeče besedilo:

I. Tvrdka in sedež.

Tvrdka zadruge se glasi: „Zadružna zveza v Ljubljani, registrovana zadruga z omejeno zavezo.“

Zadruga ima svoj sedež v Ljubljani.

V slučaju potrebe sme Zveza snovati podružnice. O ustanovitvi ali opustitvi podružnice sklepa Zvezin odbor, ki določa v okviru teh pravil tudi njen sedež in delokrog ter njeno notranjo in zunanjo uredbo.

§ 32., točka 4, naj se glasi: sklepanje o ustanovitvi ali opustitvi podružnic, o njihovem sedežu in delokrogu ter o njihovi notranji in zunanji uredbi.

Slučajnosti.

Ravnatelj Legat omenja, da je rentni davek, ki znaša 3%, občutno breme za posojilnice, zlasti sedaj, ko posojilnice vsled majhnega stanja posojil le malo zaslužijo. Neka posojilnica na Štajerskem se je obrnila do Zveze, naj se v tem oziru kaj ukrene. On je proti temu, da bi se sklenilo izdati kaka navodila, ki bi bila veljavna za vse posojilnice, ker je treba v mnogih slučajih vpoštevati konkurenco drugih zavodov. — Prof. Remec priporoča naj se v tem vprašanju postopa individualno. Predno kaka posojilnica sklene, zahtevati od vlagateljev povračilo rentnega davka, naj se obrne za nasvet do Zveze.

Delegat Ferjančič govori o veliki nevarnosti, ki preti istrskim zadrugam iz okolnosti, da imajo skoro ves svoj odvišni denar naložen v Jugoslaviji. Vodstvo Zadružne zveze naj bi potom poslancev posredovalo, da vlada kaj ukrene v tem oziru. — Delegat

Orehek želi pojasniti, če je bila Zveza kaj v stiku z istrskimi članicami po razsulu. Ravnatelj odgovarja, da ni bilo spočetka nobenega stika, tudi korespondenca je bila onemogočena. Pisma gredo še le zadnje čase v zasedeno ozemlje, denarni promet je pa še sedaj zabranjen. Stanje istrskih zadrug je žalostno. Prof. Remec pravi, da meritorno ne moremo ničesar skleniti. Predlog delegata Ferjančiča naj se smatra kot poziv načelstvu, da naj varuje koristi istrskih članic.

Delegat Škerjanc priporoča, naj bi Zveza pooblastila kakega spretnega istrskega zadrugarja, da bi pregledal istrske zadruge, ker njeni revizorji ne smejo v zasedeno ozemlje. Ravnatelj Legat pojasni, da se je v Trstu osnovala Zadrúžna zveza, kateri so pristopile tudi mnoge naše članice. Ta zveza bi mogla storiti dosti za zadrúžno organizacijo. Delegat Ferjančič izvaja, da tržaška zveza, ki je bila kot društvo ustanovljena že leta 1907, še nima revizijske pravice in je tudi ne bo lahko dobila. Sedaj se glede revizij postopa tako, da imenuje sodišče revizorje. Priporoča, da bi Zveza nastavila kakega potujočega uradnika za istrske za-

druge. Ravnatelj Legat odgovarja, da bo to težko izvedljivo, na kar priporoča profesor Remec, naj se prepusti načelstvu, da v tem oziru stori, kar smatra za umestno.

Delegat dr. Kulovec pripomni, da ima Zveza preveč denarja naloženega pri bankah. Po njegovem mnenju bi bilo treba več denarja porabiti za kredite zadrugam, zlasti za nakup živil, ker je tu denar bolj plodonosno naložen. Ravnatelj pojasni, kako je z naloženim denarjem in kako s kreditiranjem.

Delegat Škerjanc vpraša, kako je z naložbami pri Zadrúžni centrali. Prof. Remec odgovarja, da so sanačni dogovori v teku; sanacija bi se mogla kmalu izvesti, ako bi vse njene članice storile svojo dolžnost. Toda nekatere so precej počasne. Priporoča, naj zadruge pri Zadrúžni centrali v lastnem interesu pospešijo vso zadevo in kmalu izjavijo svojo namero.

Delegat Škerjanc vpraša, kako je z vojnimi posojili. Predsednik odgovarja, da se ni država še nič izjavila, ali jih bo sprejela ali ne in po kakšnem kurzu.

Ker se nihče več ne oglasi k besedi, zaključijo predsednik občni zbor.

Dr. A. K.

Zadruge in obrtni red.

O določbah zakona z dne 9. aprila 1873 drž. zak. št. 70, ki tvori podlago našim pridobitnim in gospodarskim zadrugam ter o določbah obrtnega reda, tičočih se teh zadrug, zlasti pa produktivnih (proizvajalnih), splošno gospodarskih zadrug in konsumnih društev, vlada precej velika nevednost oziroma nejasnost; vse seveda v dobri veri.

V območju deželne vlade za Slovenijo pa vlada od strani obrtnih oblastev, predvsem od ministrstva trgovine in industrije, oddelka v Ljubljani, ki je druga in navadno

zadnja inštanca v obrtnih zadevah, stremljenje, vse juridično osebne pravice in na njih se naslanjajoče obrtno delovanje, spraviti ne samo v sklad z določbami gornjega zakona, marveč tudi s predpisi obrtnega reda, zakona z dne 5. februarja 1907 drž. zak. št. 26.

Naše zadruge začenjajo navadno svoje delovanje takoj, ko so si na svojem ustanovnem občnem zboru načrtale delokrog in je ustanovni zbor določil pravila (štatute). Na izvršitev registriranja zadruge pri sodišču se

ne čaka. To se dela v dobri volji, da bi se ljudstvu čimpreje pomagalo ter se mu nabavilo kar najceneje one potrebščine, katerih človeku, neveščemu trgovine in tržnih razmer na oddaljnejšem tržišču ni mogoče nabaviti, ali pa le pri trgovcih, ki zahtevajo pretirane dobičke, da ne govorimo o verižnikih.

Dokler zadruga ni vpisana v zadrudni register (seznam) pri sodišču, pravno ne obstoji. Iz tega sledi, da kot taka ne more pridobiti nikakih pravic in ne more prevzemati nikakih dolžnosti ali pravnih obveznosti. Ker torej niti kot fizična niti kot juridična oseba ne obstoji, ji tudi obrtno oblastvo ne more pripoznati osebnosti ter ji tudi ne more podeliti nikakih pravic v zmislu obrtnega reda.

Ako predlagatelji pravil ali kdo drugi opravlja posle že v imenu zadruga, je sam odgovoren za vsa svoja dela, čeprav je bil v dobri veri prepričan, da dela na odgovornost zadruga, to je skupnosti. Važno pa je registriranje zadruga posebno radi tega, da se izogne vsakim elementom, ki hočejo ime zadruga zlorabljeni v svoje špekulativne namene. Registriranje zadruga šele usposobi, da pod svojim trgovskim imenom kot juridična oseba pridobiva pravice in prevzema obveznosti; da pridobiva lastnino in stvarne pravice tudi na zemljiščih in nepremičninah; da lahko toži in obratno; skratka, da pridobiva pravice, ki so razvidne v javnih knjigah. Registriranje torej omogoča zadrudno delovanje in obratovanje v korist njenih članov. Zadruga, ki ni registrovana, ni eksistentna in jo vsakdo po svoje lahko izrablja, ne da bi bil proti komu odgovoren, ako dela sebi v korist; dočim bo skušal neuspehe zvaliti na zadrudnike. Zato je potrebna velika previdnost in je vsako delovanje novo ustanovljene zadruga odsvetovati, dokler ni eksistentna, t. j. dokler ni

registrovana in registriranje ni objavljeno v Uradnem listu.

Skoro vse naše zadruga so dandanes prišle v položaj, da se morajo baviti s podjetji, ki so docela ali vsaj deloma trgovskega značaja, t. j. opravljati morajo opravila, ki spadajo pod obilježje trgovskega zakonika. V tem slučaju veljajo za take zadruga predpisi trgovskega zakonika v isti meri kakor za trgovce, ako zakon o zadrugah, omenjen spočetkoma, ne določa izjemo od določb trgovskega zakonika. Vsako zadruga, ki se torej bavi z nakupom in prodajo premičnega blaga z namenom, da doseže dobiček, četudi kar najmanjši, je smatrati za trgovca. To velja pa gotovo pri zadrugah, ki imajo uslužbenice; pri teh torej zadrugarji sami ne morejo več opravljati zadrudnih poslov. Že nastavitev uslužbenecv zahteva, da mora zadruga kalkulirati vsaj na toliki dobiček, da krije režijske stroške. Strogo vzeto, to seveda ni dobiček, ampak vsaka ekonomska uprava zadruga bo pač stremila za tem, da izvojuje „plus“ nad režijskimi stroški in obrestmi investirane ozir. obratovalne glavnice. Ako se ta „plus“ uporablja za izboljšanje gospodarskega stanja zadrugarjev, ali za okrepitev rezervnega sklada, ali na katerikoli drugi način, mora biti pač vseeno. Saj tudi trgovec uporabi dobiček na najkoristnejši način.

Tukaj se torej približa poslovanje zadruga opraviлом obrtnika. Mera obrtniku je njegov lasten dobrobit in potem uravnava svoje delovanje. Zadruga deluje sicer v interesu skupnosti zadrugarjev, vendar v celoti kot eno, kot juridično pravna oseba. Vsled tega § 92 zakona o zadrugah izrecno pravi: ako hoče zadruga opravljati podjetja, za katera je potrebno državno (oblastveno) dovoljenje (koncesija), mora pridobiti to dovoljenje po obstoječih predpisih.

Pravna zmožnost pridobitne ali katere-

koli gospodarske zadruga ne sme presezati v pravih določenega namenā, tj. delovanje zadruga preko združnih pravil ni dopustno. Radi tega mora zadruga izvrševati samo taka opravila, ki so po združnih pravih mogoča ozir. dopustna. Vendar statutorična postavitev cilja (namenā) zadruga še ne daje pravice do oblastvene podelitve koncesije ali obrtnega lista za izvrševanje namembnih opravil. Ta je le predpogoj za pridobitev obrtnega dovoljenja, ne ustvarja pa nikake predprave.

Obrtno dovoljenje za podjetja, ki se smejo izvrševati, je potrebno tudi v slučaju, če se poslovanje zadruga omejuje tudi samo na člane, na pr. točenje in prodaje pijač čez ulico v odprtih steklenicah, gradba stanovanjskih hiš, izvrševanje gostilniškega obrta.

Kakor zgoraj omenjeno, zadruga pred registriranjem v bistvu pravno ne obstoji, vsled česar tudi od obrtnih oblasti ne more pridobiti nikake koncesije ali obrtnega lista. § 3, prvi odstavek obrtnega reda, določa, da morejo juridične osebe izvrševati kako obrt pod istimi pogoji kakor fizične osebe, morajo pa imeti sposobnega poslovodjo ali namestnika. Društva pa smejo obrt izvrševati le v toliko, v kolikor jim to dopuščajo društvena pravila. Navedeni § obrtnega reda določa, da obrtno oblastvo sicer lahko izstavi obrtni list ali celo podeli koncesijo tudi brez dokaza, da je protokoliranje (registriranje) izvršeno, to pa le v slučaju, ako je neoporečno dokazano, da se je družba ustanovila. V vsakem takem slučaju mora pa obrtno oblastvo predpisati, da koncesionar v gotovem roku doprinese dokaz o izvršenem protokoliranju (registriranju); po brezuspešnem poteku tega roka se mu obrtni list ali koncesijski odlok odvame.

Obrtni red razume po dosedanji praksi pod juridičnimi osebami vse zakonito pri-

znane asocijacije, torej nedvomno tudi zadruga. Obrtni red ne dela razločka glede obratovanja obratov po juridičnih osebah bodisi za proste bodisi za rokodelske bodisi koncesijonirane obrti. Obratovanje koncesijoniranih obratov po juridičnih osebah ni nikjer izključeno, nasprotno za nekatere koncesijonirane obrte celo izrečno pripoznano, na pr. posredovanje služb, pogrebni zavodi itd.

Zadruga more samo po poslovodji ali namestniku izvrševati obrt. Ako imenuje torej sposobnega poslovodjo, ga prijavi obrtnemu oblastvu ter eventualno prosi, da se ta odobri, tedaj proti podelitvi koncesije ozir. obrtnega lista zadrugi za izvrševanje obrata ni zadržka.

V preteklem in tekočem letu je deželna vlada za Slovenijo proglasila za koncesijonirane precej obratov, ki so bili preje prosti ali vezani na usposobljenostni dokaz. Opozarjam tu predvsem na naredbe štev. 704—715—796—815 in 816 iz leta 1919, ter na letošnjo naredbo štev. 327 Uradnega lista (dat. 7. novembra 1919, 14. novembra 1919, 10. decembra 1919, 20. decembra 1919 in 12. avgusta 1920). Besedila naredb ne bom tu navajal, ker jih lahko vsak čita v Uradnem listu.

Prva in zadnja naredba se pečata predvsem z obratom agenturne in komisijske trgovine, z obratom trgovine z mešanim blagom, kolonijalnim, špecerijskim, manufakturnim blagom na debelo, ter z obratom trgovine z deželnimi pridelki na debelo. Naredba štev. 815/1919 se peča z obratom trgovine z živino, štev. 816/1919 pa z obratom trgovine z mlekom in jajci.

Vse naredbe so provzročile precej vznemirjenja med prizadetimi; bile pa so deloma potrebne za razmere današnjega časa. Vsled tega so zelo važne tudi za naše zadruga, predvsem za one, ki so se ustanovile

po prvem januarju 1916. Kot juridične osebe morejo zadruga izvrševati obrt trgovine samo po poslovodji ozir. namestniku v zmislu § 3 in 55 obrtnega reda. Ker juridična oseba sploh nima nobenih osebnih lastnosti, potemtakem sposobnosti za obrti sploh ne bi mogla dokazati, zlasti za one obrte ne, za katere je osebna zanesljivost v zmislu § 18 in 23 obrtnega reda zakonit predpogoj. Vsled tega mora vse te lastnosti dokazati poslovodja ozir. namestnik, ki ga postavi juridična oseba, in kateri je edino upravičen izvrševati juridični osebi podeljeno obrtno pravico. Zadruga mora torej za obrtno obratovanje na vsak način postaviti poslovodjo ozir. namestnika, ki ima po obrtnem redu predpisano sposobnost. Ta pa je različna za obrte rokodelskega značaja, za proste obrte z usposobljenostnim dokazom po § 13a obrtnega reda in različna za koncesijonirane obrte.

Na splošno se zahteva za vse obrte od vsake osebe zmožnost samostojno upravljati svoje premoženje; na račun oseb, ki tega niso zmožne, se smejo obrti izvrševati samo s privoljenjem njihovega zakonitega zastopnika in pristojnega varuškega sodišča po sposobnem namestniku ozir. poslovodji ali pa po zakupniku. To pride predvsem v poštev, če se obrt izvršuje na račun mladoletnih ali na račun vdove. Splošno se smatra, da so vse polnoletne osebe zmožne samostojno upravljati svoje premoženje; pri nas velja sedaj torej dovršeno 21. leto.

Razlike v spolu obrtni red ne pozna. Kot nekaj predpogoj za sposobnost pridejo v poštev še izključevalni vzroki po § 5 in 6 obrtnega reda: gre se za kazensko neoporečnost ali za nravstveno spričevalo dotične osebe.

1.) Kakšna sposobnost se zahteva od poslovodje ozir. namestnika za zadrugo, katera se bavi z izdelovanjem predmetov ro-

kodelskega značaja? Zadruga, ki hoče poslovodjo za izdelke rokodelstva, mora tega v zmislu § 55 obrtnega reda prijaviti pri obrtnem oblastvu (okraj. glavarstvu ozir. magistratu) s pisмено kolekovano vlogo ter v zmislu § 14 obrt. reda predložiti dokaz usposobljenosti za poslovodjo. Vlogo je torej opremiti z njegovimi spričevali. Ista naj obsegajo:

a) redno dovršeno učno razmerje v dotični rokodelski stroki (obrtu), za katero se poslovodja namerava namestiti; torej učno spričevalo. To mora biti potrjeno od županstva, kjer se je dotičnik izučil obrta. Ako za dotični kraj obstoji strokovna ali kolektivna obrtna zadruga, mora biti spričevalo potrjeno od nje. Učna spričevala oseb, katere so se izučile v tovarniškem obratu, morajo biti potrjena od županstva, kjer se tovarna nahaja;

b) dokaz o večletni uporabi kot pomočnik ali tovarniški delavec v dotični ali vsaj podobni stroki in sicer najmanj po tri leta. Za to služijo delavska spričevala, ki morajo biti potrjena analogno kakor učna spričevala. Ako se je učno razmerje končalo po letu 1907, tedaj mora oseba predložiti tudi spričevalo o pomagalski preiskušnji.

V slučaju, da se je poslovodja izučil pri obrtniku, ki je član strokovne obrtne zadruga, tedaj mu le ta izstavi pomočniško pismo, katero nadomešča učno spričevalo in spričevalo o pomagalski preiskušnji. Natančnejše glej §§ 14, 14 a do f) obrt. reda, ki obravnavajo možnost spregleda, oziroma nadomestilo imenovanlih spričeval.

2.) Prosti obrti, za katerih izvrševanje se zahteva usposobljenostni dokaz v zmislu § 13, a) obrt. reda. Gre se tu predvsem za konsumna društva in za zadruga, ki se bavijo z nabavo mešanega blaga in ga razprodajajo na drobno (detajlno), zlasti tudi kolonialno, materialno in specerijsko blago;

na splošno one vrste blago, ki ga omenja §. 38, v 3., 4. in 5. odstavku obrt. reda. Razen zahtev za vsako obrt sploh se mora s prijavo poslovodje ozir. namestnika predložiti:

a) učno spričevalo o redno dovršenem učnem razmerju v kaki trgovini sploh; učna doba je morala trajati najmanj dve leti;

b) spričevalo o najmanj dveletni službi v trgovinskem obrtu.

Skupna uporaba v trgovinskem obrtu mora pa znašati najmanj pet let. Zadostuje pa učenje ali zaposlenje v kakršnikoli trgovini; lahko torej v branjariji ali manufakturi trgovini, kljub temu, da je prva izključno prost obrt, a druga kot trgovina na drobno prost, kot trgovina na debelo pa koncesijoniran obrt. Ako je prijavljen poslovodja služil kot praktikant v pisarnah obrtnih podjetij tovarniškega značaja, se mu ta doba šteje tako, kakor da bi jo bil izvršil kot učenec v trgovinskem obrtu. Ako je bil doslej zaposlen pri prodaji blaga produkcijskih obrtov, bodisi v pisarni ali kontorju, se mu zaposlenost šteje, kakor da bi jo bil dovršil v trgovinskem obrtu.

Učno spričevalo se lahko nadomesti s spričevalom uspešno dovršene javne dvorazredne trgovske ali srednje šole; dočim absolventu višje trgovske šole (akademije) zniža obrtni red celo predpisano dveletno praktično zaposlenje v trgovinskem obrtu samo na eno leto. Poslovodja — absolvent trgovske akademije, mora predložiti torej samo dokaz o enoletnem zaposlenju v trgovinskem obrtu. Pri naših zadrugah se torej kot poslovodje lahko uporabljajo absolventi dvorazredne slovenske trgovske šole v Ljubljani, ako izkažejo obenem še vsaj dve leti prakse v kakem trgovinskem obrtu kot pomočniki.

Te vrste sposobljenost se zahteva v zmislu naredbe dež. vlade za Slovenijo z

dne 10. decembra 1919 št. 796; tudi za na drobno prodajo vseh alkoholnih pijač v posodah zaprtih po trgovskem običaju, t. j. za prodajo piva, vina, žganja itd.

Obrtni red določa v § 13, a) še nekatere važne izjeme glede dokaza usposobljenosti oziroma določa pogoje za izjemni spregled istega. V splošno bi pa to zadostovalo.

3.) Mnogo je zadrug, ki se pečajo z izvrševanjem obrtov, podvrženim koncesiji, na pr. konsumna društva izvršujejo obrt gostilne, elektrotehnične zadruge se pečajo z napravo elektraren in napeljavo elektrike, stavbne zadruge z gradnjo stanovanj, združite mlekarne z nakupom in razpečevanjem mleka, vnovčevalnice za živino z nakupom in prodajo živine, km. tijska društva s trgovino poljskih pridelkov na debelo itd. Za vse te vrste trgovske obratovanja je potrebna koncesija, ki jo je zaprositi pri obrtnem oblastvu. Kakor prejšnje vrste obrtov, tako more zadruga tudi te izvrševati samo po poslovodji ozir. namestniku. Če se je pri prej navedenih obrtih zahtevala navadna usposobljenost, se zahteva pri koncesijoniranih ali dopuščenih obrtih od poslovodje večja ali kvalificirana usposobljenost:

a) od poslovodje, po katerem namerava zadruga izvrševati obrt gostilne, četudi samo za svoje člane, se zahteva poleg splošnih pogojev za samostojno izvrševanje obrta kvalificirana zanesljivost in neomadeževanost njega, kakor tudi njegovih družinskih članov, če žive z njim v skupni rodbinski zvezi. Tu morajo biti zadruge pri izbiri poslovodje posebno pozorne in previdne. Obrtno oblastvo poslovodje ne sme odobriti, ako njegovo življenje ali življenje njegovih svojcev ne odgovarja tej kvalifikaciji. Oseba mora biti zaupanja vredna. To je seveda v veliko korist tudi zadrugi, ker se na ta način indirektno obvaruje slabih, nezanesljivih ljudi. Dokaza usposobljenosti

kakor pod 1) in 2) obrtni red za izvrševanje gostilniškega obrta ne zahteva;

b) za izvrševanje obrti trgovine z mešanim, kolonijalnim, specerijskim, materialnim in manufakturnim blagom na debelo ter trgovine s poljskimi pridelki na debelo je potrebno obrtnemu oblastvu za poslovanje predložiti dokaz usposobljenosti v isti meri kakor pod točko 2).

Naredba deželne vlade za Slovenijo z dne 18. avgusta 1920 št. 327 pod 6 odstavkom natančno navaja vrste deželnih pridelkov ter določa, da je obrt trgovine z deželnimi pridelki na debelo koncesijoniran. V dosego koncesije se poleg izpolnitve običajnih pogojev, predpisanih za samostojno izvrševanje pri vsakem obrtu, zahteva, da je prosilec, — v našem slučaju poslovodja — zanesljiv in neomadeževan, ter da dokaže usposobljenost po § 13, a) obrtnega reda, kakor navedeno pod točko 2). Mišljena je tukaj zanesljivost v zmislu § 23, prvi odstavek obrt. reda, tj. zanesljivost s posebnim ozirom na te vrste obrta. Zadruga, ki namerava torej trgovati z deželnimi pridelki na debelo mora prositi za koncesijo in za odobritev poslovanja, ki naj bo usposobljen kakor navedeno.

Seveda je to le predpogoj za pridobitev koncesije za te vrste trgovine. Vse zadruge kot juridične osebe smejo izvrševati obrt pod enakimi pogoji kakor fizične osebe. § 4 navedene naredbe določa, da se ima obrtno oblastvo pri podelitvi koncesije ozirati na krajevne potrebe; torej na okolnost, če je za dotični okoliš zadruga splošno taka trgovina potrebna, če je v gospodarski dobroti ljudstva. Obrtno oblastvo zasliši v ta namen občino, kjer je sedež zadruga ozir. obrata. Občinski odbori, ki združništvu niso naklonjeni, se bodo torej izjavili proti podelitvi koncesije. Izjavo glede krajevne potrebe mora dati občinski odbor

tekom 14 dni. Razen tega je podelitev koncesije odvisna od primernih obratnih prostorov; ti morajo odgovarjati določilom § 23, petega odstavka obrt. reda.

Moram pripomniti, da veljajo ta določila za vse trgovske, koncesijonirane obrte, kar jih navaja naredba št. 327.

Kakor omenjeni trgovski obrti tako so koncesijonirani z naredbami deželne vlade za Slovenijo z dne 20. decembra 1919 št. 815 in 816 trgovina z živino vsake vrste ter z mlekom in jajci. Za pridobitev koncesije se glede usposobljenosti zahteva predvsem zanesljivost in neomadeževano življenje ter se glede krajevne potrebe vpraša za mnenje občina sedeža, gremij trgovcev in odsek za prehrano v Ljubljani. S stališča zdravstvene policije ne sme biti nobenega pomisleka zoper nameravano obratovanje. Prostori morajo odgovarjati zdravstvenim predpisom.

Za podružnice zadrug veljajo v bistvu isti predpisi. Tu pride v poštev § 40 obrtnega reda. Kriteriji podružnice so sledeči:

- 1.) stalno obratovališče s potrebnimi pripomočki za obrat;
- 2.) poslovodja z mesečno plačo ali določeno provizijo;
- 3.) nabiranje in sprejem za glavno trgovino;
- 4.) prevzem določenega blaga od glavne trgovine ozir. njegova dobava od glavne trgovine;
- 5.) sprejem plačil za glavno trgovino.

Vse to razmerje med obrtnim redom in zadrugami velja predvsem v slučajih, pri katerih gre za trgovska opravila v pravem pomenu besede, tj. pri nabavi ali prodaji potrebščin s trgovskim dobičkom. Trgovanje zadruga je torej obrtoma izvršeno opravilo le z ozirom na dobičkanost poslovanja, četudi se dobiček deloma porazdeli med članke.

Tako je v glavnih potezah očrtano razmerje naših zadrug do obrtnega reda. Zadrugam pa priporočamo, da se v dvomljivih slučajih obrnejo na uredništvo „Narodnega gospodarja“ po potrebna pojasnila,

zlasti glede obrtnega poslovanja onih zadrug, ki so pri nas bolj redke. Velika večina zadrug po Sloveniji pri obrtnih oblastvih ni prijavljena. Priporočamo zadrugam, da v lastnem interesu izvrše svoje prijave.

Drugi jugoslovanski zadružni kongres.

Dne 12., 13. in 14. junija se je vršil v Zagrebu drugi zadružni kongres onih jugoslovanskih zadrug, ki so zastopane v Glavnem zadružnem savezu v kraljestvu SHS. Kongresu so prisostvovali odposlanci vseh zadružnih zvez, poleg tega pa tudi več sto zadrugarjev, katere so poslale k zborovanju poedine zadruge, največ iz Hrvatske in Slavonije.

Prireditelji kongresa so najbrž pričakovali, da se bo kongres vršil povsem stvarno in mirno in da se bo razpravljalo le o točkah, ki so bile postavljene na dnevni red, kakor se je bilo to zgodilo na prvem zadružnem kongresu v Belgradu lanskega leta. Toda na kongres je bila došla večja skupina ljudi, ki so hoteli to izključno zadružno prireditev na nezadrugarski način izrabiti, da bi neukemu narodu sipali peska v oči in ga z lepimi frazami pritegnili v svoj tabbor. Tekom razprav je bil položaj tu in tam včasih tak, da se je zdelo, da bo nadaljevanje kongresa sploh onemogočeno.

Na vsak način bo treba v bodoče poskrbeti, da izostanejo taki pojavi. Kajti škoda je časa in stroškov za prireditev, od katerih zadružna misel nima nikakega haska.

Kongres je započel dne 13. junija t. l. ob 4. uri popoldne. Otvoril ga je in vodil g. Ivo Antičević, podpredsednik Glavnega zadružnega saveza v Belgradu in ravnatelj Zadružnega saveza v Splitu. Pozdravi prisotne zadrugarje in odlične goste, med drugimi bana dr. Matka Laginjo, poverjenika za

narodno gospodarstvo g. Acima Gjermanoviča, delegata Vseruske zadružne banke i. dr.

Takoj spočetka se oglasi k besedi zadrugar Ljubić iz Podravskega Novigrada, ki ostro ugovarja objavljenemu programu kongresa, češ da niso vanj privzeta razna važna vprašanja, kot vprašanje Središnje zadruge za oskrbo in izvoz, o izvoznih carinah, o uvozu gospodarskih potrebščin, agrarni reformi, o davka prostem kuhanju žganja, sejanju tobaka in razne druge stvari. Vpraša predsednika, kako stališče zavzema v teh vprašanjih Glavni zadružni savez.

Predsednik odgovarja, da je o vseh teh vprašanjih Glavni savez zavzel svoje stališče tekom leta. O uspehih je poročal upravnik savezov na njega glavni skupščini.

Nato je predaval strokovni ravnatelj Gospodarskega društva v Zagrebu, g. dr. Oton Frangeš o mejah gospodarske produkcije v kraljestvu SHS.

Zadrugar Petrić predlaga takoj zatem celo vrsto resolucij: o agrarni reformi, izvoznih carinah, o zadružnem kreditu, šumah, davku od kuhanja žganja, sajenju tobaka za domačo potrebo. Nekdo drugi predlaga resolucijo za zavarovanje poljskih priidelkov.

Nato se je vnela dolga debata med pripadniki raznih strankarskih skupin. Koncem koncev je bil izbran poseben odbor, ki naj bi predložene resolucije vzel v pretres in o tem poročal kongresu.

Drugi dan kongresa je predaval ravnatelj Gospodarskega društva v Oseku Stjepan Jurić „o kmetijskih agrarnih problemih“ zlasti o varstvu kmetijske posesti, minimum in maksimum posesti, o nedeljivosti posesti in o kmečkem nasledstvenem pravu.

Dr. Krunoslav Janda odgovarja potem na neke očitke glede postopanja pri name-ravani ustanovitvi osrednje zadruga za oskrbovanje in izvoz.

Perić izjavlja, da se včeraj izbrani odbor ni mogel zediniti o njegovih resolucijah in zato on predlaga, da se sprejmejo v neizpremenjeni obliki.

Dr. Bervaldi, predsednik Zadružnega saveza v Splitu, izjavlja, da si ne zna tolmачiti vse ono, kar tu vidi in čuje. Resolucije, ki jih je stavil Perić, se postavljajo vse na stališče stanovske razredne borbe, a takšna borba ne spada v zadružništvo. Zadrugar more biti kmet, delavec, uradnik, samo ako je prožet s čutom solidarnosti in vzajemne ljubezni.

V nadaljni razpravi o teh resolucijah je nastopila zopet cela vrsta raznih govornikov.

Tretji dan je predaval g. Mladen Vukmir, tajnik gospodarskega društva v Zagrebu, o mogočnosti zadružništva pri nas, na kar se je vnela zopet daljša, toda izjemoma stvarna debata.

Med tem sta stopila v dvorano dva odposlanca irske zadružne zveze, M. Diarmid Coffey in A. Vere O. Brien. Prvoimenovani je pozdravil kongres v angleškem jeziku, kar je pretolmačil upravnik Avramović.

Ko je govoril dr. Vladimir Cicak o pospeševanju varčnosti in o zavarovalni zadruzi „Providnost“ v Omišu je podal ravnatelj dr. Poljak poročilo, kako stoje pogajanja zaradi Osrednje zadruga za oskrbo in izvoz.

Nato je predsednik zaključil kongres zahvalivši se vsem za sodelovanje in pozivljajoč zadrugarje, naj vstrajajo pri delu za nadaljni procvit zadružništva.

Pokret zadružništva.

Kakor povsod, tako je tudi zadružništvu vsekala neizprosna in dolgotrajna vojna globoke rane. — Tekom zadnjega desetletja pred svetovnim viharjem tako bujno vrasle gospodarske zadruga so morale večinoma prenehati ali omejiti svoje delovanje. Vzroki so bili različni: neredne in nesigurne razmere so ovirale promet, primanjkovalo je vsepovsod delavnih moči, trajne vojne datjave so zelo slabo vplivale na našo živinorejo in dale povod, da so malone vse živinorejske in mlekerske zadruga nekako zapale v svojem razvoju. — Pa ne samo to; bil je še drug važen moralni moment, ki je hotel ugonobiti zadružno delo. Vstal je namreč sovražnik zadružne misli, otrok vojne,

ki mu je ime sebičnost. Pravičnost in poštenost je bila deloma omajana. Pojavljali so se gotovi elementi, ki so znali ugodne razmere dobro izrabljati v svojo korist in v škodo drugim. Znali so vplivati tudi na člane zadrug, da so oddajali svoje pridelke in drugo raznim prekupevalcem. Cene so rastle — zadruga pa pešale!

Razveseljivo je dejstvo, da imamo v naši lepi domovini skoraj v vsakem kraju eno ali več zadrug. Kakor pri vseh organizacijah, tako tudi tukaj — po mojem mnenju — ni merodajno in odločilno ravno število zadrug in članov, temveč bolj njih kvalitativna vrednost. Zadruga, ki je samo na papirju in ne vrši svoje naloge, je suha veja na drevesu

naroda. Le v uspešnem delovanju se izraža pravo pojmovanje, ki doniša koristi. Uspešno delovanje je pa mogoče le tedaj, če se člani jasno zavedajo tudi dolžnosti in ne zahtevajo samo materialnega dobička. Čut dolžnosti spoznamo v pravem umevanju zadrúžnega smotra in koristi zadrúge.

Mi živimo v dobi evolucije in nove orientacije. — Kako naj se toraj razvija zadrúžništvo, da doseže pravi cilj in nam doniša uspeh? — Bistva zadrúžne ideje tudi svetovni vihar ni vrgel iz tečajev, temveč ga je le zadržal v njegovem razvoju in vzmahu. Če primerjamo smoter in cilje zadrúžnega delovanja v njegovem početku — po naukih očeta našega zadrúžništva dr. Kreka — spoznamo, da njegove ideje veljajo neoporečno tudi danes in soglašajo docela s problemi modernega socializma, ki stremi za udejitvijo socializacije in vojuje boj proti kapitalizmu. Kje bi bilo mogoče te misli boljše in uspešnejše izvesti kot v zadrúgi?

Smotreno zadrúžništvo ne goji samo gospodarskega dela pridobivanja, temveč je v njem mogoče vzgojiti do visoke stopinje tudi stremljenje duševnega in moralnega dela. Zadruga je obenem šola samovzgoje in edinstva; umerjeno zadrúžno delovanje pospešuje med člani razvoj strokovne izobrazbe in trgovskega znanja. Uspehi, ki se dosežejo v skupnem delu dvigajo samozavest in zaupanje v svojo lastno moč. Našim kmetovalcem se pogosto očita, da so v svojih idejah in delu zastareli in ne uvažujejo iznajdb, temveč da goje nezaupanje za tuje in novo, čeravno je boljše in bolj priporočljivo ko staro. Zadrúžno delovanje vzgaja tudi v tej smeri zavest samostojnosti, poskuša poljedelsko tehnično vedo tudi praktično prilagoditi in splošno uvesti, kar je posamezniku nemogoče. V zadrúgi se učimo, da ne smemo pričakovati pomoči samo od zunaj, od zakonodaje, od države in uprav,

temveč da je v prvi vrsti sleherni za posledice svojega početja in dela sam odgovoren in da si vsak sam kuje svojo srečo.

Povdariti moramo, da samo v samopomoči uteleseno smotreno sodelovanje naroda, izpopolnjeno s skrbjo v to poklicanih oblasti, omogoča posameznim slojem zastopati svoje stanovske interese tako, da se skladajo in tvorijo blagostanje celokupne države.

Dejstvo je, da le socialno dobro vzgojen narod zamore imeti vzorno zadrúžništvo. Nikakor ne zadostuje, da samo posamezniki umevajo in se ogrevajo za zadrúžno delo, temveč združenje v zadrúge mora postati potreba mase. Čut potrebe se mora vzgojiti. Socialno pojmovanje mora zadobiti trdno in široko podlago; sleherni naj bi bil prepričan, da so interesi skupnosti prvi in je posameznik le člen velike verige družabnega ustroja, družbe, brez katere v svojem sedanjem položaju ne more obstati. — Spoznanje, da je zadruga bojna organizacija sebičnosti in činiteljica vzajemnega dela z združeno močjo v prospeh vseh zadrúžnikov, mora ostati splošna vodilna misel.

Današnji pokret stoji na stališču ozdravljenja. Povsod na vseh poljih zaznavamo resno voljo za prehod v normalne razmere; vse skuša zabrisati sledove kruté vojne. V kolikor je pač mogoče spoznati, bode predvojno stanje naše živinoreje v doglednem času doseženo. To ne bo malega pomena. Živinoreja je važen faktor našega kmetijstva in tako tudi tesno spojena z razvojem zadrúžništva. Poleg intenzivnega poljedelstva se mora odpreti z umno živinorejo nov in ne ravno zadnji vir dohodkov našega kmetstva. — Z vso resnostjo se moramo toraj oprijeti misli, da naše že obstoječe živinorejske, mlekerske in druge gospodarske zadrúge nastopijo dobo intenzivnega dela in se otresejo neplodnega spanja.

Če premotrimo pomen naših gospodarskih in produktivnih zadrug, spoznamo, da njih procvit in uspeh sega tudi globoko v naše narodno gospodarstvo. Ali ne čujemo

danes splošno glasen opomin: le pridno delo in zvišanje produktivne moči nam omili in zboljša gospodarski položaj? —

Zadruga, pokaži svojo moč! E.

© © © © © © © © RAZNO. © © © © © © © ©

Narodna banka kraljestva Srbov, Hrvatov in Slovencev. Prejšnja emisijska banka kraljevine Srbije, ustanovljena leta 1883, je razširila svoj delokrog s 1. julijem t. l. na vso Jugoslavijo kot „Narodna banka kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev.“

Naloga Narodne banke je, da uravnava denarni promet ter da skrbi za čim boljše zaščito in okrepitev državne valute; da zalaga potrebe pridobitnega dela v kratkoročnem kreditu ter organizira plačilni promet na tehnično čim dovršenejši podstavi, podpirajoč na ta način tudi državo v njenem blagajniškem poslu.

Po členu 11. zakona o Narodni banki z dne 26. januarja 1920 ji je začrtan sledeči delokrog:

1. Eskont in reeskont poslovnih menic z najmanj dvema zanesljivima podpisoma in z rokom ne daljšim od treh mesecev, skladnih listov (warrents) domačih javnih skladišč, državnih zakladnic in kuponov državnih obveznic ob pogojih, ki se določijo s statutom; nakup in prodajo menic in čekov na tuja tržišča.

2. Kupovala in prodajala bo zlato in srebro.

3. Dajala bo posojilo na zalogo: a) zlata in srebra, b) državnih obligacij katerekoli vrste (obveznic, srečk, bonov i. t. d.) potem obligacij, delnic in zatožnic, za katere jamči država, založnic in komunalnih obveznic domačih denarnih zavodov in podjetij sploh, katerim je pripoznana pupilarna

varnost. Tudi za ta posojila ne sme biti rok daljši od treh mesecev, a s statutom se določijo pogoji za dovoljevanje teh posojil.

4. Izdajala bo kratkoročne nakaznice na položene vsote v kovanem zlatu ali v bankovcih zaradi izplačila carine in drugih državnih davščin.

5. Sprejemala bo denar in druge vrednosti v hranjenje in upravljanje.

6. Sprejemala bo denar in druge vrednosti na tekoči račun in s tem v zvezi izdajala nakaznice, akreditive in čeke.

7. Otvarjala bo žirovni račun.

8. Izvrševala bo odplačila, izplačila ob prejšnjem pokritju, komisijska bančna opravila.

9. Izvrševala bo posle ob podpisu posojil na račun države, samoupravnih korporacij, kakor tudi domačih industrijskih in trgovskih podjetij.

10. Dajala bo posojila na zalogo obveznic „Saveza zemljoradničkih zadruga“ (Zveze poljedelskih zadrug) in prejemale v reeskont menice „Saveza zanatlijskih zadruga“ (Zveze obrtnih zadrug).

11. Skrbela bo za to, da se zdrava valuta naših emigrantov zbere in izkorisli v prilog domačemu denarnemu prometu.

Centrala banke v Beogradu je otvorila vpoštevajoč dosedanje potrebe, na sledečih važnejših točkah podružnice: Ljubljana, Maribor, Zagreb, Banjaluka, Mostar, Novi Sad, Subotica, Osijek, Pančevo, Sarajevo, Skoplje, Varaždin, Vel. Bečkerek, Vršac, Zemun, Bitolj.

Zvišanje pristojbin. Dne 6. aprila t. l. so bile povišane vse kolkovne lestvične pristojbine za 100 odstotkov. Po naredbi finančnega ministrstva z dne 29. septembra 1920, so bile te pristojbine še enkrat povišane in sicer zopet za 100 odstotkov z veljavnostjo od 1. novembra 1920 dalje. — Ker imajo zadruge s kolkovanjem dostikrat opraviti, jim podajamo v naslednjem pregled novih kolkovnih pristojbin, kakor veljajo od 1. novembra 1920 dalje.

Lestvica I.

za menice, zadolžnice na osebno poroštvo i. t. d.

od	do	kolek
— K	100 K	0:30 K
100 "	150 "	0:60 "
150 "	300 "	1:20 "
300 "	600 "	2:40 "
600 "	900 "	3:60 "
900 "	1.200 "	4:80 "
1.200 "	1.500 "	6:— "
1.500 "	1.800 "	7:20 "
1.800 "	2.400 "	9:60 "
2.400 "	3.000 "	12:— "
3.000 "	4.500 "	18:— "
4.500 "	6.000 "	24:— "
6.000 "	9.000 "	36:— "
9.000 "	12.000 "	48:— "
12.000 "	15.000 "	60:— "
15.000 "	18.000 "	72:— "
18.000 "	21.000 "	84:— "
21.000 "	24.000 "	96:— "
24.000 "	27.000 "	108:— "
27.000 "	30.000 "	120:— "
30.000 "	33.000 "	132:— "
33.000 "	36.000 "	144:— "
36.000 "	39.000 "	156:— "
39.000 "	42.000 "	168:— "

Pri nadaljnjih zneskih znaša pristojbina za vsakih 3.000 K 12 K več; vsak delni znesek pod 3.000 K je vzeti v račun kol polni znesek.

Lestvica II.

za pobotnice, zadolžnice na vknjižbo i. t. d.

od	do	kolek
— K	40 K	0:60 K
40 "	80 "	1:20 "
80 "	120 "	1:80 "
120 "	200 "	3:— "
200 "	400 "	6:— "
400 "	600 "	9:— "
600 "	800 "	12:— "
800 "	1.600 "	24:— "
1.600 "	2.400 "	36:— "
2.400 "	3.200 "	48:— "
3.200 "	4.000 "	60:— "
4.000 "	4.800 "	72:— "
4.800 "	6.400 "	96:— "
6.400 "	8.000 "	120:— "
8.000 "	9.600 "	144:— "
9.600 "	11.200 "	168:— "
11.200 "	12.800 "	192:— "
12.800 "	14.400 "	216:— "
14.400 "	16.000 "	240:— "
16.000 "	17.600 "	264:— "
17.600 "	19.200 "	288:— "
19.200 "	20.800 "	312:— "
20.800 "	22.400 "	336:— "
22.400 "	24.000 "	360:— "

Pri nadaljnjih zneskih znaša pristojbina za vsakih 1.600 K 24 K več; vsak delni znesek pod 1.600 K se vzame v račun kot polni znesek.

Zadružno šolo se namerava letos zopet otvoriti. Zadruga opozarjamo že sedaj na važnost te šole za naš mladi zadrugarski naraščaj. Podrobnosti se pravočasno objavijo.

Vabilo na redni občni zbor
Raiffeisenove posojilnice v Št. Ilju,
pri Velenju,

registrirane zadruge z neomejeno zavezo,
ki se bo vršil dne 8. avgusta 1920 ob 4. uri
popoldne v posojilniških prostorih.

Dnevni red:

1. Čitanje in odobrenje zapisnika o zadnjem občnem zboru.
2. Poročilo načelstva in nadzorstva.
3. Odobritev rač. zaključka za leto 1919.
4. Volitev enega člana načelstva.
5. Slučajnosti.

Ako bi ta občni zbor ob navedenem času ne bil sklepčen, vrši se pol ure kasneje na istem mestu in po istem dnevnem redu drug občni zbor, ki bo veljavno sklepal ne glede na število navzočih članov.

Vabilo na občni zbor

Kmetijskega društva v Dobropoljah,

registrirane zadruge z omejeno zavezo,
ki se vrši dne 8. avgusta 1920 ob 3. uri
popoldne v zadrugnih prostorih.

Dnevni red:

1. Poročilo načelstva in nadzorstva.
2. Odobrenje rač. zaključka za leto 1919.
3. Volitev odbora.
4. Volitev nadzorstva.
5. Slučajnosti.

Vabilo na redni občni zbor

Hranilnice in posojilnice v Št. Jurju
pod Kumom,

registrirane zadruge z neomejeno zavezo,
ki se bo vršil dne 15. avgusta 1920 ob pol 8.
uri dopoldne v hranilničnih prostorih.

Dnevni red:

1. Poročilo načelstva in nadzorstva.
2. Odobritev računskega zaključka za leto 1919.
3. Slučajnosti.

Ako bi ta občni zbor ob navedenem času ne bil sklepčen, vrši se pol ure pozneje na istem mestu in po istem dnevnem redu drug občni zbor, ki bo veljavno sklepal ne glede na število navzočih zadrušnikov.

Vabilo na redni občni zbor

Hranilnice in posojilnice za Izlake
in okolico,

registrirane zadruge z neomejeno zavezo,
ki se bo vršil dne 26. septembra 1920 ob
3. uri popoldne v uradni sobi.

Dnevni red:

1. Poročilo načelstva in nadzorstva.
2. Odobrenje računskega zaključka za leto 1919.
3. Volitev načelstva.
4. Volitev nadzorstva.
5. Slučajnosti.

Ako bi ta občni zbor ob navedenem času ne bil sklepčen, vrši se pol ure pozneje na istem mestu in po istem dnevnem redu drug občni zbor, ki bo veljavno sklepal ne glede na število navzočih zadrušnikov.

Vabilo na redni občni zbor

Hranilnice in posojilnice v Šmarjeti,

registrirane zadruge z neomejeno zavezo,
ki se bo vršil dne 19. septembra 1920
po jutranji službi božji v kaplaniji.

Dnevni red:

1. Čitanje in odobrenje zapisnika o zadnjem občnem zboru.
2. Poročilo načelstva.
3. Poročilo nadzorstva.
4. Odobritev rač. zaključka za leto 1919.
5. Volitev načelstva.
6. Volitev nadzorstva.
7. Poročilo o izvršeni reviziji.
8. Slučajnosti.

Ako bi ta občni zbor ob navedenem času ne bil sklepčen, vrši se pol ure kasneje na istem mestu in po istem dnevnem redu drug občni zbor, ki bo veljavno sklepal ne glede na število navzočih zadrušnikov.

**Vabilo na redni občni zbor
Hranilnice in posojilnice
v Šmartnem na Pohorju,**

registrovane zadruge z neomejeno zavezo,
ki se vrši dne 10. oktobra 1920 ob pol 11.
uri dopoldne v posojilnični uradni sobi.

Dnevni red:

1. Poročilo načelstva in nadzorstva.
2. Odobrenje rač. zaključka za leto 1919.
3. Poročilo o izvršeni reviziji.
4. Slučajnosti

Ako bi ta občni zbor ob navedenem času ne bil sklepčen, vrši se pol ure kasneje na istem mestu in po istem dnevnem redu drug občni zbor, ki bo veljavno sklepal ne glede na število navzočih združnikov.

Vabilo na redni občni zbor

Slamnikarske zadruge v Mengšu,
registrovane zadruge z omejeno zavezo,
ki se bo vršil dne 24. oktobra 1920 ob
pol 4. uri popoldne v Društvenem domu.

Dnevni red:

1. Prememba pravil.
2. Slučajnosti.

Ako bi ta občni zbor ob navedenem času ne bil sklepčen, vrši se pol ure kasneje na istem mestu in po istem dnevnem redu drug občni zbor, ki bo veljavno sklepal ne glede na število navzočih združnikov.

Vabilo na izredni občni zbor

**Prve kranjske tovarne mineralnih vodá,
sodavice in brezalkoholnih pijač
v Ljubljani,**

registrovane zadruge z omejenim poroštvom,
ki se bo vršil dne 19. novembra 1920 ob
3. uri pop. v združni pisarni Slomškova
ulica šte. 27.

Dnevni red:

1. Razgovor in sklepanje o likvidaciji.
2. Eventuelna popolnitev odbora.
3. Raznoterosti.

Opomba: Drugi odstavek § 23 združ-
nih pravil se glasi: Ako jih ni ob določeni
uri toliko navzočih, vrši se pol ure pozneje
drug občni zbor, kateri sklepa brez ozira
na število udeležencev.

Vabilo na izredni občni zbor

**Mizarske strojne zadruge v Št. Vidu
nad Ljubljano,**

registrovane zadruge z omejeno zavezo,
ki se bo vršil dne 8. novembra 1920 ob
4. uri popoldne v lastnih prostorih.

Dnevni red:

1. Prememba pravil.
2. Slučajnosti.

Ako bi ta občni zbor ob navedenem času ne bil sklepčen, vrši se pol ure kasneje na istem mestu in po istem dnevnem redu drug občni zbor, ki bo veljavno sklepal ne glede na število navzočih združnikov.

Vabilo na izredni občni zbor

**Gospodarske zveze, centrale za skupni
nakup in prodajo v Ljubljani,**

registrovane zadruge z omejeno zavezo,
ki se bo vršil dne 16. novembra 1920 ob
3. uri popoldne v njenem lastnem prostoru
(predsedstvu).

Dnevni red:

1. Prememba pravil.
2. Prodaja nepremičnin.
3. Volitev predsednika in član. načelstva.

Poziv.

Živinorejska zadruga v Borovnici, re-
gistrovana zadruga z omejeno zavezo, je
vsled sklepa občnega zbora z dne 25. ja-
nuarja 1920 stopila v likvidacijo.

Upniki zadruge se pozivljajo, naj pri-
javijo svoje terjatve pri zadrugi.

V Borovnici, dne 26. julija 1920.

Živinorejska zadruga v Borovnici
r. z. z. o. z. v likvidaciji.

Vabilo na redni občni zbor
Kmečke hranilnice in posojilnice
v Št. Lovrencu na Mariborom,
registrirane zadruge z neomejeno zavezo,
ki se bo vršil dne 29. avgusta 1920 ob 9. uri
dopoldne v trgu v župnišču šte. 1.

Dnevni red:

1. Čitanje in odobrenje zapisnika o zadnjem občnem zboru.
2. Poročilo načelstva in nadzorstva.
3. Odobritev računskega zaključka za leto 1919.
4. Volitev načelstva.
5. Volitev nadzorstva.
6. Slučajnosti.

Ako bi ta občni zbor ob navedenem času ne bil sklepčen, vrši se pol ure kasneje na istem mestu in po istem dnevnem redu drug občni zbor, ki bo veljavno sklepal ne glede na število navzočih združnikov.

Vabilo na redni občni zbor
Kmečke hranilnice in posojilnice
v Št. Pavlu pri Preboldu,
registrirane zadruge z neomejeno zavezo,
ki se bo vršil dne 3. oktobra 1920 ob 3. uri
popoldne v posojilničnem prostoru.

Dnevni red:

1. Poročilo načelstva.
2. Poročilo nadzorstva.
3. Odobritev rač. zaključka za l. 1919.
4. Volitev načelstva.
5. Volitev nadzorstva.
6. Slučajnosti.

Vabilo na redni občni zbor
Živnorejske zadruge v Ihanu,
registrirane zadruge z omejeno zavezo,
ki se bo vršil dne 26. septembra 1920 ob
3. uri popoldne v društveni sobi.

Dnevni red:

1. Poročilo načelstva.

2. Odobritev računskega zaključka za leto 1919.

3. Slučajnosti.

Ako bi ta občni zbor ne bil ob navedenem času sklepčen, vrši se pol ure kasneje drug občni zbor na istem mestu in po istem dnevnem redu, ki bo veljavno sklepal ne glede na število navzočih združnikov.

Vabilo na redni občni zbor
Prve žrebljarske in železobrtne zadruge
v Kropi in Kamnigoriči,
registrirane zadruge z omejeno zavezo,
ki se bo vršil dne 30. oktobra t. l. v Kropi.
ob 2. uri pop. v zadruginih prostorih.

Dnevni red:

1. Čitanje zapisnika o zadnjem občnem zboru.
2. Poročilo načelstva.
3. Poročilo nadzorstva.
4. Potrjenje računskega zaključka in razbremenitev načelstva.
5. Sklepanje o razdelitvi čistega dobička
6. Potrditev nakupa nepremičnin.
7. Volitev 2 novih članov nadzorstva.
8. Morebitni predlogi za prihodnji redni občni zbor.

Ako bi občni zbor ne bil sklepčen, se skliče čez osem dni drug občni zbor, ki bo sklepal brez ozira na število udeležencev.

Vabilo na redni občni zbor
Občekoristne stavbne zadruge
„Ljudski dom“ v Ljubljani,
registrirane zadruge z omejeno zavezo,
ki se bo vršil dne 29. septembra 1920 ob
5. uri pop. v Ljudskem domu v Ljubljani.

Dnevni red:

1. Poročilo načelstva.
2. Poročilo nadzorstva.
3. Potrjenje letnih računov.
4. Volitev načelstva in nadzorstva.
5. Slučajnosti.

Vabilo na redni občni zbor

Hranilnice in posojilnice v Kostanjevici,
registrirane zadruge z neomejeno zavezo,
ki se bo vršil dne 8. avgusta 1920 v urad-
nem prostoru.

Dnevni red:

1. Čitanje in odobrenje zapisnika o zad-
njem občnem zboru.
2. Poročilo načelstva in nadzorstva.
3. Odobritev računskega zaključka za
leto 1919.
4. Slučajnosti.

Vabilo na redni občni zbor

Hranilnice in posojilnice v Šmartinu pri Kranju,

registrirane zadruge z neomejeno zavezo,
ki se vrši dne 8. septembra 1920 ob 1/23. uri
popoldne v združni pisarni v Šmartinu pri
Kranju.

Dnevni red:

1. Poročilo načelstva in nadzorstva.
2. Odobritev rač. zaključka za leto 1919.
3. Volitev načelstva in nadzorstva.
4. Sprememba pravil.
5. Slučajnosti.

Ako bi ta občni zbor ob navedenem
času ne bil sklepčen, vrši se pol ure ka-
sneje na istem mestu in po istem dnevnem
redu drug občni zbor, ki bo veljavno sklepal
ne glede na število navzočih članov.

Vabilo na I. redni občni zbor

Kmetijske nabavne in prodajne zadruge v Senožetih,

registrirane zadruge z omejeno zavezo,
ki se bo vršil dne 8. avgusta 1920 ob 4. uri
popoldne v lastnih prostorih v Senožetih.

Dnevni red:

1. Poročilo načelstva.
2. Sklepanje o kreditu.
3. Volitev nadzorstva.
4. Slučajnosti.

Vabilo na redni občni zbor

Hranilnice in posojilnice v Podčetrtku,
registrirane zadruge z neomejeno zavezo,
ki se bo vršil dne 26. septembra 1920 ob
9. uri dopoldne v posojilničnih prostorih.

Dnevni red:

1. Čitanje in odobrenje zapisnika o zad-
njem občnem zboru.
2. Poročilo načelstva in nadzorstva.
3. Odobritev rač. zaključka za l. 1919.
4. Volitev načelstva.
5. Volitev nadzorstva.
6. Poročilo o izvršeni reviziji.
7. Sprememba pravil.
8. Slučajnosti.

Ako bi ta občni zbor ob navedenem
času ne bil sklepčen, vrši se pol ure kasneje
na istem mestu in po istem dnevnem redu
drug občni zbor, ki bo veljavno sklepal ne
glede na število navzočih združnikov

Vabilo na redni občni zbor

Hranilnice in posojilnice v Trzinu na Dolenjskem,

registrirane zadruge z neomejeno zavezo,
ki se bo vršil dne 12. septembra 1920 ob
3. uri popoldne.

Dnevni red:

1. Čitanje in odobrenje zapisnika o zad-
njem občnem zboru.
2. Poročilo načelstva in nadzorstva.
3. Odobritev računskega zaključka za
leto 1919.
4. Volitev načelstva.
5. Volitev nadzorstva.
6. Sprememba pravil.
7. Slučajnosti.

Ako bi ta občni zbor ob navedenem
času ne bil sklepčen, vrši se pol ure po-
zneje na istem mestu in po istem dnevnem
redu drug občni zbor, ki bo veljavno sklepal
ne glede na število navzočih združnikov.

Vabilo na redni občni zbor

Mlekarske zveze v Ljubljani,
registrirane zadruge z omejeno zavezo v
likvidaciji,

ki se bo vršil dne 29. avgusta 1920 ob 10.
uri dopoldne v lastnih prostorih, Vojaška
ulica šte. 10.

Dnevni red:

1. Odobritev računskega zaključka za
leto 1919.

Ako bi ta občni zbor ob navedenem
času ne bil sklepčen, vrši se pol ure kasneje
na istem mestu in po istem dnevnem redu
drug občni zbor, ki bo veljavno sklepal ne
glede na število navzočih članov.

Vabilo na redni občni zbor

Hranilnice in posojilnice v Vavtvasi,
registrirane zadruge z neomejeno zavezo,
ki se bo vršil dne 12. septembra 1920 ob
8. uri dopoldne v Vavtvasi.

Dnevni red:

1. Čitanje in odobrenje zapisnika o zad-
njem občnem zboru.

2. Poročilo načelstva in nadzorstva.

3. Odobrenje računskega zaključka za
leto 1919.

4. Volitev načelstva.

5. Volitev nadzorstva.

6. Slučajnosti.

Ako bi ta občni zbor ob navedenem
času ne bil sklepčen, vrši se pol ure po-
zneje na istem mestu in po istem dnevnem
redu drug občni zbor, ki bo veljavno sklepal
ne glede na število navzočih zadrušnikov.

Vabilo na izredni občni zbor

**Sodarske zadruge v Tacnu
pod Šmarno goro,**

registrirane zadruge z omejeno zavezo v
likvidaciji,

ki se bo vršil dne 19. septembra 1920 ob
8. uri dopoldne v Tacnu št. 74.

Dnevni red:

1. Poročilo načelstva o položaju zadruge.
2. Sklepanje o preklicu likvidacije in o
upostavitvi rednega poslovanja.

3. Volitev načelstva.

4. Eventualna volitev nadzorstva.

5. Slučajnosti.

Vabilo na redni občni zbor

**Kmečke hranilnice in posojilnice
v Poljčanah,**

registrirane zadruge z neomejeno zavezo,
ki se bo vršil dne 19. septembra 1920 ob
3. uri popoldne v novi šoli v Peklu.

Dnevni red:

1. Čitanje in odobrenje zapisnika o
zadnjem občnem zboru.

2. Poročilo načelstva.

3. Odobritev rač. zaključka za leto 1919.

4. Volitev enega člana v nadzorstvo.

5. Slučajnosti.

Ako bi ta občni zbor ob navedenem
času ne bil sklepčen, vrši se pol ure kasneje
na istem mestu in po istem dnevnem redu
drug občni zbor, ki bo veljavno sklepal ne
glede na število navzočih zadrušnikov.

Vabilo na redni občni zbor

Kmetijskega društva v Strohlinju,
registrirane zadruge z omejeno zavezo,
ki se bo vršil dne 29. avgusta 1920 ob 4.
uri popoldne v Strohlinju hiš. šte. 48.

Dnevni red:

1. Poročilo načelstva in nadzorstva.

2. Odobritev rač. zaključka za leto 1919.

3. Volitev načelstva.

4. Slučajnosti.

Ako bi ta občni zbor ob navedenem
času ne bil sklepčen, vrši se pol ure ka-
sneje na istem mestu in po istem dnevnem
redu drug občni zbor, ki bo veljavno sklepal
ne glede na število navzočih zadrušnikov.

Vabilo na redni občni zbor

**Hranilnice in posojilnice v Hajdini
pri Ptuj,**

registrirane zadruge z neomejeno zavezo,
ki se bo vršil dne 12. septembra 1920 ob
3. uri popoldne v uradnih prostorih.

Dnevni red:

1. Čitanje in odobrenje zapisnika o zadnjem občnem zboru.
2. Poročilo načelstva in nadzorstva.
3. Odobritev računskega zaključka za leto 1919.
4. Volitev načelstva in nadzorstva.
5. Slučajnosti.

Ako bi ta občni zbor ob navedenem času ne bil sklepčen, vrši se eno uro pozneje na istem mestu in po istem dnevnem redu drug občni zbor, ki bo veljavno sklepal ne glede na število navzočih zadrušnikov.

Vabilo na redni občni zbor

**Hranilnice in posojilnice sv. Bolfenk
na Kogu,**

registrirane zadruge z neomejeno zavezo,
ki se bo vršil dne 22. avgusta 1920 ob 1/2 9.
uri dopoldne v posojilničnih prostorih.

Dnevni red:

1. Poročilo načelstva.
2. Poročilo nadzorstva.
3. Odobritev računskega zaključka za leto 1919.
4. Poročilo o izvršeni reviziji.
5. Volitev treh članov v načelstvo.
6. Volitev dveh članov v nadzorstvo.
7. Razširjanje delokroga na župnijo Štrigova.
8. Slučajnosti.

Ako bi ta občni zbor ob navedenem času ne bil sklepčen, vrši se pol ure kasneje drug občni zbor na istem mestu in z istim dnevnim redom, ki bo veljavno sklepal ne glede na število navzočih zadrušnikov.

Vabilo na redni občni zbor

Strojne zadruge v Hajdini pri Ptuj,

registrirane zadruge z omejeno zavezo,
ki se bo vršil 12. septembra 1920 ob 4. uri
popoldne v uradnih prostorih posojilnice.

Dnevni red:

1. Čitanje in odobrenje zapisnika o zadnjem občnem zboru.
2. Poročilo načelstva in nadzorstva.
3. Odobritev računskega zaključka za leto 1919.
4. Volitev enega člana v načelstvo.
5. Volitev nadzorstva.
6. Slučajnosti.

Ako bi ta občni zbor ob navedenem času ne bil sklepčen, vrši se eno uro kasneje na istem mestu in po istem dnevnem redu drug občni zbor, ki bo veljavno sklepal ne glede na število navzočih zadrušnikov.

Vabilo na redni občni zbor

**Prve kranjske tovarne mineralnih vodá,
sodavice in brezalkoholnih pijač
v Ljubljani,**

registrirane zadruge z omejenim poroštvom,
ki se bo vršil dne 9. septembra 1920 ob 2.
uri popoldne v zadrúžni pisarni Slomškova
ulica šte. 27.

Dnevni red:

1. Čitanje zapisnika.
2. Poročilo o poslovanju.
3. Revizijsko poročilo.
4. Odobritev računskega zaključka.
5. Volitev načelstva in namestnikov.
6. Volitev nadzorstva.
7. Prememba pravil.
8. Raznoterosti.

Ako bi ta občni zbor ob navedenem času ne bil sklepčen, vrši se pol ure kasneje na istem mestu in po istem dnevnem redu drug občni zbor, ki bo veljavno sklepal ne glede na število navzočih zadrušnikov.

Vabilo na redni občni zbor

Hranilnice in posojilnice v Blagovici,
registrirane zadruge z neomejeno zavezo,
ki se bo vršil dne 29. avgusta 1920 ob 3. uri
popoldne v društvenem domu.

Dnevni red:

1. Čitanje zapisnika o zadnjem občnem zboru.
2. Poročilo načelstva in nadzorstva.
3. Odobritev računskega zaključka za leto 1919.
4. Volitev načelstva.
5. Volitev nadzorstva.
6. Slučajnosti.

Ako bi ta občni zbor ob navedenem času ne bil sklepčen, vrši se pol ure kasneje na istem mestu in po istem dnevnem redu drug občni zbor, ki bo veljavno sklepal ne glede na število navzočih zadrušnikov.

Vabilo na redni občni zbor

Hranilnice in posojilnice v Zibiki,
registrirane zadruge z neomejeno zavezo,
ki se bo vršil dne 26. septembra 1920 ob
pol 9. uri dopoldne v društveni sobi.

Dnevni red:

1. Čitanje in odobrenje zapisnika o zadnjem občnem zboru.
2. Čitanje revizijskega poročila.
3. Odobrenje računskega zaključka za leto 1919.
4. Slučajnosti.

Ako bi ta občni zbor ob navedenem času ne bil sklepčen, vrši se pol ure kasneje na istem mestu in po istem dnevnem redu drug občni zbor, ki bo veljavno sklepal ne glede na število navzočih zadrušnikov.

Vabilo na izredni občni zbor

Živnorejske zadruge v Spodnjih Palovčah,
registrirane zadruge z omejeno zavezo,
ki se bo vršil dne 22. avgusta 1920 ob 4. uri
popoldne v mežnariji.

Dnevni red:

1. Sklepanje o razdružbi zadruge.
2. Slučajnosti.

Ako bi ta občni zbor ob navedenem času ne bil sklepčen, vrši se pol ure kasneje na istem mestu in po istem dnevnem redu drug občni zbor, ki bo veljavno sklepal ne glede na število navzočih zadrušnikov.

Vabilo na redni občni zbor

Hranilnice in posojilnice v Boštanju,
registrirane zadruge z neomejeno zavezo,
ki se bo vršil dne 22. avgusta 1920 ob
pol 8. uri dopoldne v župnišču.

Dnevni red:

1. Poročilo načelstva.
2. Odobritev računskega zaključka za leto 1919.
3. Poročilo o izvršeni reviziji.
4. Slučajnosti.

Ako bi ta občni zbor ob navedenem času ne bil sklepčen, vrši se pol ure kasneje na istem mestu in po istem dnevnem redu drug občni zbor, ki bo veljavno sklepal ne glede na število navzočih zadrušnikov.

Vabilo na redni občni zbor

**Ljudske hranilnice in posojilnice
v Zagorju ob Savi,**

registrirane zadruge z neomejeno zavezo,
ki se bo vršil dne 3. oktobra 1920 ob
pol 4. uri popoldne v zadrušnih prostorih.

Dnevni red:

1. Čitanje in odobrenje zapisnika o zadnjem občnem zboru.
2. Poročilo načelstva in nadzorstva.
3. Odobritev rač. zaključka za leto 1919.
4. Volitev načelstva.
5. Volitev nadzorstva.
6. Slučajnosti.

Ako bi ta občni zbor ob nevedenem času ne bil sklepčen, vrši se pol ure kasneje na istem mestu in po istem dnevnem redu drug občni zbor, ki bo veljavno sklepal ne glede na število navzočih zadrušnikov.

Vabilo na občni zbor
**Živnorejske zadruge v Šmartnem
pri Litiji,**

registrirane zadruge z omejeno zavezo v
likvidaciji,

ki se bo vršil dne 22. avgusta 1920 ob 1 $\frac{1}{2}$ /8.
uri zjutraj v Društvenem domu v Šmartnem
pri Litiji.

Dnevni red:

1. Sklepanje o poročilu likvidatorjev o
končani likvidaciji.
2. Sklepanje o shrambi poslovnih knjig.

Vabilo na občni zbor
**Hranilnice in posojilnice v Studencih
pri Mariboru,**

registrirane zadruge z neomejeno zavezo,
ki se bo vršil dne 11. septembra 1920 ob
6. uri zvečer v uradnih prostorih.

Dnevni red:

1. Poročilo načelstva.
2. Odobritev računskega zaključka za
leto 1918 in 1919.
3. Volitev načelstva.
4. Volitev nadzorstva.
5. Sprememba pravil.

Vabilo na redni občni zbor
Sirarske zadruge v Starih Fužinah,
registrirane zadruge z omejeno zavezo,
ki se bo vršil dne 29. avgusta 1920 ob 2. uri
pop. v prostorih Sir. zadruge v Stari fužini

Dnevni red:

1. Čitanje in odobrenje zapisnika o zad-
njem občnem zboru.
2. Poročilo načelstva in nadzorstva.
3. Odobritev računskega zaključka za
leto 1919.
4. Volitev načelstva.
5. Volitev nadzorstva.
6. Poročilo o izvršeni reviziji.
7. Slučajnosti.

Ako bi ta občni zbor ob navedenem
času ne bil sklepčen, vrši se pol ure kasneje
na istem mestu in po istem dnevnem redu
drug občni zbor, ki bo veljavno sklepal ne
glede na število navzočih združnikov.

Vabilo na redni občni zbor
Kmečke hranilnice in posojilnice v Dragi,
registrirane zadruge z neomejeno zavezo,
ki se bo vršil dne 8. avgusta 1920 ob 12. uri
popoldne v uradni sobi.

Dnevni red:

1. Čitanje in odobrenje zapisnika o zad-
njem občnem zboru.
2. Odobritev računskega zaključka za
leto 1919.
3. Volitev načelstva.
4. Volitev nadzorstva.
5. Poročilo o izvršeni reviziji.
6. Slučajnosti.

Ako bi ta občni zbor ob navedenem
času ne bil sklepčen, vrši se pol ure kasneje
na istem mestu in po istem dnevnem redu
drug občni zbor, ki bo veljavno sklepal ne
glede na število navzočih združnikov.

Vabilo na redni občni zbor
Hranilnice in posojilnice v Laškem,
registrirane zadruge z neomejeno zavezo,
ki se bo vršil dne 22. avgusta 1920 ob 9. uri
zjutraj v izpraševalni sobi v nadžupnišču.

Dnevni red:

1. Poročilo načelstva in nadzorstva.
2. Poročilo o izvršeni reviziji.
3. Odobritev računskega zaključka za
leto 1919.
4. Volitev načelstva in nadzorstva.
5. Slučajnosti.

Ako bi ta občni zbor ob navedenem
času ne bil sklepčen, vrši se pol ure ka-
sneje na istem mestu in po istem dnevnem
redu drug občni zbor, ki bo veljavno sklepal
ne glede na število navzočih članov.

Vabilo na redni občni zbor

Hranilnice in posojilnice v Horjulu,

registrirane zadruge z neomejeno zavezo, ki se bo vršil dne 19. septembra 1920 ob 3. uri popoldne v zadružnih prostorih.

Dnevni red:

1. Poročilo načelstva in nadzorstva.
2. Odobritev rač. zaključka za leto 1919.
3. Slučajnosti.

Ako bi ta občni zbor ob navedenem času ne bil sklepčen, vrši se pol ure kasneje na istem mestu in po istem dnevnem redu drug občni zbor, ki bo veljavno sklepal ne glede na število navzočih zadružnikov.

Vabilo na redni občni zbor

Kmetijskega društva v Horjulu,

registrirane zadruge z omejeno zavezo, ki se bo vršil dne 19. septembra 1920 ob 4. uri popoldne v zadružnih prostorih.

Dnevni red:

1. Poročilo načelstva in nadzorstva.
2. Odobritev rač. zaključka za leto 1919.
3. Volitev načelstva in nadzorstva.
4. Slučajnosti.

Ako bi ta občni zbor ob navedenem času ne bil sklepčen, vrši se pol ure kasneje na istem mestu in po istem dnevnem redu drug občni zbor, ki bo veljavno sklepal ne glede na število navzočih zadružnikov.

Vabilo na občni zbor

Hranilnice in posojilnice v Sevnici,

registrirane zadruge z neomejeno zavezo, ki se bo vršil dne 11. oktobra 1920 ob pol 11. uri dopoldne v društvenem prostoru.

Dnevni red:

1. Poročilo blagajnika in predložitev računskega zaključka za leto 1919.
2. Izvolitev novega odbora in nadzorstva.
3. Slučajnosti.

Ako bi ta občni zbor ob navedenem času ne bil sklepčen, vrši se eno uro pozneje na istem mestu in po istem dnevnem redu drug občni zbor, ki bo veljavno sklepal ne glede na število navzočih članov.

Vabilo na redni občni zbor

Živinorejske zadruge v Mekinjah,

registrirane zadruge z omejenim poroštvom, ki se bo vršil dne 14. novembra 1920 ob 3. uri pop. v društvenem domu v Mekinjah.

Dnevni red:

1. Čitanje zapisnika o zadnjem občnem zboru.
2. Poročilo načelstva in nadzorstva.
3. Odobritev računskega zaključka.
4. Volitev novega odbora.
5. Sklepanje o likvidaciji zadruge.
6. Slučajnosti.

Ako bi ta občni zbor ne bil sklepčen, vrši se pol. ure pozneje na istem mestu in z istim sporedom drug občni zbor, ki sme brezpogojno sklepati (§ 23 zadr. pravil).

Vabilo na redni občni zbor

Hranilnice in posojilnice v Koprivnici,
registrirane zadruge z neomejeno zavezo, ki se bo vršil dne 21. novembra 1920 po večernicah v kaplaniji.

Dnevni red:

1. Čitanje in odobrenje zapisnika o zadnjem občnem zboru.
3. Odobritev računskega zaključka za leto 1919.
4. Volitev načelstva.
5. Volitev nadzorstva.
6. Poročilo o izvršeni reviziji.
7. Slučajnosti.

Ako bi ta občni zbor ob navedenem času ne bil sklepčen, vrši se pol ure kasneje na istem mestu in po istem dnevnem redu drug občni zbor, ki bo veljavno sklepal ne glede na število navzočih zadružnikov.

Vabilo na izredni občni zbor
**Kmetijske nabavne in prodajne zadruge
v Kranju,**

registrovane zadruge z omejeno zavezo,
ki se bo vršil dne 15. novembra 1920 ob
11. uri dopoldne v dvorani „Ljudskega doma“
v Kranju.

Dnevni red:

1. Razdružba zadruge.
2. Slučajnosti.

Ako bi ta občni zbor ob navedenem
času ne bil sklepčen, vrši se 6. decembra
1920 ob 11. uri dopoldne na istem mestu
in po istem dnevnem redu drug občni zbor,
ki bo veljavno sklepal ne glede na število
navzočih združnikov.

Vabilo na redni občni zbor
**Kmečke hranilnice in posojilnice
v Rajhenburgu,**

registrovane zadruge z neomejeno zavezo,
ki se bo vršil dne 14. novembra 1920 ob
pol 9. uri predpoldne.

Dnevni red:

1. Poročilo načelstva in nadzorstva.
2. Odobrenje rač. zaključka za leto 1919.
3. Poročilo o izvršeni reviziji.
4. Volitev dveh nadomestnih članov nadzorstva.

Ako bi ne bilo ob določeni uri zadostno število članov, se vrši drug občni zbor čez pol ure, ki sklepa ob vsakem številu navzočih članov.

Vabilo na izredni občni zbor
Živinorejske zadruge na Brdu,
registrovane zadruge z omejeno zavezo v
likvidaciji,
ki se bo vršil dne 12. decembra 1920 ob
5. uri popoldne v župnišču na Brdu.

Dnevni red:

1. Poročilo o izvršeni likvidaciji.
2. Sklepanje o shrambi poslovnih knjig.

Ako bi ta občni zbor ob navedenem
času ne bil sklepčen, vrši se pol ure kas-
neje na istem mestu in po istem dnevnem
redu drug občni zbor, ki bo veljavno skle-
pal ne glede na število navzočih združnikov.